

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

**ЛІНГВОУКРАЇНІСТИКА ХХІ СТОЛІТТЯ:
ТРАДИЦІЇ ТА НОВАТОРСТВО**

ВИПУСК 2

СЛОВО

1937

**Матеріали II Всеукраїнської студентської
науково-практичної конференції**

30 травня 2019 року

УДК 811.161.2'06(063)

Лінгвоукраїністика XXI століття : традиції та новаторство : зб. наук. праць / [відп. ред. Л. М. Коваль]. Вінниця: Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2019. Вип. 2. 88 с.

*Рекомендовано до друку
Вченою радою філологічного факультету
Донецького національного університету імені Василя Стуса
(протокол № 9 від 21 травня 2019 р.)*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Шитик Л. В., доктор філологічних наук, професор

(Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького)

Галаур С. П., кандидат філологічних наук, доцент

(Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Загнітко А. П., доктор філологічних наук, професор

Коваль Л. М., доктор філологічних наук, доцент (відповідальний редактор);

Ситар Г. В., доктор філологічних наук, доцент;

Домрачева І. Р., кандидат філологічних наук, доцент;

Лепеха Т. В., кандидат філологічних наук, доцент;

Боргун К. О., кандидат філологічних наук (відповідальний секретар).

Важенина О. Г., кандидат філологічних наук;

Л59 Лінгвоукраїністика XXI століття : традиції та новаторство : зб. наук. праць / [відп. ред. Л. М. Коваль]. Вінниця: Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2019. Вип. 2. 88 с.

ISBN 978-966-949-049-0

Збірник містить матеріали щорічних студентських наукових читань, організованих кафедрою української мови філологічного факультету Донецького національного університету імені Василя Стуса, що відбулися в м. Вінниця 30 травня 2019 р.

Статті подано в авторській редакції.

Використовуючи матеріали збірника, покликатися на «Лінгвоукраїністику XXI століття: традиції та новаторство» обов'язково.

УДК 811.161.2'06(063)

© Донецький національний університет
імені Василя Стуса

© Автори статей, 2019

© ТОВ «ТВОРИ», 2019

ISBN 978-966-949-049-0

ЗМІСТ

Адамусік Каріна Олександрівна	
Асиметрія форми термінів-еквівалентів у «Короткому англо-українському медичному словнику» Михайла Данилюка	6
Білоус Ольга Ігорівна	
Лексико-семантичні групи сленгових одиниць та їхні способи творення в ідіостилі Світлани Пиркало	8
Богачук Юлія Сергіївна	
Структурно-семантичні особливості головного компонента вокативних речень у драматургічному дискурсі Володимира Винниченка.....	11
Бригида Олександра Олександрівна	
Концепт «Щастя» як виразник стенічного емоційного стану ліричного героя в збірці М. Вінграновського «На срібнім березі».....	14
Буганкова Анастасія Юріївна	
Ефективні методи й прийоми подання матеріалу під час вивчення іменників у 6 класі.....	17
Вересюк Владислав Юрійович	
Особливості диференціації значення інтонаційних фразеологізмів (за даними експерименту).....	20
Волошенко Ольга Михайлівна	
Особливості дослідження закономірностей художнього текстотворення.....	22
Гладкова Інна Олегівна	
Взаємозв'язок психологічного стану суспільства і мови в творах Миколи Куліша.....	26
Дворницька Анастасія Юріївна	
Семантико-прагматичні особливості українських замовлянь.....	29
Дрозд Оксана Васиївна	
Зі спостережень над системою консонантизму центральноподільської говірки села Могилівка Жмеринського району Вінницької області.....	31
Дрокіна Вікторія Іванівна	
Лексико-граматичні параметри означено-особових речень у романі Марії Матіос «Майже ніколи не навпаки».....	34
Засць Віталіна Юріївна	
Стилістичні прийоми впливу на читачів у жіночих періодичних журналах (на матеріалі онлайн-видань «КОЛІЖАНКА», UKRAINKY.COM, «ТЕНДІТНА»).....	37
Іванюк Тетяна Юріївна	
Етнографізми в романі Марії Матіос «Солодка Даруся».....	40
Коваль Катерина Олександрівна	
Конотація як ключовий елемент мовного вираження емоцій у творах Дари Корній.....	43
Коломієць Аліна Вікторівна	
Фразеологізми із соматичним компонентом як репрезентанти танатологічної лексики (на прикладі компоненту «Волосся»).....	45
Лозко Анна Миколаївна	
Стилістичний потенціал фразеологізмів у романі Л. Костенко «Записки українського самашедшого».....	47
Марунович Валентина Дмитрівна	
Ергоніми міста Вінниці: лексико-структурний аспект	50
Метельна Ангеліна Дмитрівна	
Семантика перифразових одиниць української мови.....	54
Мойссєва Валерія Олегівна	
Міжмовні термінологічні відповідники в «Короткому англо-українському словнику з комп'ютерної техніки».....	57
Мойссєва Валерія Олегівна	

Яким має бути сучасний словник? (аналіз результатів опитування студентів).....	59
Павленко Анастасія Вячеславівна	
Нееквівокабульні лексичні відповідники в «Українсько-французько-англійському словнику зовнішніх зв'язків, стратегій та безпеки».....	67
Пасічник Альона Сергіївна	
Об'єктивація концептів «Правда» й «Кривда» в українському фольклорному дискурсі.....	70
Полторак Жанна Петрівна	
Лінгвістичний статус крилатих слів і висловів у сучасній українській мові.....	72
Попова Анастасія Вікторівна	
Структурно-семантичні особливості фразеологізмів у творах Ліни Костенко.....	78
Рогова Марина Олександрівна	
Лінгвістичний аналіз програми кандидата у Президенти України Ю. Л. Литвиненко: структурно-семантичний і комунікативний аспекти.....	81
Телецька Аліна Олександрівна	
Лексичні трансформації в перекладі новели О. Генрі «Останній листок».....	84

УДК: 81'255.4

Адамусік Каріна Олександрівна
студентка 3 курсу ОС «Бакалавр»,
спеціальності 035 «Філологія»
освітньої програми «Прикладна лінгвістика»
Донецький національний університет імені Василя Стуса
Науковий керівник – д-р філол. наук, проф. Коваль Л.М.

АСИМЕТРИЯ ФОРМИ ТЕРМІНІВ-ЕКВІВАЛЕНТІВ У «КОРОТКОМУ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ МЕДИЧНОМУ СЛОВНИКУ» МИХАЙЛА ДАНИЛЮКА

У статті проаналізовано словникові статті «Короткого англо-українського медичного словника», зокрема знайдено приклади нееквівокабульної лексики. Стило систематизовано результати дослідження.

Ключові слова: лексичні відповідники, нееквівокабульна лексика, медичний словник.

Перекладацькі лексичні відповідники (еквіваленти) – це слова та сполуки слів мови перекладу та мови оригіналу, які в одному зі своїх лексичних значень передають точний або відносно точний обсяг інформації та є рівнозначними функціонально.

Сутність лексичних відповідників зумовлена лінгвістичними універсальними, які й визначають однотипність мовних ознак, адже універсальність «логіко-понятійного складу мов залежить від того, що слово є обов'язковою понятійною одиницею будь-якої сучасної мови, в якій відображаються осмислені людиною різноманітні факти й явища природи та суспільства» [Литвин, с. 69].

За формою лексичні перекладацькі відповідники поділяють на *еквівокабульні* (слову мови оригіналу відповідає слово в мові перекладі, а словосполученню – словосполучення) та *нееквівокабульні* (слову мови оригіналу відповідає словосполучення в мові перекладі або навпаки). У межах еквівокабульних еквівалентів традиційно розмежують *еквірозрядні* (тотожність частин мови лексичних одиниць, що зіставляються) й *нееквірозрядні* (розбіжність частин мови лексичних одиниць, що зіставляються).

Мета нашого дослідження – аналіз нееквівокабульної лексики в «Короткому англо-українському медичному словнику» Михайла Данилюка. Мету конкретизують завдання: 1) опрацювати словникові статті словника; 2) відшукати нееквівокабульну лексику; 3) систематизувати результати дослідження.

Словник містить 2000 словникових статей, у 159 із яких репрезентовано нееквівокабульну лексику, що становить 7,95% від загальної кількості. Зважаючи на те, що асиметрія форми перекладацьких відповідників може мати подвійний характер («слово → словосполучення» й «словосполучення → слово»), розмежуємо два різновиди нееквівокабульної лексики: 1) коли має місце кореляція слова в мові оригіналу зі словосполученням в мові перекладу; 2) при співвідношенні словосполучення в мові оригіналу зі словом в мові перекладу.

У «Короткому англо-українському медичному словнику» виразно домінує нееквівокабульна лексика першого типу, коли слово мови оригіналу замінюється словосполученням в мові перекладу, напр.: **abductor** – відвідний м'яз; **afebrile** – відсутність гарячки; **aggravation** – погіршення стану здоров'я; **black death** – чума; **blepharitis** – запалення повік; **bromism** – отруєння бромом; **catarrh** – запалення слизової оболонки; **catch cold** – застудитися; **cecum** – сліпа кишка; **denture** – комплект зубів, природніх або штучних; **duct** – вузька протока; **dura** – тверда оболонка мозку; **earache** – біль вуха; **earwax** – вушна сірка; **enuresis** – нетримання сечі; **femur** – стезнова кістка; **fibula** – малозомілквова кістка; **follicle** – залозний міхурець; **gallstone** – жовчечий камінець; **genitalia** – статеві органи; **gingivitis** – запалення ясен; **herb** – лікарська рослина; **herpes** – міхурчаста висипка; **hypacidity** – обнижена кислотність; **ileus** – кишкова непрохідність; **impetigo** – гнійна висипка на шкірі;

iris – райдужна оболонка (ока); *jejunum* – порожня кишка; *keratophobia* – хворобливий страх перед громовицею; *lobectomy* – вирізання частини органу; *lotion* – рідина для натирання; *marrow* – кістковий мозок; *maxilla* – горішня щелепа; *mesocolon* – брижі грубої кишки; *node* – вузол тканини; *nurse* – медична сестра; *nutriment* – поживна речовина; *olecranon* – ліктьовий виросток кістки; *outpatient* – амбулаторний пацієнт; *ovum* – жіноча яйцеклітина; *pancreas* – підшлункова залоза; *postpartum* – післяродильний стан; *puberty* – статева зрілість; *rectum* – пряма кишка; *sigmoid* – сигмоподібна кишка; *tarsus* – передплесно стопи; *tetany* – судорожні скорочення; *thumb* – великий палець руки; *ringworm* – стригучий лишай; *underweight* – недостача ваги; *vagus* – блукаючий нерв; *varicella* – вітряна віспа; *volvulus* – заворот кишок; *wryneck* – перекивлена шия; *yolk* – яєчний жовток; *zoster* – оперізуючий лишай; *zygoma* – вилична кістка. Зафіксовано 144 одиниці цього різновиду нееквівокабульної лексики або ж 7,2% від загальної кількості реєстрових одиниць.

У досліджуваному словнику малочисельно представлений різновид нееквівокабульних відповідників, що відповідає схемі «словосполучення → слово», як-от: *lower leg* – гомілка; *red blood cell* – червонокрівець; *scarlet fever* – шарлятина; *shoulder blade* – лопатка; *umbilical cord* – пуповина; *upper arm* – плече; *whooping cough* – коклюш. Спостережено всього 15 одиниць (0,75% загальної кількості).

Отже, у «Короткому англо-українському медичному словнику» зафіксовано 159 словникових статей, що репрезентують українські нееквівокабульні відповідники медичних термінів, 144 із них – випадки, коли слову оригіналу відповідає словосполучення в мові перекладу, і 15 – випадки, коли словосполучення в мові оригіналу співвідноситься зі словом у мові перекладу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). Москва : «Международ. отношения», 1975. 240 с.
2. Литвин І. М. Перекладознавство. Науковий посібник. Черкаси: Видавництво Ю. А. Чабаненко, 2013. 288 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Данилюк М. Короткий англо-український медичний словник. Джерзі Сіті-Нью-Йорк : Свобода, 1970. 51 с.

ADAMUSIK KARINA ALEKSANDRIVNA ASYMETRY OF THE END-EQUIVALENT FORMS IN THE «BRIEFLY ENGLISH-UKRAINIAN MEDICAL DOCTOR» MIKHAIL DANILYUK

The article deals with dictionary articles of the “Short English-Ukrainian Medical Dictionary”. Separately have been found examples of non-equivocabul lexicon. The results of the research are summarized systematically.

Key words: *lexical equivalent, non-equivocabul lexicon, medical dictionary.*

УДК 811.161.2'276

Білоус Ольга Ігорівна
 студентка 2 курсу СО «Бакалавр»,
 спеціальності 035 «Філологія»
 освітньої програми «Українська мова та література»
 Донецький національний університет імені Василя Стуса
 Науковий керівник – канд., філол. наук, асист. Бортун К. О.

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ГРУПИ СЛЕНГОВИХ ОДИНИЦЬ ТА ЇХНІ СПОСОБИ ТВОРЕННЯ В ІДІОСТИЛІ СВІТЛАНИ ПИРКАЛО

У статті розглянуто та проаналізовано лексико-семантичні групи сленгу в ідіостилі Світлани Пиркало. Розкрито особливості їхнього творення у романах «Зелена Маргарита» і «Не думай про червоне», досліджено роль сленгу в художньому дискурсі

Ключові слова: сленг, жаргон, суржик, варваризми.

Сленг – один із типів ненормативної мови, якому властиве емоційно-експресивне забарвлення та переносне значення денотата. Варто відзначити, що сленг за своєю природою швидкозамінний, підвладний моді, динаміці суспільного розвитку. Сленг – це соціалект, який відрізняється від літературної мови. Зазвичай носіями сленгових одиниць є молодь, хоч сленг в основному є зрозумілим для людей усіх вікових категорій, чим і пояснюється його лексична відкритість.

Мета роботи – проаналізувати лексико-семантичні групи сленгових одиниць в ідіостилі Світлани Пиркало та встановити способи творення цих одиниць.

Варто відзначити, що сленг є невід’ємною частиною мовлення молодої людини і про що промовисто засвідчує художнє слово в романах Світлани Пиркало.

Світлана Пиркало – це українська письменниця, журналістка, багаторічна ведуча української служби Бі-Бі-Сі, перекладачка. Особливо ця жінка відзначилась тим, що у 1998 році опублікувала «Перший словник українського молодіжного сленгу». Через кілька років Світлана написала романи «Зелена Маргарита» та «Не думай про червоне». Ці твори просто наскрізь просякнуті молодіжним сленгом. Авторка наділила своїх персонажів живою розмовною мовою, що перенасичена сленговими одиницями.

Сленг, як і літературна мова, має безліч функцій. Варто відзначити номінативну функцію, адже саме вона пояснює утворення нових слів, які мають здатність згруповуватися за лексико-семантичним критерієм. Номінативна функція молодіжного сленгу – це результат пристосування молоді до технічного прогресу. Адже з появою нових слів часто з’являється і сленгові відповідники, які можна розподілити за семантичним принципом. Проаналізувавши наявні в романах Світлани Пиркало сленгізми, ми можемо поділити їх такі лексико-семантичні групи:

- слова на позначення грошових одиниць: *бабло, бакси, капуста;*
- слова на позначення частини тіла: *баньки, патли, табло, чайник;*
- слова на позначення особи: *бізнюк, блеки, бойфренд, голубі, гомік, кадр, козел, корова, лох, мент, мимра, муділо, панк, пацан, перець, тьолка, фраєр, хахаль, чувак;*
- слова, семантика яких пов’язана із алкоголем: *бодун, бухарик, бухати, дрінк, нажертися, розкумаритись, синій;*

- слова, семантика яких пов'язана із наркотиками: *бичок, забичкувати, децил, дурь, колотися, косячина, кумар, ломка, наркота, план, трава, ширка*;

- слова на позначення місця: *бомжатня, гадюшник, забігайлівка, кабак, сіті, сортир*;

- лєсика, що стосується розваг: *бенд, виходити аут, вікенд, гоцання, знімати, паті, перєстати, пошаритись, прожигать, тусуватися, хаява*;

- слова на позначення ознак: *зажраність, кльовий, кончений, крейзі, круто, кул, впадло, не колише, прикольний, шизовий*;

- слова, що вказують на людські емоції: *капец, ошизити, по барабану*;

- слова, які називають дію: *вишитися, задовбати, задрати, заржати, затюкати, пасти, послати, припахати, спекатись, стирити, стирчати, тріпати, фігньою страдать, часати*;

- лєксика, пов'язана з прийомом їжі: *зварганити, ланч наминати*.

Коли говорити про тематику, то в ідіостилі Світлани Пиркало, зокрема в її романах «Зелена Маргарита» і «Не думай про червоне» зафіксовані слова, що належать до молодіжного сленгу. Молодь є специфічною лінгвокультурною спільнотою в межах соціуму. Телебачення, як і інтернет, впливає на засвоєння сленгової, нестандартної, лєксики молодими мовцями.

Проаналізувавши слєнгізм, зафіксовані у творах Світлани Пиркало, робимо висновок, що основними шляхами творення слєнгу є морфологічний та неморфологічний способи творення, а також лєксичні запозичення, фонетична адаптація іншомовних лєксем та суржик.

Суфіксальним способом утворені такі слєнгові слова із торів Світлани Пиркало: *бізнюк, бомжатня, бухарик, гомік, прикольний, шизовий, кайфово, забігайлівка, косячина*. Зокрема тут використані суфікси, що вказують на особу чоловічої статі (-юк, -ик, -ік), на місце, чи збірність лєудей (-ати, -ів, -к), а також на ознаку (-н, -ов) і на одиничність предмета (-ин).

Префіксальним, префіксально-суфіксальним та префіксально-суфіксально-постфіксальним утворені такі слова: *ошизити, впадло, розкумаритися* та інші.

До неморфологічного способу творення зараховуємо явище метафоричного перенесення. На нашу думку, воно тяжіє до неморфологічного способу творення. Саме цим способом утворено більшість слєнгізмів в ідіостилі Світлани Пиркало. Серед них виділяємо такі: *гадюшник* (перенесення назви з «місця, де живуть гадюки»), на «місце, де гуртується лєуд, аби випити), *дурь* (переноситься результат наркотичного оп'яніння на рєчовину, що її спричиняє), *колотися* (назва процесу від фактичної дії), *ломка* (назва відчуття переноситься на процес (наркотичне голодування)), *наколка* (процес переноситься на його результат), *наминати* (за суміжністю дії), *пушка* (суміжність за функціями), *стирчати* (перенесення за ознакою), *табло* (перенесення за місцем), *трава* (перенесення за схожістю зовнішніх ознак), *чайник* (перенесення за формою). Слово *ширка* семантично перейняло значення «розширення вен, під час вводу наркотичного засобу», а свою зовнішню оболонку набуло завдяки морфологічному суфіксальному способу творення: *шир/ -к/ (-а)*.

У творах також наявні слєнгові, що утворені лєксико-семантичним способом творення, які чітко відповідають цьому визначенню: *перець, кадр, капуста, козел, корова, лаванда, синій*.

Активним є утворення слєнгу з суржику російської та української мов. Суржик – засмічена, нечиста, змішана мова, в якій присутні словесні елементи чи цілі слова із російської. Також суржик не підлягає літературним нормам [6]. Деякі зрусифіковані слєнгізм, є кальками, які набувають фонетичної оболонки української мови (*блін, кайф, ломка, лох, наколка* та інші), а інші стали калькованими чи при ви мові підлягають

українським фонетичним нормам (*знямати – снять, не колише – не волнуєт, мовчати в тряпочку – молчать в тряпочку, прожигать – прожигать*).

Найвні у доробку Світлани Пиркало запозичення з англійської мови, які зазнали фонетичної адаптації до норм української мови: *бакси, бенд, блеки, бойфренд, виходити аут, вікенд, дрінк, крейзі, кул, ланч, паті, сіті*. Англійські слова та вирази досить популярне явище в сленговій мові – це одна із причин їхнього використання Світланою Пиркало. А іншою є те, що герої романів цієї авторки або марять про США, або ж проживають у Великій Британії. Беручи до уваги ці свідчення, робимо висновок, що Світлана Пиркало використовувала адаптовані до української мови англійські слова та словосполучення, враховуючи необов'язковість їхнього перекладу, адже в сучасному світі, коли англійська мова є міжнародною, в перекладі елементарних фраз ця необхідність зникає.

В ідіостилі Світлани Пиркало наявні елементи, що схожі до варваризмів. У наукових колах зазначають, що варваризми – це такі слова, що зберігають структурні ознаки чужих мов, по-різному пристосовуючись до фонетики, морфології мови-реципієнта. Також характерною ознакою варваризмів є те, що вони найчастіше незмінні за своєю формою, тобто не мають еквівалентів у мові-реципієнті, адже вони називають реалії, властиві лише певній мові. Тому, наведені вище приклади запозичених з англійської мови слів, ми не можемо кваліфікувати як варваризми, хоч вони і пристосовані до української фонетики та морфології, зберігаючи оригінальну структуру, проте не засвідчують себе тим, що називають реалії, притаманні лише одному народу чи країні. Так, *дрінк* з легкістю можна замінити на *випивку*, *паті* на *вечірку*, *сіті* на *місто* і так далі. Тобто, називати слова такого типу варваризмами ми не можемо, оскільки вони сприяють вираженню емоцій молоді, передають піднесений стан людини, а також, завдяки їм, мовець бажає підвищити свою репутацію серед однолітків. Тому такі одиниці ми кваліфікуємо як сленгові [6].

Варто зазначити, що сленг – це не абсолютно іншомовне явище, а отже, його компоненти не обов'язково запозичені. Так, у нашому дослідженні ідіостилю Світлани Пиркало наявні приклади і власне українських сленгізмів: *баньки, гоцання, затюкати, спекатись*.

Отже, проаналізувавши сленгові одиниці, наявні в ідіостилі Світлани Пиркало, ми встановили, які сфери життя вони охоплюють, якими способами можуть бути утворені, а також розглянули площину та природу сленгових лексичних запозичень.

Перспективним вважаємо дослідження сленгових одиниць в ідіостилі сучасних українських письменників в зіставному аспекті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Івер В. Характеристика основних функцій сленгу. URL: https://ukrlogos.in.ua/documents/nauka_ta_osvita_kliuchovi_pytannia_suchasnosti_tom_11.pdf.
2. Пиркало С. Не думай про червоне URL: <http://pyrkalo.com/ne-dumay-pro-chervone>.
3. Пиркало С. Зелена Маргарита URL: <http://pyrkalo.com/zelena-marharyta/>.
4. Пиркало С. Сленг: не нормативно, але нормально. *Урок української*, 2000. №4. С. 26–28.
5. Пиркало С. Перший словник українського молодіжного сленгу URL: file:///C:/Users/1/Documents/2%20%D0%BA%D1%83%D1%80%D1%81%D0%BA%D1%83%D1%80%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0/Pershyi_slovyk_ukrainskoho_molodizhnoho_slenh_u.pdf.
6. Хома Т. Гон? Стоп! Або про життя-буття одного соцугруповання. Львів, 2001. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n24texts/homa.htm>.

7. Українська мова. Енциклопедія. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана. 2000, 752 с.

8. Цар І. Українське повсякденне мовлення в міському молодіжному середовищі: структура і функціонування URL: <http://www1.nas.gov.ua/institutes/ium/Structure/councils/Documents/tsar-avtoref.pdf>.

BILOUS OLGA IGORIVNA LEXICO-SEMANTIC GROUPS OF SLENG UNITS AND THEIR METHODS OF CREATION IN THE IDIO-STYLE OF SVITLANA PYRKALO

Lexical-semantic groups of slang in the idiostyle Svitlana Pyrkalo are considered and analyzed in the article The peculiarities of their creation in the novels «Zelena Margaryta» and «Ne dumai pro chervone» are revealed, the role of slang in the artistic discourse is researched.

Key words: *slang, jargon, surzhik, barbarism.*

УДК 811.161.2'36

Богачук Юлія Сергіївна

студентка 1 курсу СО «Магістр»,

спеціальності 035 «Філологія»

освітньої програми «Українська мова та література»

Донецький національний університет імені Василя Стуса

Науковий керівник – д-р філол. наук, проф. Коваль Л. М.

**СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
ГОЛОВНОГО КОМПОНЕНТА ВОКАТИВНИХ РЕЧЕНЬ
У ДРАМАТУРГІЧНОМУ ДИСКУРСІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА**

У статті схарактеризовано головний компонент вокативного односкладного речення в драматургічному дискурсі В. Винниченка, систематизовано десять типів його лексико-семантичного наповнення.

Ключові слова: *односкладне речення, вокативне речення, головний компонент.*

Вокативні речення – досить репрезентативне явище української мови, особливо в розмовно-побутовому, художньому та публіцистичному її стилях, яке має тривалу історію дослідження українськими лінгвістами. Це, зокрема, праці І. Кучеренка; П. Дудика; К. Шульжука; М. Плош; І. Вихованця; М. Скаба. Однак прагмалінгвістичний аспект дослідження цих конструкцій усе ще потребує вивчення.

Мета статті – дослідити лексико-семантичне наповнення головного компонента вокативних речень у драматургічному дискурсі Володимира Винниченка.

Мовознавча наука виробила розгалужену систему мовних понять і відповідних термінів для називання явищ сфери апеляції. Термін «вокативное предложение» першим використав у лінгвістиці академік О. Шахматов, виділивши вокативні речення в окремий тип синтаксичних моделей [5]. Сучасні дослідники трактують вокативні речення як автономну одиницю, що має синтаксичну ознаку ядерності, проте їх тлумачать по-різному, що зумовлено синкретизмом семантико-синтаксичних ознак вокатива як головного компонента цих речень, неоднаковими підходами до їх формально-синтаксичного та семантико-синтаксичного членування [3, с. 66].

Головний компонент вокативного речення має переважно просту синтаксичну форму, яка може мати як однослівну (**Корнію!** *Я тобі говорю, схаменись!* (3, с. 26), так і кількаслівну

(*Євгене Семеновичу! А йдїть-но, дайте мені сірників засвітити лямпу* (2, с. 125) репрезентацію. Він називає особу в прямому значенні або є непрямою номінацією персоніфікованого предмета чи явища, до яких адресоване мовлення.

Спеціалізованим морфологічним репрезентантом простого головного компонента вокативного речення постає форма кличного відмінка (вокатива). Оскільки основний адресат мовлення – людина, то логічно, що типовим частининомовним виразником постають іменники – номени осіб досить широкого лексико-семантичного діапазону. Їхній корпус представляє насамперед онімна лексика, зокрема антропоніми, що охоплюють імена, прізвища, прізвиська тощо.

Зважаючи на те, що адресатом апеляції може бути особа будь-якої професійної, етнічної, національної тощо ідентифікації, М. Скаб слушно зауважує, що відповідно й функцію головного компонента вокативного речення може реалізувати «практично безмежне поле загальних назв особи» [4, с. 41].

Головний компонент вокативних речень у мові драматичних творів Володимира Винниченка вирізняється широким та різноманітним лексико-семантичним наповненням. Нами виділено такі його типи:

1. Власні імена людей (особові імена та імена по батькові, прізвища): *Тасю!..Тасю!.. Ходім до мене. Ходім. Ми зараз вернемось* (1, с. 65); *Пульхеро! Пульхеро!* Біжи, Саню, біжи... (1, с. 69); *Анатолію Олександровичу! Нам не терпиться* (2, с. 105); *Секлетіє Лазарівно! Я, їй-богу, не розумію... Це така справа... це моє особисте життя* (2 с. 125); *Василь Маркович Кривенко! Знаєте тепер?* (7, с. 60).

2. Загальні назви осіб: *Хлопці! Це китайський імператор інкогніто по своєму царству* (2, с. 146); *Хлопчику!.. Хлопчику мій! Не вір ти, не вір! Чуєш?!* (5, с.98); *Дівчино! Май сором. Май сором, кажу! Мовчи. Краще мовчи, та хоч не бреши* (8, с. 17).

3. Ввічливі звертальні слова, пов'язані з тогочасним соціальним устроєм суспільства, його традиціями та звичаями: *Панно Людо! Панно Людо!.. Не треба... Ну, годі!* (8, с. 63); *Добродію Несторець! Прошу ваших поглядів мені не притисувати* (2, с. 106); *Месьє Мулен! Подумаси...* (3, с. 10); *Шановний добродію, Анатолію Олександровичу! Не маючи спромоги вяснити вам причини, я мушу сповістити вас, що не можу більше користуватися вашою гостинністю*(2, с. 165).

4. Назви спорідненості, що мають позитивну чи негативну оцінку: *Тату! Татусю! Татоньку! Що вам? Рідний!* (1, с. 29); *Дядьку Микито! От, боже ж мій! Зараз пані ввійдуть* (4, с. 9); *Племінниця! Не задирай носа! Слиш? Я от — босяк, батько твій ограбував мене, ну, не задирай це носа* (4, с. 10); *Сватоньку! Ви простіть мене, сукиного сина, що я свиня, мужик, надокучив вам. Верно... Ну, када ж п'яний. П'яний, і більш нічого* (4, с. 43); *Сину! Та заглянься ж ти, хіба ж тепер час...* (3, с. 26).

5. Номінаціями на позначення осіб за видом діяльності: *Секретарь Хацкель! А деньги... этого странного чудака...* (2, с. 177); *А, святіший Кардинале! Ви вже на своєму місці з прекрасною Сафо?* (3, с. 34); *Поете! Славте день і сонце...* (1, с. 24).

6. Метафоричні слова з оцінним значенням, які виражають суб'єктивне ставлення однієї особи до іншої, поєднуючись із присвійними займенниками: *Котику! Годі! У мене закохані дворник, лавушник, Рябко, всі, бо всі на мене дивляться.* (1, с. 19); *Вогнику мій! Кажу ж тобі, що так більше не буде!* (1, с. 31); *Голубчику мій! Я розумію ваше становище, але ви самі добре знаєте, що нема нікого. Та ще на ваше місце* (6, с. 9).

7. Субстантивовані прикметники із присвійними займенниками чи без, які надають тексту відтінку близькості чи інтимності: *Найкраций! Для чого я маю жити? Кому я потрібна? Хто буде жаліти за мною?* (7, с. 38); *Ну, годі ж... Бідна моя, хороша!.. Я ж розумію твої муки, всім серцем почуваю й признаю їх* (7, с. 38); *Дорога моя!* Єдина, бажана... (Пригортає дужче, цілує щоку, важко дихає, зазирає в очі). *Марусік!* (6, с.14).

8. Номени, що мають суб'єктивне значення із відтінком згубності: *От дурноляни! Якесь псявіра пожартувала, а вони вже й п'ятами накивали.* (2, с. 129); *Ідіоту!*(2, с. 144); *Мерзота! І тут підрахував.* (2, с. 32).

9. Назви представників соціальних груп: **Панове!** *Знаєте, що я надумала? Треба покликати Кривенка...* (7, с. 30); **Господин!** *(Помічник хутко входить у ворота). Но это же возмутительно! Другим так сейчас же всёможно, а я должнацельный день стоять* (6, с. 30); **Паничу!** *Позвольте вам із'яснить. От мій брат. Это не брат, а, звиніть, гад. Отсмотріть: вінприбіг за мною*(4, с. 35).

10. Емоційно-оцінні деривати, що характеризують позитивне чи негативне ставлення мовця до дійової особи драматичного твору: **Мій хлопчику єдиний!** *Жагуче хапаючи його за голову й цілуючи* (1, с. 11); **Єдина радість!**... *Єдине світло... Сонце...*(1, с. 72); **Мужичва подла!** *Ніяк не привчу до якоїсь системи, до дисципліни. Порядок – то їх лютий ворог. Ху-ху!* (4, с. 26); **Мій дорогий Ін!** *Ти ж перша, коли ти мене хоч трошки любиш, ти перша сама не витримаєш цього експерименту* (8, с. 12).

У творах драматурга досить часто функціонують вокативні речення з головним компонентом, вираженим словами зі здрібніло-пестливими суфіксами: **кумонько, кумасеньку, дядечку, братику** тощо, як-от: **Діточки!**... *Не заслужив я од вас... Хай вас бог...* (1, с. 29); **Татусю! Татоньку!** *Що вам? Рідний!* (1, с. 29); **Тасю! Тасю! Голубко!** *Дорога моя! Що з тобою!* (1, с. 72). Такі лексеми мають чітке емоційне забарвлення та слугують засобом вираження іронічного, прихильного чи співчутливо-фамільярного ставлення до персонажів.

Ще однією особливістю творчої манери В. Винниченка є використання вокативних речень, ускладнених вигуками **а, ой, ех, ей, ох** (**Ах, Іван Федрич!**.. *Розуміться, можна* (2, с. 118); **Фе, добродію!** (2, с. 118); **Ех, Марусю!** *Ну що вже тепер!*.. *Тільки не прощайте всієтаки, а до побачення!* (6, с. 71); **Ой, паничу!**.. *Побачат* (1, с. 6). Як правило, це багатofункціональні вигуки, що передають найрізноманітніші почуття та переживання героїв – здивування, захоплення, біль, жаль, нетерпеливість, осуд, сумнів.

Отже, у драматургічному дискурсі Володимира Винниченка широко побутують однослівні та кількаслівні вокативні конструкції, що апелюють до адресата мовлення в діалогічних або в полілогічних репліках. Лексико-семантичне наповнення головного компонента таких речень варіює в межах загальної та власної іменникової лексики. У цій функції зафіксовано: 1) особові імена, 2) імена по-батькові, 3) прізвища, 4) загальні назви осіб, 5) ввічливі звертальні слова, пов'язані з тогочасним соціальним устроєм суспільства, його традиціями та звичаями, 6) назви спорідненості, що мають позитивну чи негативну оцінку, 7) номінації на позначення осіб за видом діяльності, 8) метафоричні слова з оцінним значенням, які виражають суб'єктивне ставлення однієї особи до іншої, 9) субстантивовані прикметники із присвійними займенниками чи без, які надають тексту відтінку близькості чи інтимності, 10) номени, що мають суб'єктивне значення із відтінком згубності, 11) назви представників соціальних груп, 12) емоційно-оцінні деривати, що характеризують позитивне чи негативне ставлення мовця до дійової особи драматичного твору.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Леонова Н. В. Особливості синтаксису та ідентифікації вокативних конструкцій малих жанрових форм інформації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна.* 2012. Вип. 31. С. 48 –50.

2. Коваль Л.М. Еволюція вивчення односкладного речення в українському мовознавстві. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету. Серія : Філологічні науки* : зб. наук. пр. Кіровоград : КДПУ, 2012. Вип. 105 (1). С. 347 – 351.

3. Кучеренко І. К. Вокатив як виразник функціонуючого члена речення і так зване звертання. *Проблеми синтаксису* : праці міжвуз. наук. конф. з питань синтаксису. Львів, 1963. С. 64 –73.

4. Скаб М. С. Граматика апеляції в українській мові. Чернівці : Місто, 2002. 272 с.

5. Шахматов А. А. Синтаксис руського языка. Ленинград : Учпедгиз, 1941. 620 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Винниченко В. Вибрані твори. Київ : Грамота, 2005. 928 с.

BOGACHUK JULIA SERGIYIVNA STRUCTURAL-SEMANTIC FEATURES MAIN COMPONENT VOLTAGE TANKS IN DRAMATURGICAL DISCUSSION VLADIMIR VYNNYCHENKO

In the article the main component of vocative one-member sentence in the dramatic discourse of V. Vynnychenko is characterized, ten types of his lexical-semantic content are systematized.

Key words: one-sentence sentence, vocative sentence, main component.

УДК 811.111'42

Бригада Олександра Олександрівна

студентка 1 курсу СО «Магістр»,

спеціальності 035 «Філологія»

освітньої програми «Українська мова та література»

Донецький національний університет імені Василя Стуса

Науковий керівник – д-р філол. наук, проф. Коваль Л. М.

КОНЦЕПТ «ЩАСТЯ» ЯК ВИРАЗНИК СТЕНІЧНОГО ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ЛІРИЧНОГО ГЕРОЯ В ЗБІРЦІ М. ВІНГРАНОВСЬКОГО «НА СРІБНІМ БЕРЕЗІ»

У статті схарактеризовано концепт «щастя» як репрезентант стенічного емоційного стану ліричного героя в поетичній збірці М. Вінграновського «На срібнім березі», проаналізовано чотири категорії мовних засобів, якими послуговується автор, вючи цей концепт.

Ключові слова: емоція, стенічний емоційний стан, концепт.

Емоції як феномен досліджують у річниці різних наук. Цікаво, що на сьогодні нараховують понад 20 теорій емоцій.

Емоції формують психічне життя людини, а емоційний концепт є, власне, тим засобом, за допомогою якого ми переживаємо та усвідомлюємо свої почуття.

До проблеми мовного вираження емоційних станів на межі психології та лінгвістики частково зверталися такі науковці, як: О. Бабенко, А. Залевська, С. Іонова, О. Колесник, Т. Кутузова, О. Липчанка, С. Мандер, А. Стародубцева, М. Степанюк, В. Шаховський. Однак загалом проблема залишається малодослідженою.

Мета нашої праці – проаналізувати концепт «щастя» як виразник стенічного емоційного стану ліричного героя в поетичній збірці М. Вінграновського «На срібнім березі».

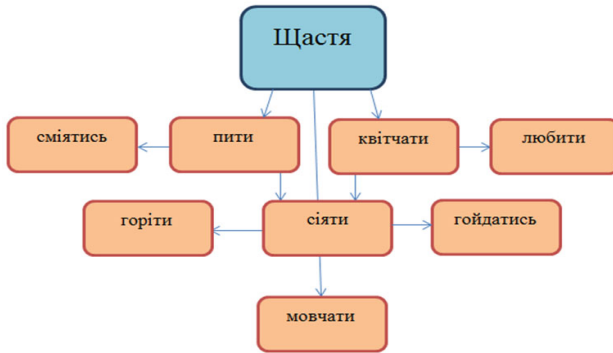
Емоційні стани людини дослідники поділяють на дві категорії: позитивні (стенічні) та негативні (астенічні). До першої належать ті, що сприяють підвищенню життєдіяльності, до другої – стани, які пригнічують життєві сили людини. Базовими емоціями позитивного буття К. Ізард вважає інтерес, радість, сором, провину, подив, а негативного – печаль, гнів, огиду, зневагу, страх [4].

М. Вінграновський виражає стенічні емоційні стани через вербалізацію ліричним героєм власних емоцій, спричинених навколишньою дійсністю, а також репрезентуючи через образ ліричного героя, емоційні стани «коханої», які той фіксує, спостерігаючи за її поведінкою.

Найчастіше автор передає концепт «щастя» через дієслова. Його улюбленими постають любити (*Люби мене. Нікого не люби* [с. 5]; *Цю жінку я люблю* [с. 6]; *Як ти кохавсь! Любити вас – любити знадність, любити для вас, любити радість* [с. 20]; *Люблю ту пору благовісню...* [с. 39]); сміятись (*Сміятись вами...*[с. 32]; *Засміялися пальці...* [с. 36]); питу (*Любовною рукою я п'ю тебе за тебе у цю мить. Я п'ю за мить – за вогняне і чуле*); горіти (*...чара зустрічі в руці моєї горить!*); квітчати (*Квітчати губами* [с.

12]; *Уквітчати свій сон...* [с. 13]); *сіяти* (*У синьому морі я висіяв сні, я висіяв сні із твоєї весни* [с. 16]); *світитися* (*від любові світитися* [с. 12]; *І спить рука в руці і на щоці краплина щастя до ранку світиться* [с. 7]); *гойдатися* (*В колісці губ її гойдався твій сон любові* [с.13]); *мовчати* (*мовчати вами..., голоси у гніздах ластівочі стихають тихо...* [с. 7]); *плисти* (*У білій лодії тоді ми плывемо по водах любовців між берегами ночі...* [с. 7]), *говорити* (*...вашим ім'ям сповнять гортань і тихо тихими губами проміння пальчиків гортать...* [с. 39]). Менш продуктивні безособові форми дієслів: *Стеніло* *подихом легким* [с. 32]; *Слово пахне, як дитина* [с 39].

Схематичну дієслівну репрезентацію концепту «щастя» в збірці Миколи Вінграновського «На срібнім березі» подано нижче.

Якщо враховувати думку В. В. Виноградова, про те, що «кожне слово предметно-логічного значення оточене особливою експресивною атмосферою, хиткою залежно від контексту» [1], то можна простежити, що «слова перебувають у безперервному зв'язку з усім нашим інтелектуальним та емоційним життям» [4]. З цього приводу актуальною є думка Н. Ханикіної про те, що «мотиваційна дієслівна модель включає дієслова на позначення різних психологічних станів людини, основним семантичним мотивом яких є активне внутрішнє переживання стану суб'єктом і вияв цих переживань у його поведінці». Цей мотив тісно пов'язаний із психічним станом особи адже «внутрішні переживання людини так чи інакше виявляються у поведінці» [5]. Тому, аналізуючи концепт «щастя», через дієслова, потрібно обов'язково враховувати контекст, адже окремі лексеми з астенічним значенням в тропеїчному контексті слугують маркерами стеничних емоцій (астенічні метаемотиви зі стеничним значенням) на кшталт: *труїти душу кожен раз я вже не можу – будь я проклят!* [2, с. 32]. У цьому рядку наявні лексеми «*труїти*», «*бути проклятим*», що несуть негативний, навіть трагічний підтекст, однак, якщо заглибитися в тропіку, можна зрозуміти з контексту поезії, що йдеться не про страждання, а про стан любовного сп'яніння, очікування на зустріч із коханою. Із цього випливає, що зазначені лексеми передають трепет очікування зустрічі з коханою, тому мають цілком стеничне значення.

Досить часто в творчій лабораторії Миколи Вінграновського концепт «щастя» знаходить своє втілення в лексемах, словосполученнях та реченнях на позначення стану (*Ти щасливий...* [2, с. 18], *душевне тремтіння* [2, с. 6], *солоне забуття* [2, с. 19], *чисте мовчання* [2, с. 28]). Особливо продуктивним виразником цього концепту крізь призму стану постає сон. Ліричний герой, перебуваючи в сні (або не знаючи його) виражає стеничний стан: *Коли моя рука...в промінні сну торкнеться губ твоїх* [с. 7]; *...сон любові* [с. 13]; *я висіяв сні із твоєї весни* [с. 16]; *в ім'я смачного сну* [с.21]; *пахучий сон, тим єдиним цвітом я не сплю* [с. 32].

Часто поет словомережить образи щастя через лексеми (здебільшого іменники), що своїм прямим значенням передають позитивні емоції, почуття, враження, оцінки: *любота*, *любов-лелека*, *проміння сну*, *лимонна тиша*, *темна слада*, *і сміх і шепіт серцю милий*, *гуцулки*

погляд [с. 8], хурделиця краси, радість мого мрійва, діти на руках [с. 12], ніжності вітрила, світання почуттів, любов моя люба, вечірня хода [с. 16], проміння пальчиків, юнь, ваша тінь в солонім сонці [с. 20], радість, початок і кінець, сонцетінь небозвід, морезвід, море із тебе, вечірня хода, сонні соняшники, знадність, радість, свято засинання й просинання, тепло щасливих губ.

Ще одним, досить неочікуваним, носієм концепту «щастя» в Миколи Вінграновського слугують лексеми, словосполучення та речення зі значенням часу: «*червено-вересневий час*», «*щаслива мить*», «*вічність*», «*пора благовісна*», «*Я дві пори в тобі люблю...*» [2, с. 20].

Отже, у поетичній збірці М. Вінграновського «На срібнім березі» концепт «щастя» вербалізовано через стеничні емоційні стани ліричного героя та його коханої. Мовними виразниками цих станів слугують: 1) лексеми на позначення дії (дієслова); 2) лексеми, словосполучення та речення на позначення стану; 3) лексеми, словосполучення та речення зі значенням часу; 4) лексеми (здебільшого іменники), що своєю прямою семантикою означають різноманітні позитивні емоції, почуття, враження, оцінки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Виноградов В. Грамматическое учение о слове. Москва : Просвещение, 1976. 239 с.
2. Изард К. Эмоции человека. Москва : Директ-Медиа, 2008. 954 с.
3. Кузенко Г. М. Мовні засоби вираження емотивності. *Наукові записки НаУКМА*. 2000. Т. 18 : Філологічні науки. С. 76 – 83.
4. Ханикіна Н. В. Ціннісно-оцінний складник мотивації дієслівної семантики психоемоційного стану суб'єкта. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер.: Філологічні науки (мовознавство)*. 2015. № 4. С. 178 – 183.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вінграновський М. На срібнім березі. Вибрані вірші. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛІА-МА-ГА, 2014. 256 с.

BRYGYDA OLEKSANDRA OLEKSANDRIVNA THE CONCEPT OF "HAPPINESS" AS THE EXAMPLE OF THE STANNIC EMOTIONAL STATE OF THE LYRIC HERO IN THE WRITING BY M. VINGRAONOVSKY "ON THE SIDE BIRD"

In the article the concept «happiness» as a representative of the stenctic emotional state of the lyrical hero in the poetic collection of M. Vyngranovsky «On the Silver Coast» is characterized, four categories of language means, which used by the author to express this concept, is analyzed.

Key words: *emotion, stenotic emotional state, concept.*

УДК 37.016:81'367.622

Буганкова Анастасія Юрївна
 студентка 4 курсу СО «Бакалавр»,
 спеціальності 035 «Філологія»
 освітньої програми «Українська мова та література»
 Донецький національний університет імені Василя Стуса
 Науковий керівник – ст. викл. Митько Н.А.

ЕФЕКТИВНІ МЕТОДИ Й ПРИЙОМИ ПОДАННЯ МАТЕРІАЛУ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІМЕННИКІВ У 6 КЛАСІ

У статті розглянуто методи і прийоми ефективного вивчення іменників, запропоновано вправи і завдання, які допоможуть краще засвоїти матеріал з теми.

Ключові слова: іменник, учні, методи, прийоми, вправи.

Сучасний урок української мови за своєю метою (дидактичною, розвивальною, виховною), змістом, структурою і методами навчання має відповідати найновішим досягненням теорії і практики роботи в школі, бути високоєфективним.

Визначальною рисою сучасного уроку рідної мови має бути не лише висока результативність кінцевої праці, але й кожного елементу, що досягається комплексом методів, прийомів, засобів та технологій у поєднанні з урахуванням можливостей конкретного класу.

Кожен урок повинен формувати у дітей свідоме ставлення до вивчення рідної мови. Для цього учителем мають бути створені оптимальні умови для вироблення в учнів комунікативних умінь та навичок.

Мега статті – описати методи і прийоми вивчення певних тем розділу «Іменник».

Інтерактивні технології на уроках української мови є важливим складником особистісно зорієнтованого розвивального навчання.

За словами М. І. Пентилюк, сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови активної взаємодії всіх учнів у процесі співнавчання та взаємонавчання, де учні розуміють, що вони роблять і для чого. Основними формами роботи на інтерактивному уроці є групові, у ході яких учні спілкуються. Правила роботи в малих групах передбачають розподіл ролей і чітке виконання обов'язків учасниками, до складу яких входять: голова, секретар, доповідач, посередник. Спікер зачитує завдання групі, організовує порядок його виконання, пропонує учасникам висловитися по черзі, заохочує до роботи, підбиває підсумки роботи, за згодою призначає доповідача. Секретар веде записи результатів роботи групи, допомагає доповідачу готувати повідомлення. Посередник стежить за часом, заохочує членів групи до роботи. Доповідач висловлює думку, до якої дійшла група, доповідає про результати роботи [1, с. 15 – 16].

Учень і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчально-виховного процесу. Вони спільно визначають мету діяльності, об'єкт, суб'єкт, засоби діяльності, результати навчання. Під час такого спільного пошуку здійснюється обмін думками, знаннями, способами діяльності, внаслідок чого відбувається рефлексія, оцінювання здобутих результатів. Учні усвідомлюють, чого вони досягли на певній сходинці пізнання, що вони знають, уміють, як виражають своє емоційне ставлення до об'єкта навчання, як володіють оцінними судженнями, як збагатився їхній особистий досвід творчої діяльності.

Наприклад, на першому уроці з теми «Іменник як частина мови: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль» учитель пропонує гру «Мозковий штурм» і ставить учням питання. На екрані подано текст.

За призначенням, наданим на Січі, можна дізнатися про поширені на Україні ремесла, промисли та про характер військової, торгової діяльності, чим саме займалися прибульці – Сердюк, Гардовий, Гуртовий, Купчик, Крамар, Дегтяр, Станюк, Свинар, Садовничий,

Стороженко, Солдат, Слюсар, Скляр, Стельмах, Порохня, Байда, Попович, Караван та інші (О. Апанович).

1. Пригадати, яка частина мови називається іменником.
2. Знайти у тексті іменники, поставити до них запитання і сказати, які з них є назвами істот, які – назвами неістот.
3. Знайти в тексті власні іменники і сказати, чим вони відрізняються від загальних іменників. Пригадати, які іменники є власними назвами і як вони пишуться.
4. Розказати, до якого роду можуть належати іменники. Навести приклади з тексту.
5. Яке значення мають форми однини і множини іменників? Довести це на прикладах іменників, які є у спроектованому тексті.
6. Чи можуть іменники змінюватися за відмінками і числами?
7. Скільки відмін іменників вивчили у початкових класах? Знайти іменники I, II, III відмін у тексті.

Використання таблиць є дуже доречним під час вивчення іменників. Це зазначають деякі мовознавці, методисти (М. І. Пентиллок, С. О. Караман, І. П. Лопушинський, Т. В. Коршун), вони називають узагальнювальні таблиці «зоровими опорами», які є доброю підмогою у процесі навчання рідної мови, оскільки вони, по-перше, відкривають вчителів-словеснику широкі можливості для блокового структурування мовного матеріалу, по-друге, розвивають в учнів уміння вивчати матеріал на основі виділення в темі опорних понять, навколо яких ґрунтуються другорядні, допомагають запам'ятовувати й відтворювати опорні сигнали, а також давати відповідні коментарі [2, с. 18 – 19].

Під час вивчення відмін іменників учитель має пояснити учням, скільки відмін іменників існує в українській мові; визначити принципи поділу іменників на відміни; зіставити іменники в українській та російській мовах; навчити учнів чітко визначати відміни іменників; виховувати кмітливість; сприяти розвитку пам'яті, мислення.

Учитель повідомляє, що в українській мові існує чотири відміни іменників. Щоб визначити, до якої відміни належить іменник, треба звернути увагу на його рід, закінчення називного відмінка однини та інколи на значення.

На попередньому уроці учні були об'єднані в чотири «домашні» групи по 3–5 осіб. Кожна група опрацювала інформацію про конкретну відміну іменників: група 1 – перша відміна; група 2 – друга; група 3 – третя; група 4 – четверта.

Голова кожної групи представляє свій матеріал, а представники групи наводять приклади. На уроці учні з учителем складають таблицю.

На підставі складеної таблиці учні відповідають на запитання.

Вільний мікрофон

1. За якою ознакою в українській мові поділяють іменники на відміни?
2. До якої відміни належать іменники жіночого і середнього роду?
3. Чому при поділі іменників на відміни беруть до уваги рід слова та його закінчення?
4. Які відміни подібні в українській і російській мовах?
5. Яка відміна властива тільки українській мові?

Відміни	Рід	Закінчення	Приклади
I	жіночий чоловічий спільний	-а (-я)	гора, земля, Микола, круча, староста, суддя, сирота
II	чоловічий середній	-о, -е, -а, (-я)	степ, біль, край, продаж, Дніпро перо, поле, селище, знання
III	жіночий	Основа на приголосний, нульове закінчення	путь, піч, подорож + мати

IV	середній	-а, (-я) при відмінюванні приймають суф. -ат, -ят, -ен	лоша, теля, ягня, ім'я, плем'я
----	----------	--	--------------------------------

Така вправа, як «мікрофон» дає змогу кожному висловити свою думку з приводу чогось. Правила проведення такі: говорити має тільки той, у кого символічний мікрофон, висловлені думки не коментують, під час виступу ніхто не має права перебивати, перепитувати.

Коли вчителі на уроках використовують інтерактивний метод навчання, значно збільшується відсоток засвоєння нової інформації. Використання інтерактивних методів дозволяє реалізувати ідею співпраці тих, хто навчає, і тих, хто навчається, вчить їх конструктивно взаємодіяти, сприяє оздоровленню психологічного клімату на уроці, створює доброзичливу атмосферу, значно підвищує мотивацію учнів до навчання.

Для закріплення вивченого матеріалу учнями учитель може запропонувати виконати тренувальні вправи чи тести, які є дуже доречними під час перевірки знань.

1. Вибірковий диктант.

Виписати іменники. Довести, що виписані слова – іменники.

Зеленіти, зелений, зелень, працювати, праця, працюючий, мужній, змужніти, мужність, читання, прочитаний, низина, низові, запорізьке, Запоріжжя, сікти, Січ, січовий, січовик, наказує, наказ, татарський татарин.

2. Записати слова. Визначити назви істот і назви неістот.

Лялька, Русалка, небіжчик, згряя, Лісовик, народ, покійник, козацтво.

3. Записати текст. Визначити, чим відрізняються написання іменників власних назв від загальних? *Місто Канів стоїть на високому правому березі Дніпра. Тут похований великий український поет Тарас Григорович Шевченко. Раніше гору, на якій розташована могила і пам'ятник поета, називали Чернечою. А нині в народі її називають Тарасовою. Щодня йдуть на цю гору люди, щоб уклонитися Великому Кобзареві.*

4. У тексті на екрані знайти прізвиська, які можна співвіднести із загальними назвами, записати їх парами.

5. Дібрати прикметники до поданих іменників, ввести їх у речення. *Собака, рояль, рукопис, зал.*

6. Морфологічний розбір іменників: *ягня, знання, будинок.*

7. Записати текст, який пропонує вчитель. Підкреслити іменники, визначити їх синтаксичну роль. Виділений іменник розібрати морфологічно. *Прийнятий до лав запорізьких козаків насамперед записувався в один із 38 куренів, залежно від власного вибору. Тут же він змінював прізвисьце. Цю зміну робили для того, щоб приховати минуле тих, хто приходив на Січ. Адже притулок тут знаходили ображені і принижені, ті, хто втік від панів, кого приваблювала воля і слава (За Д. Яворницьким).*

Під час вивчення теми «Іменник» учитель має широкі можливості застосувати різні методи і прийоми, різні види вправ, щоб якнайкраще виробити в учнів розуміння лексичних, граматичних і стилістичних особливостей цієї частини мови. Можна використати різноманітний дидактичний матеріал, щоб досягти основної мети. Це насамперед залежить від учителя, від колективу учнів та від умов праці в класі. Головне ж у вивченні певної мовної теми полягає у тому, щоб діти чітко усвідомили матеріал і вільно могли ним оперувати.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Пентиллок М. І. Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах у таблицях і схемах. К. : Ленвіт, 2010. 136 с.
2. Караман С. О. Методика навчання української мови в гімназії: навчальний посібник. К. : Ленвіт, 2000. 272 с.

BUGANKOVA ANASTASIA YURIYIVNA THE EFFECTIVE TEACHING METHODS APPROACHES OF MATERIAL PRESENTATION WHILE LEARNING THE NOUN IN THE SIXTH FORM

The article deals with the teaching methods and approaches for effective learning of nouns, and gives the exercises and tasks that will help to master the topic material better.

Key words: noun, students, methods, receptions, exercises.

УДК 81'34'373.7

Вересюк Владислав Юрійович

студент 3 курсу ОС «Бакалавр»,

спеціальності 035 «Філологія»

освітньої програми «Прикладна лінгвістика»

Донецький національний університет імені Василя Стуса

Науковий керівник – д-р філол. наук, доц. Ситар Г. В.

ОСОБЛИВОСТІ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ЗНАЧЕННЯ ІНТОНАЦІЙНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ (ЗА ДАНИМИ ЕКСПЕРИМЕНТУ)

У статті розглянуто значення інтонаційних фразеологізмів, а також розглянуто результати експерименту, метою якого було визначити вплив контексту на сприйняття змісту фразеологізованих одиниць.

Ключові слова: анкетування, діалог, експеримент, емоція, інтонаційний фразеологізм.

Пропоноване дослідження присвячене аналізу досі мало досліджених одиниць – інтонаційних фразеологізмів української мови. Під *інтонаційним фразеологізмом* (далі ІФ) розуміються особливі фразеологічні одиниці, комунікативне значення яких визначається виключно завдяки інтонаційним особливостям. Висловлення типу *Куди йому! Що за дівчина! Оце так зробив!* можуть вимовлятися з різною інтонацією і передавати різний зміст, різну оцінку мовцем реалії або ситуації у відповідному контексті [1, с. 4]. Поняття інтонаційного фразеологізму обґрунтоване у працях Н.Д.Светозарової, М.В. Архипецької та ін., на матеріалі української мови поставлене у дослідженні про інтонаційно марковані фразеологізовані речення Г.В. Ситар [2].

Метою роботи є аналіз впливу контексту на зміст інтонаційного фразеологізму. Для досягнення поставленої мети було проведено експеримент. Спочатку з переліку ІФ, наведеного у праці Г.В.Ситар [2], було обрано 10 ІФ, які мають різну лексико-граматичну структуру і характеризуються найбільшою частотою використання: *Яка зустріч; Виконаєш справи; Він прийшов; Куди йому; Ну а як же. Чекай; Я тобі покажу; Подумаєш; Будеш грати; Що ти говориш; Коли він працював.* Далі було укладено діалоги, у яких одна й та сама стійка одиниця реалізувала різне значення, наприклад:

Діалоги А,Б,В (ІФ **Яка зустріч**)

А) — *Вчора нарешті відбулася ця зустріч.*

— **Яка зустріч?**

— *Декана зі студентським активом.*

(питальне нефразеологізоване речення).

Б) — *Петре, ти? Скільки літ, скільки зим.*

— *Не можу повірити своїм очам.*

— **Яка зустріч!** *Не очікував тебе побачити.*

(фразеологізоване речення зі значенням позитивної оцінки, радості).

В) — *Завтра відбудеться зустріч о 13-00! – оголосив секретар.*

— **Яка зустріч?!** *Чому мені не повідомили раніше? – здивувався начальник відділу кадрів.*

— *Ви були дуже зайняті!*

(фразеологізоване речення зі значенням негативної оцінки, обурення).

Укладені діалоги (усього 24) було оформлено як анкету, за якою опитано 150 студентів Донецького національного університету імені Василя Стуса. Всі інформанти є носіями української мови, з них 75 філологів і 75 студенти інших факультетів, вік інформантів – від 17 до 23 років, 100 дівчат і 50 юнаків. Завдання студентів було наступне: «Прочитайте діалоги. Що, на Вашу думку, позначають виділені жирним шрифтом речення? Як ставлення (почуття, емоції) мовця вони передають?» Як приклад перед початком заповнення анкети було зачитано кілька діалогів і запропоновано власний варіант відповіді.

Основною метою експертного аналізу була оцінка мовного матеріалу: визначення змісту стійкої одиниці, втілених в діалозі емоцій або почуттів, порівняння результатів, отриманих від інформантів, із власним визначенням типу відношення (позитивна / негативна оцінка). Аналіз отриманих відповідей показує, що передбачуваний на початку експерименту зміст ІФ і відповіді студентів збіглися у 73% випадків.

Важливо, що студенти взагалі не оперували поняттями позитивної та негативної оцінки, а вказували конкретне почуття або емоцію. Наприклад, у діалозі №18:

- **Будеш грати?** – здивовано запитав Микола. Ми ж збирались в кіно.
- *Вибач. Я пообіцяв команді.*
- *Сходимо ввечері. Бажаю успіху!*

виділений ІФ студенти визначили як такий, що передає здивування – 48%; цікавість – 16%; несподіваність – 11% та розчарування – 25%.

- **Будеш грати!**
- *Я?*
- *Відмови не приймаються.*
- *Завжди готовий!*

У цьому діалозі студенти кваліфікують виділений ІФ як наказ – 44%; наполегливість – 25%; пропозицію – 10%; впертість – 9%; радість – 9%; здивування – 3%.

Окремі діалоги наочні продемонстрували можливість різної інтерпретації ІФ. Зокрема, у діалозі №10 було вказано аж 9 варіантів змісту ІФ, серед них: зневага – 31%; насмішка – 27%; недовіра – 12%; злість – 8%; надія і роздратованість по 5%; сумнів і впевненість – по 3%:

- *Полковник отримав нове завдання. Він впорасться?*
- **Куди йому!** *Вже місяць не може виконати наказ генерала.*
- *Сподіваюсь, він зрозумів всю відповідальність поставленої роботи і не підведе нас.*

У наступному діалозі, де ІФ *Куди йому* відображає нейтральне значення, студенти вважають, що він передає нейтральність – 36%; зацікавленість – 26%; байдужість – 14%; прохання і сподівання по 6%; ввічливість – 5%; розчарування – 4%; заперечення – 3%.

- *Я їду в місто! Куди йому?*
- *Зараз запитаю, зачекай!*

Деякі студенти, не зважаючи на інструкцію, передавали зміст речення у вигляді його продовження. Наприклад, щодо ІФ *“Куди йому!”* була отримана відповідь: *“відводячи голову, махнув рукою”*, на ІФ *“Я тобі покажу”* – *“погрозило показав кулак”*.

Частіше за все у відповідях були використані іменники (*здивування, гнів, розпач, насмішка, захоплення, байдужість*), рідше дієслова (*розізлився, здивувався, образився*). Варто додати, що в кожному діалозі студенти вказували варіант – *нейтральність*. Найбільшу кількість разів (38%) цей варіант застосовувався у діалозі №24:

- *Раніше він мав високу заробітню плату!*
- *Коли?*
- **Коли він працював.**

Цікаво, що були випадки, визначені студентами зовсім не так, як у науковій літературі. Так, у діалозі №22 студенти з впевненістю виділяють *насмішку* – 33%, хоча ІФ цієї моделі належить до заперечних фразеологізмів (*“Він не працює”*):

- *Можливо він на роботі?*
- **Коли він працював!? Його звільнили 3 роки тому!**

У проаналізованому матеріалі також є випадки протилежно інтерпретованих ІФ в одному контексті. Наведемо діалог № 16:

- *Чому в тебе 2 з математики?*
- *Я не виконав чотири задачі. Подумаси. Нічого особливого.*
- *Ех, коли ти вже візьмешся за голову?*

Виділений ІФ *Подумаси* 46% студентів кваліфікувало як байдужість, 10% – як нейтральність, 19% - невдоволення.

Отже, здійснене дослідження підтверджує багатозначність ІФ та вплив контексту на їхнє змістове наповнення. Водночас аналіз отриманих (інколи суперечливих) відповідей інформантів засвідчує потребу подальшого дослідження, зокрема, з'ясування специфіки інтонаційного оформлення ІФ із залученням комп'ютерних програм аналізу мовлення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Архипецкая М. В. Интонационные фразеологизмы со значением эмоционального отрицания: автореф. дисс. на соискание степени канд. филол. наук: 10.02.19. Санкт-Петербург, 2012. 26 с.

2. Ситар Г. В. Статус синтаксичних фразеологізмів у системі фразеологічних одиниць. Вісник Донецького національного університету. Серія Б. Гуманітарні науки. Донецьк: ДонНУ, 2011. № 2. С. 66-74.

VERESYUK VLADYSLAV YURIYOVYCH FEATURES OF DIFFERENTIATION OF THE VALUE OF INTONATION PHRASEOLOGISMS (ACCORDING TO EXPERIMENTAL DATA).

In the article the significance of intonational phraseologisms is considered, as well as the results of the experiment, the purpose of which was to determine the influence of the context on the perception of the content of phraseologized units.

Key words: *questionnaire, dialogue, experiment, emotion, intonational phraseology.*

УДК 811.161.2'1»20»

Волошенко Ольга Михайлівна
студентка 1 курсу СО «Магістр»,
спеціальності 035 «Філологія»
освітньої програми «Українська мова та література»
Донецький національний університет імені Василя Стуса
наук. керівник – канд. філол. наук, доц. Домрачева І. Р.

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТОТВОРЕННЯ

У статті розглянуто лінгвістику тексту як галузь мовознавчої науки, підґрунтя мовокомунікативної компетентності вчителя-словесника. Значну увагу звернено на текст як засіб реалізації авторського комунікативного задуму, засіб навчання і виховання, зразок для побудови власного висловлювання. На основі аналізу наукових праць автор робить висновок про те, що саме в процесі роботи над текстом формуються мовна, комунікативна, соціокультурна, риторична компетенції, розвивається емоційна сфера, професійна компетентність, відбувається духовне збагачення.

Ключові слова: *текст, лінгвістика тексту, лінгвістичні дисципліни, комунікативний процес, мовленнєвий розвиток.*

Постановка проблеми. Лінгвістика тексту порівняно молода наукова дисципліна, головним предметом дослідження якої є текст. Вона побудована за універсальним принципом, який спирається на виявлення найбільш загальних механізмів текстотворення,

пов'язаних на взаємодії внутрішньої та зовнішньої форм тексту, а також на закономірності його циклу – від створення до розуміння, незалежно від комунікативної сфери його функціонування.

Аналіз останніх наукових публікацій. На сьогодні проблема дослідження тексту займає одне із центральних місць і в лінгводидактиці (І. Дроздова, С. Єрмоленко, Т. Єщенко, Л. Златів, В. Мельничайко, М. Пентиліук, Л. Федотова, Л. Цоуфал, Г. Шелехова та ін.). Учені відзначають, що в центрі викладання лінгвістичних дисциплін має бути текст із його стилістичними, жанровими і структурними особливостями.

Метою статті є дослідження лінгвістичних вимірів художнього тексту.

Виклад основного матеріалу. Тривалий час найвищою одиницею мови й мовлення вважалось речення. Однак такий підхід не забезпечував ні теоретичного вивчення процесу мовного спілкування, ні виконання практичних завдань підвищення культури мовлення. Тому сьогодні дослідники все частіше аналізують зв'язне мовлення, визнаючи найвищим рівнем мовної системи текст [6, с. 29]. Він є унікальною і складною словесною цілісністю, у якій зосереджено процес і результати пізнання дійсності.

Якщо в 60-ті роки ХХ ст., коли було започатковано лінгвістичне вивчення текстів, досліджували структуру, граматику тексту та засоби зв'язності в ньому, то нині текст аналізують як складну комунікативну структуру, урахувавши особистість автора з його психологічними, ментальними, соціальними, культурними, етнічними та іншими властивостями, адресата (читача) з його рівнем сприймання і ситуацію (хронотоп, тобто художній простір і час).

Текст як об'єкт вивчення цікавий для багатьох галузей науки: філософії, психології, психолінгвістики, соціолінгвістики, герменевтики, стилістики, загальної теорії мови, комп'ютерної лінгвістики, комунікативної лінгвістики, когнітивної лінгвістики, лінгводидактики та ін.

Спроба продемонструвати історичну динаміку тексту через його включення у широке поле пізнавального досвіду стала одним із головних досягнень філософії мови, металінгвістики, семіотики лише в ХХ ст. Цю проблему частково висвітлено у працях Е. Бенвеніста, Л. Ельмслева, Ф. де Сосюра, П. Хартмана, Р. Якобсона та ін. Спочатку текст ототожнювали з мовою, пізніше з літературою, потім – зі штучною універсальністю знакової системи. Ця ситуація багато в чому склалася завдяки філософським напрямкам (герменевтиці, структуралізму), які розуміли текст завжди досить однобічно – лише через якийсь певний його втілений варіант. Однак до середини 1970-х років текст був переосмислений як комунікативний процес, і слідом за цим лінгвістика тексту “переродилася” в дискурсивний аналіз.

Лінгвістика тексту, або текстовий аналіз, як частина семіотики тексту охоплює межі від простого міжфразового синтаксису до складного аналізу текстів і міжособистісного спілкування. Головною проблемою, що стоїть перед семіотикою тексту, є визначення і функціонування вимислу як людської семіотичної, зокрема інтерпретативної, діяльності.

Лінгвістикою тексту вивчаються різні проблеми. Результатом чого є виникнення в мовознавстві цілої низки напрямів дослідження тексту. Основним з них є структурно-семантичний і комунікативно-орієнтований. Перший досліджує текст як ізольований одиничний мовний об'єкт, вивчаючи його формально-граматичні категорії, способи його виділення, з'єднання і функціонування на гіперсинтаксичному рівні [6, с. 12]. Другий підхід розглядає комунікативну орієнтацію тексту, його прагматичну спрямованість, розглядає текст як продукт мовної діяльності, підлеглий реалізації комунікативної інтенції відправника, що виконує конкретні завдання спілкування [3, с. 121]. Відповідно до другого підходу до визначення тексту, будь-яке комунікативне утворення може виступати як засіб передачі та одержання інформації. Варто також зазначити, що ці підходи є взаємодоповнюючими.

З лінгвістикою тексту пов'язане вчення про дискурс – текст у сукупності прагматичних, соціокультурних, психологічних та інших чинників; мовлення як цілеспрямована соціальна дія, як механізм, що бере участь у когнітивних процесах. Образно

кажучи, дискурс – це текст, занурений у життя. До дискурсу належать не тільки власне мовні засоби, а й міміка, жести, за допомогою яких виражається референція, емоційно-оцінний вплив на співрозмовника. Усебічне вивчення дискурсу передбачає звернення до психологічних, етнографічних і соціокультурних стратегій породження й розуміння мовлення в певних умовах спілкування.

До початку 80-х років ХХ ст. термін дискурс уживався як синонімічний терміну текст. Нині ці терміни стали диференційовати: під текстом розуміють об'єднану смисловим зв'язком послідовність знакових одиниць, основними властивостями якої є зв'язність і цілісність, а під дискурсом – різні види актуалізації тексту, розглянуті з погляду ментальних процесів і у зв'язку з екстралінгвальними чинниками.

Деякі дослідники вважають, що завдання лінгвістики тексту полягає в тому, щоб вивчити те, яким чином створюється текст як ціле, і не більше, а дискурсивний аналіз подає об'єктивніші й точніші дані про мову і її застосування в мовленні [1]. На нашу думку, при аналізі структури й розуміння мовлення ці підходи є взаємодоповнюючими. До того ж Т. ван Дейк зазначає, що «лінгвістика тексту» – це загальне позначення для будь-якого лінгвістичного дослідження тексту [8, с. 42]. На сьогодні ці два найменування є науковими назвами для однієї й тієї ж галузі дослідження.

Отже, в останні десятиліття така галузь мовознавства як лінгвістика тексту набула особливого розвитку. Її об'єктом є правила побудови зв'язного тексту та його змістові категорії.

Лінгвістика тексту вивчає різні аспекти тексту, а саме:

– онтологічний аспект – характер існування тексту, його статус, відмінність від усного мовлення;

– гносеологічний аспект – характер відображення об'єктивної дійсності у тексті;

– власне лінгвістичний аспект – мовленнєве оформлення тексту;

– психологічний аспект – характер сприйняття тексту;

– прагматичний аспект – характер ставлення автора тексту до об'єктивної дійсності та змістового матеріалу [8, с. 48].

Звідси випливає завдання лінгвістичного аналізу- виявити і пояснити використані у художньому тексті мовні факти різних рівнів з метою встановлення їх смислових і естетичних функцій. Лінгвоаналіз завершує весь цикл лінгвістичних дисциплін, тому його мета -допомагає студентам систематизувати знання, отримані раніше, й усвідомити їх необхідність для роботи з художнім твором у школі; підготувати грамотних фахівців, які вміють мотивовано підбирати тексти для класного і позакласного читання, самостійно оцінювати мовні засоби художнього твору, мають розвинуте чуття мови, образне мислення й готові виховувати ці якості у своїх майбутніх учнів. Якщо сприймати зміст художнього тексту можуть практично всі читачі, то проводити його аналіз під силу не всім категоріям читачів. Проте й саме сприймання не можна розуміти однозначно, оскільки необхідно враховувати існування трьох його рівнів. На першому сприймається експліцитний зміст (безпосереднє вираження), на другому рівні – імпліцитний (глибинний, не виражений безпосередньо, підтекст) і на третьому – естетичний (властивий усім витворам мистецтва, який впливає на почуття прекрасного у людині). Грамотний, достатньо підготовлений читач (зокрема вчитель) сприймає всі рівні змісту – в ідеалі в максимальній відповідності до задуму автора. Навчитися такого сприймання можна за допомогою занять лінгвістичного аналізу, на яких звертається увага на всі одиниці, що складають текст, і виділяються ті з них, які в даному випадку володіють якимось особливим значенням, допомагають передавати імпліцитний та естетичний зміст [7].

Текст виконує різноманітні функції. Він є засобом реалізації авторського комунікативного задуму, засобом навчання і виховання, зразком для побудови власного висловлювання, допомагає зберігати й передавати інформацію у просторі й часі, є продуктом конкретної історичної епохи, формою існування культури, відзеркаленням певних соціокультурних традицій тощо [7].

У тексті функціонують одиниці всіх мовних рівнів, об'єднані відповідно до законів текстотворення, що передбачають збереження логіко-змістової єдності висловлювання з урахуванням жанрово-стильових особливостей [6, с. 373]. Тому граматично правильне мовлення студентів-філологів може розвиватися на підґрунті тексту, адже граматичні форми набувають своєрідних функціонально-стилістичних і комунікативних значень тільки в тексті.

Як зазначає Т. Єщенко «викладання мовного курсу варто базувати на текстах із фаху студентів і різних типах завдань до них, адже саме текст є необхідним матеріалом, що сприяє інтенсифікації навчального процесу; надає великого значення розвитку усного мовлення студентів на побутовій і професійній основі» [3, с. 59].

Щоб повноцінно спілкуватися, студент (майбутній учитель) повинен оволодіти низкою ключових умінь: швидко орієнтуватися в умовах спілкування; правильно планувати своє мовлення, визначати зміст і структуру акту спілкування; вміло добирати відповідні засоби для передачі змісту; забезпечувати зворотній зв'язок із співрозмовником (за О.Леонтьєвим).

Таким чином, процес породження тексту безпосередньо пов'язаний із тими обставинами, які впливають на здійснення мовленнєвого акту і творення зв'язного висловлювання.

М. Пентиліук підкреслює, що «студенти, аналізуючи тексти й творячи власні висловлювання, удосконалюють уміння й навички дотримуватися лексичних, граматичних, орфоепічних, правописних норм, акцентувати увагу на випадках варіантності мовних одиниць. Працюючи з текстами, вони засвоюють стилістичні норми, що є найскладнішими в системі норм української літературної мови. Студенти-філологи, опираючись на набуті в середній школі культуромовні знання і вміння, удосконалюють їх упродовж усього періоду навчання в університеті» [4, с. 180].

Окрім цього, лінгвістика тексту є загальнофілологічною наукою, що підсумовує знання з вивчених студентами раніше літературознавчих і мовознавчих дисциплін, формує у свідомості майбутніх філологів мовне чуття, виробляє навички тлумачення глибинних смислів у текстах різних жанрів і стилів.

Висновки. Таким чином, лінгвістика тексту, хоч порівняно й нова галузь мовознавства, все ж є однією з основних лінгвістичних дисциплін вищівського циклу. Саме в процесі роботи над текстом формуються мовна, комунікативна, соціокультурна, риторична компетенції студентів, розвивається їх емоційна сфера, професійна компетентність, відбувається духовне збагачення. Тому для майбутнього вчителя-словесника особливо важливим є засвоєння лінгвістики тексту як основи власного мовленнєвого розвитку й використання набутих знань у професійній діяльності. Перспективи подальших розвідок вбачаємо в дослідженні теоретико-методичних основ засвоєння лінгвістики тексту майбутніми вчителями-словесниками

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бовсунівська Т.В. Когнітивна жанрологія і поетика: [монографія]. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. 180 с.
2. Бондаренко А.І. Художній дискурс в інтерпретаційному вимірі: лінгвостилістичний аспект: [посібник]. Ніжин: Вид-во НДУ ім. М.Гоголя, 2013. 284с.
3. Єщенко Т.А. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посіб.. Київ: ВЦ «Академія», 2009. 264 с.
4. Пентиліук М. І. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики: [збірник статей]. Київ: Ленвіт, 2011. 256 с.
5. Шиянок Л. Текст як основа формування риторичної культури студентів-філологів// Вісник Львівського університету. 2010. Вип. 30. С. 371–377.
6. Analysis /Ed. by E. Semino and J.Culpeper. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins, 2012. 876 p.
7. Grenoble L.A. Discourse Analysis. URL: www.indiana.edu/~slavont/SLING2k/postpapers/grenoble.pdf

8. Shen Y. Cognitive constraints on poetic figures // *Cognitive Linguistics*. 2011. V.8, No 1. P. 33–71.

VOLOSHYNUK OLGA MIKHAYLIVNA FEATURES OF THE STUDY OF THE LEGISLATION OF ARTISTIC TEXTURE

The present article considers text linguistics as a branch of the study of language and the grounds of speech and communicative competence of a language teacher. Much attention is paid to the text as a means of realizing the author's communicative intention, a means of teaching and education, and an example for construction one's own utterance. Basing on the analysis of research works, the author concludes that it is the process of working on the text that helps to shape speech, communicative, socio-cultural, and rhetoric competencies, develops their emotions, professional competence, and enriches them spiritually.

Key words: *text, text linguistics, linguistic subjects, process of communication, speech development*

УДК 821.161.2.09 «19» Куліш М.

Гладкова Інна Олегівна

Студентка 21-УМ(б) групи

Вінницького гуманітарно-педагогічного коледжу

Науковий керівник – Яковенко Т. В.

**ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ СУСПІЛЬСТВА І МОВИ
В ТВОРАХ МИКОЛИ КУЛІША**

В статті досліджуються мовні особливості творів Миколи Куліша. Звертається увага на взаємодію його праць і психологічного розвитку суспільства, а саме: описується стан людини в суспільстві даного періоду, вплив подій на розвиток грамотної та чистої мови.

Ключові слова: *Микола Гурович Куліш, Україна, українська мова, твори, революція.*

Постановка проблеми. Микола Гурович Куліш видатний український письменник, драматург, літературний критик та мовознавець. Його життєвий і творчий шлях був тернистим, адже митець жив у дуже важкий період для України, а особливо для громадян, які любили свою державу і всіма силами захищали її. Тому творча спадщина письменника якнайкраще висвітлює вплив суспільно-політичних факторів на мову та психологічний розвиток людини, формування її мовної свідомості в залежності від особливостей історико-політичного життя України 20–30 років минулого століття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цим питанням цікавилось багато дослідників, але хотілося б виокремити Б. Томашевського, В. Виноградова, Г. Клочека, Б. Гончарова, М. Кодак, А. Ткаченко.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одними з особливих праць Миколи Гуровича є мелодрами («Зона» (1926), «Закут» (1929)) в яких здебільшого висвітлюють тему переродження революційної ідеї, катастрофи фанатизму. Жанр мелодрами, традиційний для української літератури, у 20-ті рр. переживає відродження на вітчизняному ґрунті. Своїм зверненням до особистого життя партійної радянської людини протистояв офіційній настанові на нівелювання індивідуалізму члена нового колективу.

Гра в бюрократичний колективізм вимагала розглядати людину безособово, тому твори Куліша зі своїми смішними для сучасної людини та сучасної театральної поетики пострілами, вбивствами через ревності, подружніми зрадами в ті роки була майже єдиною захисницею природного, людського в людині, того, що протистоїть парадному офіціозу зборів і мітингів. Мелодрами драматурга, як і його трагікомедії, побудовано на театральному

ефекті універсальної гри з дійсністю як першоджерелі всього, що відбувається в людському суспільстві.

Автор у назву драми «Закут» виносить просторову метафору, яка стає символом знецінення здобутків Жовтневого перевороту й змішання колишніх героїв революції. У п'єсі актуалізується пряме й переносне значення таких просторових образів, як закут і двері, шовживаються персонажами одночасно на позначення конкретних локацій і простору їхніх душевних переживань [2, с. 55].

Мотив «Закута» програмує мотив утечі, «роззакутнення» – як примусового, спричиненого швидше зовнішніми обставинами, так і добровільного. Куліш на прикладі цієї драми висвітлює ще один важливий аспект проблеми самотності й відчуження сучасної людини, а саме нудьги й душевної втоми – станів, викликаних перебуванням особи в духовному просторі «закута». Драматург вимірює духовний потенціал персонажів їхньою здатністю протистояти цим станам і тими зусиллями, які вони прикладають, щоб позбутися згубного міщанського впливу.

Соціально-психологічна драма «Зона» засвідчила прихід нового типу Кулішевих героїв – інтелектуально сформованих. Інтелектуалізація сюжетного, персонажного й мовного світу набула свого активного розвитку в п'єсах «Народний Малахій», «Закут», «Вічний бунт», «Патетична соната», «Маклена Граса». Це позначилося й на збагаченні художньої структури цих творів.

В своїх працях Микола Гурович широко розкриває тему вождя і народу, пророка і віри, зокрема, в драмі «97», де представлено три інваріанти месії – Мусії Копистка, Гиря та Ларивон, мучеником сьогодення вважає себе і Саватій Гуска з комедії «Отак загинув Гуска», а в комедії «Хулія Хурина» всі сили кинуті на пошуки міфічного і святого Учителя. Драма «Зона» (1926 р.) представляє не менш цікаву спробу осмислити стосунки людини і Бога, особистості та системи у ХХ-му столітті.

Для української літератури образ пророка є одним з центральних. Письменники ХІХ – початку ХХ ст. звертаються до образу пророка і мотиву пророцтва, як вказує І. Бетко, головним чином, щоб «дослідити глибинні підвалини духовного життя гнобленої нації через психологію її ватага-пророка. Адже насичене духовне життя – це те єдине й останнє, що лишається народові-невільнику, в якого паралізовано решту соціально-етнічних функцій його життєвияву. В цій духовності – й запорука відродження нації за певних сприятливих умов, і смертельна загроза тотальної асиміляції в разі втрати духовної орієнтації» [4, с. 699].

У творах письменників ХІХ – початку ХХ ст. дослідники виділяють два різновиди пророків. Перший варіант – це пророк біблійного типу. У цьому випадку автор змальовує конкретного пророка – Мойсея, Єремію тощо. Ім'я пророка може не згадуватися, але його легко впізнати за пророцтвами та біблійними ремінісценціями [1, с. 134]. Другий спосіб не передбачає звернення до конкретного біблійного пророка, «оскільки автор має на меті відтворення самого типу, а не його конкретно-видових іпостасей» [1, с. 134]. На нашу думку, ці два способи можна розгляди при аналізі не тільки образу пророка, а й інших біблійних постатей.

Натомість Микола Куліш пропонує свій варіант: його герої здебільшого не співвідносяться з однією конкретною біблійною постаттю, а стають фокусом всього Святого Письма. Драматург дає своїм героям імена, які відсилають до християнської історії, але разом з тим текст показує, що створені образи розкривають значно ширше коло питань, ніж їхні «біблійні прототипи».

«Подвійне зображення», порівняння між колишнім та теперішнім, між тим, як жилося за царя та як живеться за більшовиків, між Великоднем і «першим мая» проходять майже через усі твори Куліша. Проте у результаті цього видно не різницю, а, навпаки, схожість. Нова система координат замінює стару, при цьому повністю зберігаючи основні ланки та ієрархію попередньої. Замість церкви людям пропонують ходити до клубу. Однак старий батько вказує на нерівнозначність цих інституцій. Якщо церква – це місце спокутування гріхів та духовного очищення, то клуб – це просто відпочинок: «Темний я! Не бачу вашої

революції! В клубі цигарки палять і матюкаються... А в церкві, сину, тихо, і я тепер, немов оце бачу... свічки... сонце у вікнах...» [4, с. 712].

Одна з провідних проблем, яку висвітлював Микола Куліш у своїх працях, за допомогою змалювання різноманітних життєвих ситуацій – це проблема цілісності мови. Блискуче відкрите українським драматургом у «Мині Мазайло» перенесення драматичного конфлікту в комунікативний вимір сколихнула весь світ. Ця нова природа конфлікту, що розгортається насаперед на комунікативному, а не подієвому рівні, та обумовлений нею особливий тип химерності буття обумовлює сучасну драму, яка усвідомлюється як комунікативна ситуація, створена спілкуванням. В ній особливе місце посідає комунікативний розрив, коли персонажі висловлюються, але не розуміють один одного, тому можна сказати, що кулішеві герої говорять різними мовами. Кожен із них керується певною логікою, внаслідок чого мовна взаємодія виявляється нелогічною

Принцип не лише комунікативного конфлікту між персонажами, а й повного комунікативного розриву між головним героєм та іншими дійовими особами досягає кульмінації у «Народному Малахії», й не тільки на мовному, а на глибинному смислового рівні. Відкрита у драматичних творах Миколи Гуровича химерність світобачення людини-гвинтика, zdeформованого заідеологізовано-аморальним суспільством, і тотальна карнавалізація дійсності між двома світовими війнами були основою праць письменника [3, . с194].

Висновок. Отже, в творах видатного драматурга Миколи Гуровича Куліша висвітлюється психологічний стан людини та особливості буття тогочасного суспільства, широко розкривається тема мови та як стереотипні знання впливали на знецінення рідної української мови, взаємозв'язок психологічного стану народу та мовної свідомості. Тому щоб створити нове суспільство та людину, треба очистити їх від попередніх стереотипів, світогляду і релігії. Тож природно, що серед нагальних справ героїв творів Куліша не лише доповідь про аборт, а й вступ на зборах робітників асенізаційного обозу, в чому вчуваються саркастичні ноти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бетко І. Біблійні сюжети і мотиви в українській поезії XIX – початку XX століття : ZielonaGóra, 1999. 160 с.
2. Голобородько Я. «...Я всеодно буду відбивати і освітлювати національну проблему...» (Світоглядний стрижень Миколи Куліша). Вісник НАН України. 2002. № 9. С. 54 – 59.
3. Матюшенко А. Між диктатором і блазнем (драматургія Миколи Куліша у контексті світової драми абсурду). Науковий вісник ужгородського університету. 2016. №2. С. 193 – 196.
4. Куліш А. Спогади про Миколу Куліша. Твори: В 2 т. Київ. 1990. с.696– 720.

GLADKOVA INNA OLEGIVNA INTERVIEW OF THE PSYCHOLOGICAL SOCIETY OF SOCIETY AND LANGUAGE IN THE MIRROR OF THE KULYS

The article describes the peculiarities of MykolaKulish's works. Attention is drawn to the interaction of his works and the psychological development of societ. The state of man in the society of this period, the influence of events on the development of a competent and clean language are described

Key words: Mykola Gurovich Kulish, Ukraine, Ukrainian language, works, revolution.

УДК: 81'37

Дворницька Анастасія Юрївна
*студентка I курсу СО «Магістр»,
 спеціальності 035 «Філологія»
 освітньої програми «Українська мова та література»
 Донецький національний університет імені Василя Стуса*
Науковий керівник – д-р філол. наук, проф. Коваль Людмила Михайлівна

СЕМАНТИКО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ЗАМОВЛЯНЬ

У статті розглянуто специфічні особливості українських замовлянь як фольклорно-міфологічного жанру, зосереджено увагу на притаманних структурних особливостях, а також проаналізовано основні засади семантико-прагматичного потенціалу.

Ключові слова: замовляння, магія, семантика, прагматика, хронопом.

Сьогоднішнє зацікавлення взаємозв'язком магії й мови викликане активізацією архаїчних практик, що мають на меті посилити людину в надскладну епоху технологічно-інформаційного прогресу й всевітньої глобалізації.

У розумінні та уявленні наших пращурів про навколишній світ вірування й прикмети завжди посідали важливе місце. Вони виражають міфологічну свідомість українського народу, що різниться високим ступенем злиття людини з природою, цілісністю суб'єкта й об'єкта, має ознаки тотемізму, виражає сильний духовний, емоційний зв'язок індивіда із суспільством, постійно апелює до культури й традицій наших предків, міфологічних і магічних істот, предметів, явищ природи [5; с. 44].

Магіко-міфологічне світобачення, протиставлення сакрального профанному, репрезентовані у фольклорно-сакральних жанрах досліджували Е. Кассіер, М. Еліаде, І. М. Дьяконов, М. І. Стеблін-Каменський, В. М. Топоров тощо. В українській лінгвістиці дослідниками цієї теми стали Т. П. Вільчинська, М. О. Єлісова, О. В. Климентова, О. С. Колесник, В. В. Німчук, П. В. Мацьків, І. Г. Павлова, О. М. Самусенко, А. С. Слухай, Л. В. Струганець та інші. Окремі аспекти цієї проблеми в етнолінгвістичному контексті порушували В. В. Жайворонок, В. І. Кононенко, О. Р. Петренко, Н. В. Слухай, О. В. Тищенко, М. В. Філіпчук. Однак цілісно проблема взаємозв'язку семантики й прагматики малих сакрально-фольклорних жанрів не розв'язана.

Мета нашої роботи – теоретично інтерпретувати замовляння як жанр сакрального фольклору, проаналізувати особливості їхньої семантики та прагматичної настанови.

У сучасній науці замовляння розглядають у синкретичному плані: як обряд, у якому має значення текст, ритуальні дії, обставини виконання.

Основними різновидами структурно-семантичної структури українських заговірних текстів є однофразові й кількафразові тексти. Рівноправні в комунікативному плані, вони різняться синтаксичною будовою та обсягом передаваної інформації.

Більшу кількість кількафразових текстів замовлянь становлять утворення з функціонально нерівноправними компонентами: тексти цієї групи складаються з декількох висловлень, одне з яких має основне смислове навантаження, виявляє магічну функцію спонукання чи бажання, а інше виконує допоміжну функцію інформування про магічні властивості суб'єкта дій, ритуальну ситуацію, що склалася, дії мовця чи магічних істот тощо. Натомість в епічних замовляннях поєднуються функціонально й семантично відмінні розповідні магічні формули. Як правило, перше висловлення або ціла група висловлень інформує про різні дії мовця, магічних істот, певну ситуацію. Його завдання – визначити передумови магічного акту [2; с. 149 – 151].

За семантичними особливостями окрему групу утворюють заговірні тексти, які описують так званий «антисвіт» замовлянь, хоч вони й не мають специфічної структури.

Основною мовленнєвою особливістю подібних текстових утворень є чисельні повтори опорного слова, яке називає певну ознаку.

Більшість досліджених текстів у процесі замовляння має виголошуватися певну кількість разів, як правило, три, а рідше – дев'ять чи дванадцять.

Для української магічної традиції характерне побутування складних структур замовлянь, зокрема й таких, що містять у собі кілька функціонально рівноправних і тотожно побудованих епічних конструкцій. Кожна зі смислових частин по-своєму реалізуючи магічну функцію здійснення бажання, автономна й самодостатня, не має експліцитно виражених зв'язків з іншим структурно-семантичним компонентом тексту.

Ще одним типом організації текстів складної структури є доповнення базового текстового утворення висловленнями, які підтверджують і підсилюють його магічний вплив. Типовою для значної кількості замовлянь є поєднання в одному тексті кількох розповідних магічних формул, відмінних функціонально й семантично [2; с. 151 – 152].

Замовляння характеризується стійкістю, закритістю, тісними зв'язками з обрядами, специфічно національною символікою. Зокрема, у тваринній символіці замовлянь тварини (частіше кінь, корова, вівця, півень, орел) розрізняються у двох іпостасях: як об'єкти замовлянь і як суб'єкти замовлянь. Варто зауважити, що в більшості досліджених текстів вони фігурують як суб'єкти замовлянь і є своєрідною замкнутою групою, кожен член якої – символічний.

Важливо, що в замовляннях символами стають дикі тварини, особливо птахи та плазуни: представники двох повновладних царств – верхнього і нижнього, натомість серед домашніх птахів немає жодного [3; с. 324 – 326].

У текстах українських замовлянь часто трапляються повтори у вигляді звертань, у яких реалізується анафора, прийом анадиплосису та ампліфікація. Іноді трапляються тексти замовлянь, у яких повторюються різні форми слів, тобто частин мови, які мають спільний корінь. Відповідно до мети, яка має бути досягнута, у текстах замовлянь спостерігаються розгортання подій, у яких наростають ознаки, надаючи тексту відповідного емоційного напруження [4; с. 400 – 402].

У фольклорі одним із обов'язкових художніх компонентів усного твору постає хронотоп, що пов'язаний і з особливостями сприйняття реальної дійсності, і з принципами її відображення в мистецтві. Хронотоп характерний для всякого образу, оскільки образ постає в невіддільних просторово-часових зв'язках і відношеннях: просторові зображення передаються через дії в часі, а час розгортається в певному просторі [1; с. 56 – 58].

З часом і простором пов'язані уявлення про космічну й земну природу, численні прикмети, ворожіння, замовляння, перестороги, заборони та інші способи регламентації людського побуту й буття. Саме в таких фольклорних текстах як казки, загадки, замовляння, плачі, демонологічні оповідання й виникла магія простору і часу.

Провідною ознакою фольклорних текстів є те, що опис подій у них часто починається вказівкою на часопросторові координати. Зокрема, відомими зчинами замовлянь виступають такі початкові формули: *«Як стану я на воротах правою ногою, правою рукою»*; *«На хресті лягаю, хрестом покриваю»*; *«Іду між мир муром мурованим»*; *«На Сіньських горах, на морських плитах стояв дуб»*; *«На морі-окіяні, на острові Буяні, там лежить колода»*; *«Ой на морі, на окіяні, на острові, на Буяні, стоїть дуб, а на тім дубу – зруб»*; *«У золотім полі – золота груша, а на золотій груші – золоте гніздо, а в золотім гнізді – гадина-цариця»*; *«Вийду на круту гору, стану і гляну на ясну зорю»* [1; с. 68 – 70].

Отже, замовляння як різновид фольклорних текстів представлені широким корпусом зразків в усній народній творчості. Ознаками замовлянь постають національна символіка, своєрідна структурна формула, часопросторовість, нагромадження художніх засобів мови, специфічна побудова початку й кінця, міфологічна свідомість. Комунікативно-прагматичний потенціал замовлянь здебільшого регламентований потребами людини в її повсякденному житті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Беценко Т. П. Текстово-образні універсалії з часовою і просторовою семантикою у думовому дискурсі (Лінгвостилістичні коментарі). *Міфологія і фольклор*. 2010. № 2(6). С. 56 – 70.
2. Остроушко О. А. Епічні замовляння в українській магічній традиції. *Науковий вісник Чернівецького університету. Романо-слов'янський дискурс*. 2013. Вип. 678. С. 149 – 152.
3. Ткачук Н. О. Семантична характеристика архетипових тваринних слів-символів у текстах українських лікувальних замовлянь. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2010. Випуск XXIII. Частина 3. С. 324 – 331.
4. Шуляк С. А. Особливості повтору в текстах українських замовлянь. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2015. Том 13. С. 400 – 407.
5. Шуляк С. А. Предмети замовлянь: магічна символіка та функціонування. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер.: Філологія*. 2017. Вип. 1. С. 44 – 47.

DVORNYTSKA ANASTASIA YURIYIVNA SEMANTIC-PRAGMATIC FEATURES OF UKRAINIAN ORDERS

The article deals with the specific features of the Ukrainian orderings as a folklore-mythological genre, which focuses on the intrinsic structural features, and also analyzes the basic principles of semantic-pragmatic potential.

Key words: *spell, magic, semantics, pragmatics, chronotope.*

УДК 811.161.2'28'342.42(477.44-22)

Дрозд Оксана Василівна
студентка 3 курсу СО «Бакалавр»,
спеціальності 035 «Філологія»
освітньої програми «Українська мова та література»
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
Науковий керівник – к. філол. н., доц. Гороф'янюк І.В.

**ЗІ СПОСТЕРЕЖЕНЬ НАД СИСТЕМОЮ КОНСОНАНТИЗМУ
ЦЕНТРАЛЬНОПОДІЛЬСЬКОЇ ГОВІРКИ
СЕЛА МОГИЛІВКА ЖМЕРИНСЬКОГО РАЙОНУ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ**

У статті досліджено систему приголосних та основні звукові зміни, які зафіксовані в говірці села Могилівка Жмеринського району Вінницької області, окрему увагу звернено на фонетичні явища, які підтверджують належність досліджуваної говірки до подільського говору південно-західного наріччя української мови.

Ключові слова: *говірка, подільський говір, фонетичне явище, консонантизм, звукові зміни.*

Г. Л. Аркушин зауважує: «Живе мовлення народу не підвладне ніяким “рамкам”, тобто літературним стандартам, а “протікає” вільно, ні від кого і ні від чого не залежачи, – ось чому і відбуваються різні звукові зміни та заміни в говіркових словах» [1, с. 70].

Фонетична система діалектної мови має відмінності не лише в системі голосних фонем – вокалізмі, а й у системі приголосних – консонантизмі. Ці відмінності стосуються як

кількісного складу приголосних фонем, так і їх навантаженості, частоти вживання в усному мовленні. Найчастіше ці розбіжності виникають внаслідок взаємозаступлення фонем, впливу приголосних і голосних на вимову кожного з них.

Актуальність нашого дослідження полягає в тому, що фонетична система діалектного мовлення найбільше зберігає звукові зміни та є найменш схильною до різноманітних процесів.

Метою роботи є аналіз системи консонантизму в говірці села Могилівка Жмеринського району Вінницької області.

Емпіричною базою дослідження являються власні записи говіркового мовлення, тривалістю 345 хвилин, зібрані протягом 2017-2018 років. Для дослідження було опитано 11 мешканців села Могилівка Жмеринського району Вінницької області.

С. П. Бевзенко зауважує, що система консонантизму найбільш різноманітна і відмінна від системи літературної мови в говірках південно-західного наріччя. Оскільки саме у представників цього діалекту досить чітко простежується залежність звукового вияву дзвінків і глухих приголосних фонем від фонетичних позицій, в яких вони опиняються в живому мовленні [2, с. 61–62].

Дослідивши мову корінних жителів села Могилівка Жмеринського району Вінницької області, детально охарактеризуємо риси консонантизму в говірці.

В українських говірках наявні протетичні приголосні [в], [г], [й] та голосні [і], [и] (для усунення збігу приголосних [рж], [мл]) [3, с. 171]. У досліджуваній говірці особливо широко представлений протетичний [г]: *гоірки*, *гочі*, *Гил'ко*, *гоб'ідати*, *гобкидають*, *н'і гобручок*, *гобраз*, *Гол'ка*, *г'іднак'і*, *Гандрейя*; рідше – [в]: *воірки*.

Дзвінки приголосні перед глухими та в кінці слів звичайно втрачають свою дзвінкість: *хл'ідн'*, *рубн'ійс'ат*, *голуб'ц'і*, *небудн'*, *солодн'ке*, *йаг'ідн'ки*, *сладн'ке*, *дружн'ки*, *нижн'че*, *пир'ізн'ки*, *ажн'комин*, *дружн'ки*, *т'аун'ко*.

Тверді передньоязикові перед [і], який походить від давнього [е] чи [о]: *наст'іл*, *ти'л'ки*.

Уживання вставного [н] після фонемі [м] на місці [й]: *лн'асо*, *у'ремн'а*, *п'омн'у*, *у'с'оу'ремн'а так робили*.

У звукосполуках [с'в'], [ц'в'] звичайно відбувається повне ствердіння [в], але при м'якій вимові попереднього свистячого [с']: *с'ватку'вали*, *с'ватку'ємо*, *С'ва'тій*, *с'ва'чена*, *с'ват'ки*.

Часткове, а в деяких випадках повне ствердіння фонемі [р'], замість якого вживається тверда [р]: *рад'но*, *т'рапка*, *п'расти*, *пра'де*, *курам*, *га'рачі*.

Для говірки села характерне вживання задньоязикового приголосного [г]: *г'воз'д'*, *н'г'де*, *г'в'із'д'*, *йаг'би*.

Фонема [г] у дієслівних формах 3-ої ос. одн. та мн. дієслів тепер. часу та у формі 2-ої ос. множини наказового способу звичайно твердий: *ви'ходить*, *хо'дить*, *си'дить*, *зна'чить*, *го'рять*, *пос'я'тять*, *з'нос'ат*, *ви'нос'уть*, *ве'з'ім*.

Чергування глухих приголосних [г], [к], [х] зі свистячими [з], [с], [ц] в іменниках 1 відміни однини в давальному та місцевому відмінках часто порушується, тому в говірці наявні паралельні форми таких слів: *Бойарк'і*, *с'умк'і*, *дружн'к'і*, *с'вах'і*.

Простежується також обмежене вживання африкат [дж] та [дз] у дієсловах 1-ої ос. однини тепер. часу, замість яких вживаються фонемі [д'], [з'] відповідно: *ви'сад'уйуть*, *при'ход'у*, *сад'у*, *воз'у*. Також наявне чергування [ш] на [с] в дієсловах цього типу: *п'рос'у*, *ви'нос'у*, *нос'у*.

В іменниках середнього року зберігається подовження м'яких приголосних: *вис'іл'а*, *ко'лос'а*, *к'люч'а*, *уб'ран'а*.

Зауважимо, що у вивченні говіркового мовлення важливе місце займають дослідження різноманітних звукових змін, які відбуваються в мовному потоці.

На думку М. Гнатюк, у процесі мовлення, говіркового зокрема, звуки, унаслідок загальних умов вимови або контактування між собою, впливають один на одного, зазнаючи різних змін. Звуки в процесі артикуляції групуються в склади, слова, синтагми, фрази,

Аналіз системи консонантизму говірки села Могилівка Жмеринського району Вінницької області з урахуванням не лише кількісного складу фонем, а й їх взаємодії та взаємовпливу одна на одну у живому мовленні, дає можливість зробити такий висновок: говірка села, відбиваючи основні риси південно-західного наріччя, має свої, власне подільські ознаки, які вирізняють її з-поміж інших говорів. Наприклад, як зазначено вище, вживання твердої фонемі [p] та приставного [г], які в інших говірках наріччя вживаються значно рідше.

Проаналізувавши звукові зміни в живому мовленні носіїв говірки села Могилівка Жмеринського району Вінницької області, варто зауважити, що реципієнти спрочують своє мовлення для більш зручного спілкування, зберігаючи при цьому давні історичні фонетичні риси південно-західного наріччя, які є об'єктом вивчення регіональної та загальної діалектології.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аркушин Г. Л. Західнополіська діалектологія : навч. посіб. з регіон. діалектології для студ. спец. «Укр. мова та літ.». Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 257 с.
2. Бевзенко С. П. Українська діалектологія : [навч. посіб. для студ. філол. ф-тів ун-тів і пед. ін-тів]. Київ : Вища шк., 1980. –246 с.
3. Гнатюк М. Терміни на позначення фонетичних процесів: теоретичний і практичний аспекти (на матеріалі північнолемківських переселенських говірок). Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». 2012. № 733. С. 166–173.
4. Гримашевич Г. І. Сучасна діалектологічна термінологія. Житомир: Північноукр. діалектолог. центр Житомир. держ. пед. унту ім. І. Франка, 2013. С. 46 – 50.

DROZD OKSANA VASILIVNA FROM SUPERVISORY OBSERVATION SYSTEMS OF CENTRAL APPROACH CULTIVATION OF ZHMERINSKIY DISTRICT OF VINNYTSK REGION

The article is investigated the system of consonants and the main sound changes recorded in the dialect of the village Mogilivka of the Zhmerynski district of the Vinnytsia region, with special attention to the phonetic phenomena, which confirm the relevance of the study dialect to the Podillya dialect of the southwestern dialect of the Ukrainian language.

Key words: *dialect, Podilsky dialect, phonetic phenomenon, consonant, sound changes.*

УДК 811.161.2'367:821.161.2'06.09

Дрокіна Вікторія Іванівна
*студентка 3 курсу СО «Бакалавр»,
 спеціальності 035 «Філологія»
 освітньої програми «Українська мова та література»
 Вінницького державного педагогічного університету
 імені Михайла Коцюбинського
 Науковий керівник – канд. філ. наук, доц. Павлушенко О.А.*

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ПАРАМЕТРИ ОЗНАЧЕНО-ОСОБОВИХ РЕЧЕНЬ У РОМАНІ МАРІЇ МАТІОС «МАЙЖЕ НІКОЛИ НЕ НАВПАКИ»

У статті розглянуто текстуальне вивчення лексико-граматичних параметрів головного члена односкладних означено-особових речень, зафіксовано суцільною вибіркою з тексту роману Марії Матіос «Майже ніколи не навпаки»

Ключові слова: лексико-граматичні параметри, односкладне речення, означено-особові речення.

Теорію односкладного речення вперше системно виклав *О.О. Шахматов* [1]. Вчений є автором терміну «односкладні речення». Він же першим класифікував їх, описав структуру, зміст і зв'язок з судженням (з «психологічною комунікацією»). До *О. Шахматова* ці речення вважались неповними (двоскладними).

Актуальність обраної теми визначається необхідністю продовжувати пошук шляхів багатоаспектного осмислення означено-особових речень на нових мовних фактах.

Матеріалом для нашої студії постав роман *Марії Матіос* «Майже ніколи не навпаки».

Предметом дослідження стало текстuale вивчення лексико-граматичних параметрів головного члена односкладних означено-особових речень у романі.

Метою пропонованої розвідки є семантико-синтаксичний аналіз мовного матеріалу, зафіксованого методом суцільної вибірки з тексту роману *Марії Матіос* для з'ясування особливостей авторського використання означено-особових речень.

Марія Матіос – письменниця надзвичайного світобачення. Оскільки ми досліджуємо її твір із позиції синтаксису, то зважимо насамперед на мовне багатство твору. Художня мовна картина світу письменниці багата, барвиста, наповнена національним духом [2]. Ми помітили, що авторка віддає перевагу односкладним та складним реченням. Закцентуємо увагу на перших. Всього означено-особових речень в романі знайдено 70.

Головний член односкладних означено-особових речень виражається дієсловом першої особи одними та множини дійсного способу, напр.: *Будемо помагати* (2, с. 95) ; *Про все думаю* (2, с. 127). «*Тю до вас, тату*» (2, с. 3), *Ні! Не вірю! Вона була чиста!* (2, с. 44), — **Не знаю. Але недобре** (2, с. 44). — **Знаю. Серце моє очі має, то й видить усе, — ніби прочитала її думку й відповіла Маринька, обкурюючи Петруню якимсь запашиим зіллям** (2, с. 47). — ...*Буду луцити кукурудзу* (2, с. 50). **Не маю нічого доброго вам сказати. А казати мушу: до нас близьиться війна** (2, с. 51).

Зітти мені голову або задуши... (2, с. 64) — *А що маю робити?!* (2, с. 1) — *А як треба, нению?* — *питала. А вона: — Не знаю, як, але не так, як треба.*» *Отак було. Що, забув, як наш Андрій у гарбузинні родився?* (2, с. 2) — *Помолимося за Дмитрика...* (2, с. 3) *Іду в глинку через Петруню Варварчукову.* (2, с. 8) *А за неї таки умираю.* (2, с. 9) *Щось ми за життя придбали, щось ще придбаємо. На то робимо* (2, с. 9). — *А-ну-ко сиди й слухай, що кажуть тато!* — *притиснув рукою синове плече. — Я тобі бабинські бесіди не переказую! Кажу, що сам видів! І кажу межі своїми, а не коло корчми. А ти думай!* (2, с. 11) *Тешу гострий кіл із стовбура ялиці, кінець добре розжарюю на вогні, й підбираюся до вуйка.* (2, с. 15) — *На оленя завтра беру лиш Андрія й Німого.* (2, с. 18) — *А нащо дурне питаєш? Знаю та й усе. А ти думай, чи не забагато Павлові добра відказав тато?* (2, с. 20) — ...*Завтра будемо орати на луках* (2, с. 21). — *Пане Чев'юк! Пане Чев'юк! Ви знову надумали переписувати заповіди на синів?! — доктор злегка плеснув Павла по плечу. — Добре є. Добре! Зараз зробимо. Це вам багато коштувати не буде.* (2, с. 26) *Зараз, пане Чев'юк молодший, закони обов'язкові для виконання. І для вас також, перепрошую. Інакше мені доведеться звернутися по допомогу до поліції* (2, с. 27). *Тому ходив, завитий жіночою вовняною хусткою, поверх якої носив капелюх із розігнутими крисами. — Думаю* (2, с. 30) — *Чуєш, жінко, прийшов тобі щось сказати, — несподівано прудко підвівся Груцько з лавки й боляче стиснув її лікоть. — Чую, що не вмиру, поки тобі не скажу.* (2, с. 30)

У романі *Марії Матіос* нами зафіксовано 27 одиниць односкладних означено-особових речень з головним членом, який виражається дієсловом першої особи одними та множини дійсного способу. Зауважимо, що головний член означено-особових речень, виражений особовим дієсловом 1-ї особи однини, виступає не лише структурним, а й семантичним центром речення.

Конструкції з головним членом, вираженим 2-ої особи однини чи множини теперішнього або майбутнього часів дійсного способу знайдено в романі 29 речень. Наприклад, — *Ти!* — *вдавано сердито ляснула його долонею по грудях. — Що бреєш, що*

спиш? (2, с. 47). *Тобі холодно самій у постелі спати. А брата мого лишиш, бо я тобі це не подарую ні за які гроші. Будеш зо мною* (2, с. 45). *Людям правди не розкажеш* (2, с. 45) *Маши право перевірити* (2, с. 45)— *...А тепер можеш убити й мене, як убив його...*(2, с. 51) *«Так само будеш плести нашим дітям колиску?»* (2, с. 51). *Зігни мені голову або задуши...*(2, с. 64) *Що, забув, як наш Андрій у гарбузинні родився?* (2, с. 2) *І маму-небіжку мою лиши в спокої!* (2, с. 1). *А що зробиш?* (2, с. 2) *Кому про це скажеш?!* (2, с. 2)— *Помолимося за Дмитрика...* (2, с. 3)— *Трофеї покажете завтра* (2, с. 5). *«Приходьте здорові...»* (2, с. 6)— *Не мий мене так файно, як до шлюбу.* (16, с. 7). *Газдувати маши із чим, ал-л-ле де тобі!* [10]*Так що роби діти...* (2, с. 11). *Не будьте такі безпечні.* (2, с. 13) — *На здохлу шкату або молоде ярча не дуриш?* (2) *А як ідеш отако з розжареним колом просто на вуйка і дивитися йому в очі — це діло...*(2, с. 17) — *Звідки можеш знати?* (2, с. 20) — *Що вже зробиш по всьому?.. Треба йти в село й кликати чоловіків на поміч.* (2, с. 20) — *Ідеши помагати?*(2, с.22)— *Надумав допомогти братові?*(2, с. 22) *Сам казав колись-то мені коло церкви...*(2, с. 23) — *У це корито будеш класти м'яса, в це — солонину, а тут клади голову на холодці, ноги й шкіру.* (2, с.32)

На третьому місці за частотністю (12 речень) у творі письменниці знаходяться односкладні означено-особові речення, у яких головний член виражений дієсловом наказового способу, наприклад: — *Ні, срібна Маринько. Вставайте* (2, с. 46) . — *Дмитрику... чуєш, Дмитрику...* — *торсала за плечі сонного хлопця.* — *Ходи додому. Вже ніч* (2, с. 46). — *Не журися!* *Перекажуть. По собі знаю,* — *заспокоює сусідка, не забувши перед тим перехилитися через паркан та обнишпорити очима повітря* (2, с. 42). — *Іди додому. Я чую щось недобре* (2, с. 47) — *Присягай, що не була невірницею!* (2, с. 49) — *Курва дочка ваша була!* — *вдарив дитину Кейван і підійшов до Теофілі.* — *Вставай! Я хочу знати!* (2, с. 64)— *Ти!* — *вояк підходить ближче до жінок, і далі показуючи пальцем на Анну.* — *Дай вода.* (2, с. 66) — *Не руш її!* (2, с. 66) *Не гризіться.* (2, с. 22) *Тікай із дитьми!* (2, с.66) *Поговоріть із донькою, газдо!* (2, с. 44)

Дієслова наказового способу надають висловлюванню емоційності. Загалом означено-особові речення з головним членом, вираженим дієсловом другої особи однини та множини, надають роману *Марії Матіос* ефект діалогічності, розмови з читачем, який може увияти себе адресатом.

Свої стилістичні можливості означено-особові речення найвиразніше виявлять у широкому контексті, оскільки саме на фоні двоскладних речень вони й можуть розкрити свою специфіку.[3]

Односкладні означено-особові речення характеризуються перенесенням акценту з діяча на дію, концентрованою увагою на дії особливо в тих випадках, коли дієслово вжито в наказовій формі [4]. Тому ці конструкції пов'язуються з мовою емоційною – насамперед розмовною, а відтак - її відтворенням у романі: — *Не руш її!* (2, с.66) *Тримайтеся своєї господарки.* (2, с. 67)

Спостереження за функціонуванням односкладних означено-особових речень у романі *Марії Матіос* « Майже ніколи не навпаки» засвідчує їх багату стильову потенцію. Ці реченнєві структури допомагають розкрити внутрішній світ героя (означено-особові речення з головним членом, вираженим дієсловом 1-ї особи однини дійсного способу), створити атмосферу щирої довірливої розмови (означено-особові речення з головним членом, вираженим дієсловом 2-ї особи однини і множини дійсного способу). У романі «Майже ніколи не навпаки» тісно взаємодіють поширені й непоширені означено-особові речення. Аналіз цих речень за метою висловлювання показав домінування розповідних речень, дещо менше – спонукальних. Можемо впевнено сказати, що авторка віддає перевагу означено-особовим реченням, серед яких переважають ті, у яких головний член виражений дієсловом у формі другої особи однини й множини.

Загалом означено-особові речення відіграють важливу роль і становлять невід'ємну частину мовної системи художнього тексту. Їх функціонування, семантико-стилістична роль регламентуються індивідуально-авторським стилем. Більшість речень містить емоційно-оцінний компонент значення.

Отже, аналіз означено - особових речень у романі *Марії Матіос* «Майже ніколи не навпаки» засвідчив, що ці конструкції допомагають створити особливу, неповторну картину світу, через призму якої письменниця транслює свої думки, почуття, ціннісні орієнтири, враження від людей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кадомцева Л. О. Українська мова: Синтаксис простого речення. Київ.: Вища школа, 1986. 178 с.
2. Насмінчук І. А. Проза Марії Матіос: до характеристики індивідуального стилю. Збірник наукових праць студентів та магістрантів Кам'янець Подільського державного університету. Філологічні науки. – Вип. 1 – Чернівці, 2006 – С. 94-100
3. Коваль Л.М. Семантико-синтаксична основа головного компонента односкладних речень в українській мові: монографія. Вінниця: ТОВ "Нілан-ЛТД", 2015. 316 с.
4. Білоконенко Л.А. Мовні та позамовні маркери конфліктності персонажів творів Марії Матіос / Л. А. Білоконенко // Вісник Запорізького національного університету № 1, 2012 – С. 55-60.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Матіос М. Майже ніколи не навпаки: [Електронний ресурс]. Львів: ЛА “Піраміда”, 2007. 176 с.
2. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=15296>

DROKINA VICTORIA IVANIVNA METHODOLOGICAL ADVICE REGARDING DETERMINATION OF DEFINITE-PERSONAL SENTENCES.

The article deals with the textual study of the lexical-grammatical parameters of the main member of the same-sex signs-personal things fixed by the essence of the choice of the text of the novel by Maria Matios "Almost never the Other"

Key words: *lexical-grammatical parameters, unanimous sentences, pronounced-person sentences.*

УДК 811.1612.2'38:070.448-055.2

Засць Віталіна Юрївна

*студентка 2 курсу СО «Бакалавр»,
спеціальності 035 «Філологія»*

освітньої програми «Прикладна лінгвістика»

*Донецький національний університет імені Василя Стуса
Науковий керівник – канд., філол. наук, асист. Бортун К. О.*

СТИЛІСТИЧНІ ПРИЙОМИ ВПЛИВУ НА ЧИТАЧІВ У ЖІНОЧИХ ПЕРІОДИЧНИХ ЖУРНАЛАХ (НА МАТЕРІАЛІ ОНЛАЙН-ВИДАНЬ «КОЛІЖАНКА», UKRAINKY.COM, «ТЕНДІТНА»)

У статті проаналізовано закономірності та особливості використання лексичних та синтаксичних стилістичних засобів у популярних жіночих Інтернет-виданнях з метою посилення емоційного впливу на читача.

Ключові слова: *періодичні видання, стилістичні прийоми, емоційно-експресивні засоби, засоби образності, рекламний текст.*

У ХХІ столітті реклама, як засіб масової комунікації, міцно закріпила свої позиції у повсякденному житті людини. Вона все більше просочується у суспільне життя та маніпулює свідомістю особи. Дослідженням стилістичного оформлення в жіночих періодичних онлайн-

виданнях займалася чимала кількість відомих лінгвістів-науковців: О.Сербенська, Л. М'яснікіна, А. Токарська, А. Капелюшній, Є. Коваленко, Т. Лівшиць, І.Соколова, І. Анніна, Т. Коваль та інші.

Метою нашої статті є аналіз лексичних та синтаксичних стилістичних засобів, наявних у сучасних жіночих періодичних виданнях.

Матеріалом дослідження слугували зібрані методом наскрізного випишування рекламні тексти у жіночих онлайн-журналах («Коліжанка», «Тендітна», ukrainky.com.ua).

Публікаціям в жіночій пресі притаманний психологічно-емоційний характер, що позначено на виборі теми – жінці небайдуже, яку інформацію їй підносять, наскільки ця інформація відповідає її настроям, функційній спрямованості матеріалів – публікації виконують інформаційну, освітню та дидактичну функції, що допомагає аудиторії вирішити певні проблеми, пов'язані з особистим, духовним світом, виробити модель поведінки, сприяє вирішенню конфліктних ситуацій.

Для того, щоб привернути увагу читача та викликати в читачів необхідну емоцію від прочитаного, у періодичних виданнях використано потужний арсенал емоційно-експресивних засобів як в заголовках, так і в самих статтях.

До лінгвістичних прийомів емоційного впливу на читачів зараховують мовну гру, «неправильний синтаксис», незвичне використання знаків пунктуації, спотворення правопису, використання засобів образності та багатьох інших.

Мовна гра – це лінгвокреативний феномен дискурсу, який має асоціативну природу, нестандартно, неканонічно використовує будь-які мовні одиниці і/чи категорії для створення дотепних висловлювань, у тому числі комічного характеру [8].

У досліджуваних жіночих журналах ми виявили такі моделі мовної гри:

1. Умисно неправильне сполучування слів, а саме – приписування неживим предметам або істотам – ознак людей: *«ПОЛІНА не хоче квітів», «Наразі Суконька – це я і дві швей-конструктори», «Годинники Hublot несли в собі дизайн авангарду і спорту», «Коліжанка дарує вишиванку!»*.

2. *Графічна гра* полягає у виділенні тієї частини слова чи фрази, яку рекламіст хоче підкреслити як найважливіший компонент, що формує оригінальний сенс [4].

«Суконьки Олени Бортник», «НЕСнігова королева», «ПОЛІНА» – це ПОЛІція проти Насильства.

3. *Оказіоналізми* – мовні одиниці, які належать до складу стилістичних неологізмів, створених для конкретних текстів, що не набули поширення в мові. Вони увиразнюють індивідуально-авторське мовлення, надають йому експресивності, емотивної забарвленості, нерідко створюються за нетрадиційними словотвірними зразками і з порушенням мовних норм [6]: *«Колор блокінг», «Драйбрашинг», «Хто такі клінакерки»*.

Засоби образності (метафора, метонімія, гіпербола, епітети) також виконують емоційно-експресивну функцію у рекламних текстах. У сучасній лінгвістиці метафора є одним з найважливіших засобом впливу на почуття та настрої читача.

Метафора – слово або вираз, яке вживається в переносному значенні на основі подібності в якомусь відношенні двох предметів або явищ. Наприклад, вираз *«лінійні процедури»* (це словосполучення є метафоричним) або *«Тіло прагне відпочинку, а відпустка далеко?»*.

Метонімія є також невід'ємною частиною рекламних текстів у журналах. Одним з найголовніших призначень метонімії, очевидно, є ефект наочності. Вона сприяє формуванню конкретного предметного образу, надаючи йому максимальної відчуженості. Сприйняття створеного метонімією образу вмикає предметно-асоціативний ланцюжок у психіці людини. Яскравість цього образу допомагає утримувати в пам'яті предметно-логічну інформацію та одночасно впливає на емоційний досвід людини. Іншим ефектом метонімії можна вважати ефект емоційного співпереживання: переглядаючи рекламу, споживач сприймає ті емоції, які в ній виражені, «заражаючись» ними [2]. З цією особливістю тісно пов'язаний ефект присутності. Споживач стає наче учасником дій з об'єктом, який рекламується, занурюючись в ту атмосферу, яка оточує об'єкт реклами, і сам стає активною дійовою особою: *«Класна*

штука: порцеляна Incerati) (замість: порцеляновий посуд); «*У наших керамістів велике майбутнє, а в австрійського «Хелфера» чи англійського «Вілмаксу», світових порцелянових брендів, з'явився український конкурент*» (замість: австрійського бренду «Хелфер» чи англійського бренду «Вілмакс»); «*Мімоза переживає дуже боляче, якщо її роботу недооцінили. Начальники, не перевантажуйте Мімозу!*» (замість: люди, які народились під знаком квітки Мімоза).

Епітети теж властива експресивна функція. У жіночих періодичних виданнях їх є незліченна кількість, але переважно більшість становлять саме епітети з позитивною оцінкою предмета: «*доглянута жінка*», «*повний гаманець*», «*класні лайфхаки*», «*полунична спокуса*», «*модні фасони*», «*найактуальніші поєднання*», «*актуальні відтінки*». Це зумовлено тим, що жінки прагнуть релаксації в процесі прочитання статей і не хочуть на свою адресу чути грубі слова.

Використаними в рекламі є й такий засіб образності, як *гіпербола*. Вона слугує засобом переконання читача в правильності чи перевагах того, що рекламується: «*Закон притягнення: три найважливіших «ніколи», «Найкращі вірші Тараса Шевченка, які має знати кожен українець», «Топ-дісти»*».

Менш репрезентативними в текстах журналів є *порівняння*. У досліджуваних виданнях ми знайшли такі варіанти: «*А воно у нас таке ж, як із Шампані*» (у статті йдеться про шампанське), «*Знову в моді, як у наших прабабусь*» (стаття про прикраси), «*Так, щоб не підстрибувати з ліжка, як ужалена*».

Крім вищезазначених засобів, у рекламних текстах часто присутні такі стилістичні прийоми, як *тавтологія*: «*Протиотрута від «отруйних» людей*» та *оксюморон*: «*Велика маленька брехня*».

Синтаксис має чималі стилістичні можливості, які ґрунтуються на досить розвиненій синонімії характерних для нього явищ. На відміну від лексики й фразеології синтаксис не має чітких щодо стильового забарвлення одиниць, прикріплених до певних сфер мовлення. Той чи інший тип речення, конструкція, зворот належать, як правило, до загальномовних засобів, використовуються в різних сферах [5].

До стилістичних особливостей рекламних текстів належать такі явища як *парцеляція*, *паронімічна атракція*, використання прямого і зворотного порядку слів, різних типів речень.

Парцеляція є експресивним прийомом стилістичного оформлення рекламного тексту. Термін «парцеляція» досі не має однозначного визначення, тому подамо загальноприйняті трактування цього явища.

Парцеляція – це: 1) синтаксичний процес, суть якого полягає у розчленуванні на самостійні одиниці єдиного синтаксичного цілого, 2) парцельована конструкція складається із парцеляту (що містить тему висловлення) та базової частини (що представляє рему), 3) явище, яке з плином часу отримує все більше поширення і, відповідно, представляє собою актуальну проблему дослідження [7].

В аналізованих нами журналах відзначимо наступні речення: «*Все дуже практично і доступно. І гарні фото*», «*Наталія Мосейчук: Прошу репост усіх, хто читає! І Ви просіть! Це звичайні сільські люди. Прості. Ім ніхто не відповідає на листи. Всі двері зачинені...*».

У слоганах рекламних текстів наявне таке мовне явище як *паронімічна атракція*, семантичної основою якої є поєднання в одному контексті слів у прямому та переносному значеннях: «*Гурт йогуртів*», «*Діло до тіла*», «*Яціє-Райце*», «*Млинці-молодіці*», «*Суниця – лісова чарівниця*» (поєднання співзвучних слів).

Характерним для публіцистичного стилю є жививання різних типів речень. Зокрема, *означено-особові* речення зазнали найактивнішого вживання: «*З'їж кіш*», «*Їж, стрибай, спи*», «*Кутуй українське*».

Нами виокремлено у інфінітивні речення: «*Маю погану звичку. Як позбутися?*», «*Як виглядати стрункішою*».

Безособові речення у нашому матеріалі майже не поширені: «*Медом намазано*».

Наступні *еліптичні конструкції*. У таких конструкціях пропущений компонент вербалізують повною мірою з контексту, а його відсутність пов'язана з прагненням уникнути тавтології.

Особливість еліптичності полягає в тому, що пропущений компонент можна вербалізувати лише в межах певної лексико-семантичної групи [3].

«Всі до столу!» (пропущено компонент: йдіть), «Коли всі вдома» (відсутній компонент: є або знаходяться), «Під ялинку» (пропущено компонент: подарунок)

Важливу роль у синтактико-стилістичному оформленні сучасної реклами відіграє *тематичне членування речення*. Воно може бути прямим («*мрії здійснюються*») або зворотним, його ще називають інверсією. За інверсійного словопорядку спостерігаємо зворотну чи дистантну послідовність компонентів актуального членування: рема передує темі чи частині теми, частина реми передує темі [1]. «*Bunav* (частина реми) *сніг* (тема) *на поріг*».

Отже, рекламний текст, призначений для жіночої аудиторії, багатий різними лексичними та синтаксичними стилістичними прийомами. Вони є окрасою будь-якого рекламного тексту, оскільки додають йому емоційного та стильового забарвлення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Завальнюк І. Інверсійний порядок слів як засіб експресивізації газетного тексту. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2007. №5 С. 279-283.
2. Мельник П.Ю. Метонімія в рекламі: дидактичні і методичні аспекти/ *Навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах*. 2009. №1. С. 8–16.
3. Олексенко В. Структурно-семантична організація рекламного тексту. Граматичні студії. 2017. №3 С. 106–112.
5. Пономарів О.Д. Стилїстика сучасної української мови: підручник. 3-тє вид., перероб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга: Богдан, 2000. 248 с.
6. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінол. енцикл. Полтава: Довкілля, 2006. 716 с.
7. Станіслав О.В. Проблема парцеляції у сучасній лінгвістичній науці. Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство): у 2 ч. Кіровоград, 2012. Випуск №105 (1). С. 377–381.
8. Шацкая М.Ф. Взаимодействие лексической и синтаксической семантики в русском художественном тексте: межуровневые контакты и механизмы аномальных трансформаций при порождении языковой игры: монография. Волгоград: Изд-во ВГПУ «Перемена», 2010. 199 с.

ZAIETS VITALINA YURIYIVNA STYLISTIC ACCEPTANCE OF THE INFLUENCE ON READERS IN WOMEN'S PERIODIC JOURNALS (ON THE ONLINE-DATA MATERIAL) «KOLIZHANKA», UKRAINKY.COM, «TENDITNA»)

The article analyzes regularities and features of the use of lexical and syntactic stylistic means in popular female Internet publications in order to increase emotional influence on the reader.

Key words: *periodicals, stylistic techniques, emotionally-expressive means, means of imagery, advertising text.*

УДК 811.161.2'28:821.161.2'06.09-31

Іванюк Тетяна Юрївна

студентка 3 курсу СО «Бакалавр»,

спеціальності 035 «Філологія»

освітньої програми «Українська мова та література»

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

Науковий керівник – канд. філ. наук, доц. Павлушенко О.А.

ЕТНОГРАФІЗМИ В РОМАНІ МАРІЇ МАТІОС «СОЛОДКА ДАРУСЯ»

У статті розглянуто лінгвістичний аналіз етнографізмів. Використання етнографічної лексики письменницею Марією Матіос. Розкривається художня цінність етнографізмів у текстах на прикладі матеріалу роману «Солодка Даруся»

Ключові слова: етнографізми, етнографічна лексика, етнос, мова, нація

Мова, тісно пов'язана з дійсністю, суспільством, цивілізацією, виступає соціальним явищем. Вона «обслуговує» певний етнос, певну культуру, тому віддзеркалює середовище, у якому живе той чи той народ, характеризує його менталітет, соціально, історично, культурно заданий напрям формування, ставлення етносу до довкілля й самого себе в ньому. Тому кожна мова містить деяку множину лексичних одиниць, що позначають етнографічні реалії й поняття, властиві життєдіяльності тієї спільноти, яка є творцем цієї мови.[1,7]

Етнографічна лексика як сукупність мовних знаків етнокультури має багаті традиції вивчення ще з часів античної філософії та класичного мовознавства: Геракліт, В. Вундт, Г. Штейнталь, О. Потебня, Л. Булаховський та інші. О. Потебня, Д. Зеленин, І. Огієнко, Е. Сепір заклали основи етнолінгвістичного аналізу. У своїх працях вони успішно використовували дані як мовознавства, так і етнографії, передусім при аналізі номінацій елементів народної культури. Проблема взаємодії мови й культури була в центрі уваги не лише названих дослідників, але й С. Верещагіна, В. Костомарова, А. Вежицької, В. Нерознака, В. Русанівського, В. Телії, С. Єрмоленко, В. Жайворонка, О. Тищенко. Темі «мова і культура» присвячено наукові конференції. Зокрема, традиційними стали вже щорічні міжнародні форуми «Мова і культура», що відбуваються у Києві з 1993 року.

У коло наукових інтересів дослідників часто потрапляють етнографізми. За визначенням М. Шанського, етнографізмами називаються такі слова, які означають предмети і явища побуту та праці, специфічні для зазначеної місцевості й не відомі літературній мові. Так само пояснює сутність цієї групи лексики й О. Мораховська, яка додає при цьому, що «типовий етнографізм характеризується прикріпленістю до даного предмета».[1,7]

Е. Етерлей, уточнюючи поняття етнографізму, зазначає: „Етнографізми – це слова, які означають предмети і поняття, пов'язані з особливостями побуту, матеріальної й духовної культури даного народу, народності або місцевості». [1,7]

Метою нашої студії є лінгвістичний аналіз етнографізмів, зафіксованих методом суцільної вибірки в тексті роману Марії Матіос «Солодка Даруся».

У лінгвістичній традиції до етнографізмів відносять слова таких тематичних груп: звичаєві та обрядові, термінолексика ремісництва, найменування людей за соціальною, свояцькою та кровною спорідненістю, назви національних страв, назви реалій народного одягу, назви житлових і господарських приміщень та їхніх частин, назви предметів побутового вжитку, назви засобів пересування, назви посуду, найменування народних ігор і танців.

Переважає більшість етнографізмів не належить до ядра словникового складу літературної форми мови й перебувають переважно в діалектному вжитку. Використовуються здебільшого в літературі - художній чи публіцистичній - із стилістичними настановами для створення місцевого колориту, для мовної характеристики персонажів.[1,118]

Аналізовані лексичні одиниці, по-перше, вживаються носіями національної мови тільки на певній території, по-друге, їх відносно невелика кількість в сучасній українській мові зумовлена зникненням позначуваних цими словами предметів, понять, явищ навколишньої дійсності, що пов'язано з перетвореннями в суспільно-економічному, політичному та культурному житті українського народу.

У своєму романі «Солодка Даруся» Марія Матіос вживає етнографізми на позначення різних об'єктів позамовної дійсності, зокрема:

- предметів хатнього вжитку: *«Але Іван струсив порохи, розгладив маглівицею складки та й почав збирати Дарусю, як тато доньку до шлюбу.»* (Маглівиця – вузька дерев'яна дошка з ручкою і поперечними зарубками для качання білизни; рубель для

качання); «Він накрав сонну Матронку під саму шию **джергою**, а сам, накинувши таку-сяку одіж, пішов у хороми». (Джерга – товста і груба тканина; рядно, покривало, килим.);

- осіб за свояцтвом, віком та родом занять: «**Вуйко Василь** - материн брат у третьому – дивився на Михайла і співчутливо, і сердито водночас». (Вуйко – дядько, материн або батьків брат); «А що, газдику, йдете сього вечір до **кобіти**». (Кобіта – жінка.);

- рослин та тварин: «Господарки було не стільки, щоб дуже, але вже трохи було: корова, свиня, кури, трос товару **дробу**». (Дріб – вівця);

«Але за якусь мить вона зрозуміла... з густо червоно-жовто-зеленими **ружами** у дрібний-дрібносінкий хрестик, з велики круглими китицями-зав'язками». (Ружа – троянда);

предметів одягу: «Бере вицвівіший клубочок кольорових вовняних ниток, кілька шматків складеної учетверо **позлітки**...». (Позлітка – стрічка);

«Від гідких згодів, а це більшої фантазії не рятувала навіть чотирирічна дитина, яка ходила з Матронкою, не відпускаючи її **запаску** ні на хвилину». (Запаска – фартух);

- продуктів харчування, страв національної кухні: «Тебе твоя годує таким самим **чиром**, як пса, а Даруся мені грибочки у борщик кидас». (Чір – каша, собача їжа);

- національних музичних інструментів: «Ото Марія ладна була щодня носити сусідам черепки з борцем чи товченими фасулями, жменьку кулешки, чи кусник сала, щоб тільки Іван не був голодний, щоби мав силу зрати на **дримбі**». (Дримба – смичковий музичний інструмент).

Етнографічна лексика цінна тим, що відтворює національні культурні реалії глибиною давнини. Обтяжена додатковими надмовними символічними нашаруваннями, зв'язками з ментальним простором етносу, зберігає і виявляє, як правило, найбільш архаїчні сторони своєї семантики. Такі особливості цього шару лексики дають можливість висвітлити найглибші (або порівняно глибокі) сторони етнолінгвокультури, що має велике значення для лінгвістичної етимології, історії мови й етнографії.[3]

Етнографічна лексика відіграє важливе значення в діалогах селян в романі «Солодка Даруся». Марія Матіос вклала в уста своїх персонажам добре знайому для неї самої покутсько-гуцульську говірку, з допомогою якої створила неповторні образи персонажів свого роману, підкреслюючи їхню мовну специфіку та оригінальність.

Етнографізми є необхідним структурним компонентом тієї чи тієї конкретної ситуації. До того ж вміле оперування багатим діалектним матеріалом допомогло Марії Матіос реалістично змалювати життя і побут гуцулів, створити правдиві образи й деталі їхньої недалекої минувшини, подекуди пояснити відповідну поведінку, загалом же – поетапно розкрити людську трагедію, передусім трагедію сім'ї Ілащуків, а в особі цієї родини – трагедію всього буковинського народу.[5,53]

ЛІТЕРАТУРА:

1. Григоренко Т.В. Етнографічна лексика і фразеологія у складі української літературної мови: монографія. Умань: ПП Жовтий, 2010. 216 с.

2. Медвідь Н. Продовження і примноження пошуків. Слово і час. 2005. № 9. С. 92-95.

3. Вертій О. Народні джерела національної самобутності української літератури 70-90-х років XIX століття. Суми: Собор, 2005. 448 с.

4. Червак Б. Символіка часу в творах Марії Матіос. Слово і час. 2000. №4. С. 52–53.

5. Цуркан М. Етнографізми як засіб стилізації розмовності в сучасній художній оповіді. 2017. № 1. С. 40–43.

6.

IVANYUK TETYANA YURIYIVNA ETHNOGRAPHSMS IN THE NOVEL OF MARIY MATIOS «SOLODKA DARUSYA»

The article deals with the linguistic analysis of ethnographer. Use of ethnographic vocabulary by writer Maria Matios. The artistic value of ethnographisms in the texts is illustrated on the example of the material of the novel «Sweet Darusya»

Key words: ethnografisms, ethnographic vocabulary, ethnos, language, nation

УДК 811.161.2'367.625(072)

Коваль Катерина Олександрівна
 студентка 2 курсу СО «Бакалавр»,
 спеціальності 035 «Філологія»
 освітньої програми «Прикладна лінгвістика»
 Донецький національний університет імені Василя Стуса
 Науковий керівник – канд., філол. наук, асист. Бортун К. О.

КОНОТАЦІЯ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ МОВНОГО ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙ У ТВОРАХ ДАРИ КОРНІЙ

У статті розглянуто семантичні властивості конотації в ідіостилі Дари Корній. Проаналізовано особливості мовного вираження емоцій у творах Дари Корній.

Ключові слова: емотивність, конотація, сема, художній текст, субстантив, денотат, конотат.

Художній текст як цілісне індивідуально-авторське утворення є розгалуженою й багаторівневою системою, яка має складну внутрішню будову й самотутні засоби вербалізації національної картини світу. Особливий статус у творенні художнього тексту належить лексичним експресивам, зокрема лексиці емоційно-оцінної характеристики зображуваних подій, явищ та персонажів. Сучасна лінгвістика розглядає таку лексику як важливу складову системи виражальних засобів художніх текстів, оскільки вона є посередником між денотативним світом (об'єктивною дійсністю, довкіллям) і внутрішнім світом людини, гамою її почуттєвих станів, інтенцій, між мовою і мисленням тощо.

Мета роботи – виявити семантичні властивості конотацій, враховуючи особливості лексики, на позначення емоцій у творах Дари Корній.

Дослідивши емотивну лексику у творах Дари Корній «Зірка для тебе» та «Зозулята зими», ми виявили, що у її складі переважають субстантиви, що є закономірним, адже вони належать до основних частин мови і є первинними в онтогенезі. Найчастіше емотивні іменники виступають номінантами, які репрезентують світ персонажа: його внутрішні і зовнішні характеристики, навколишнє середовище і його вплив на формування характеру героя тощо. Яскравим прикладом конотативно маркованих іменників у прозі Дари Корній є номінанти людини або природи, що у структурі свого лексичного значення мають образний компонент, який породжує емоційно-оцінну образну сему, завдяки чому і створюється експресивний мовленнєвий ефект: – *Ой, Сергіюко-Мудріюко! Ти – зануда* [1, с. 2]; *І якщо хтось із вас, аницболів підкинутих, ще хоч один раз зметує таке вчудити, то я вам, баранам безрогим, покажу, де раки зимують...* [1, с. 15]; *Про що тільки думає ота фарбована журналістка-дурена?!* [2, с. 9]

У нашому дослідженні активного вивчення зазнала група конотативно маркованих дієслівних форм, основна функція яких – аксіологічне кваліфікування ступенів інтенсивності дії, зокрема таких її ознак, як різкість, несподіваність, однократність, повторюваність тощо. У структурі лексичного значення таких одиниць, окрім денотативного ядерного компонента, обов'язково наявний конотативний макрокомпонент, що складається з оцінно-емотивної, інтенсивно-параметричної сем, які творять експресивні смисли [5, с. 57].

У мові прозових творів Дари Корній активно вживані дієслова на позначення дій і процесуальних станів, притаманних людині, зокрема, ті, що на лексичному рівні за рахунок стилістично конотованих лексичних варіантів реалізують семантику найбільш часто вживаних дієслів. Такі дієслова є синонімами-експресивами до денотативних, нейтральних дієслів, наприклад: *Боже, якого я нудного академізму від тебе нахапалася!* [1, с. 2]; *Замулити нам'ять чимось би...* [1, с. 2]; *Тупо шкіриться, раз по раз гидко гикаючи...* [1, с. 3]; *Чийсь сильні та жорсткі долоні виривають хлоп'я з тепла, і він летить наче зі*

світлої сонячної гори в темне провалля [1, с. 4]; Батьки усіх десятих малявок **приченурили**, тобто **прилизали-причесали**, і тину наказали – бути гречиними... [2, с. 7].

Емотивно марковані прикметники та прислівники також посідають значне місце в ідіолекті Дари Корній. Вони забезпечують передачу не звичайної якості, ознаки, а інтенсифікованих градаційних якостей: *П'яний рудоволосий молодий чоловік із вицвілими банькатими очима перед ним* [1, с. 3]; *Тупо шкириться, раз по раз гідко гикаючи та розводячи апатично руки в сторони...* [1, с. 3]; *Святкували мої уродини, напилися вдрабадан; І він далі говорив, говорив, говорив, бридливо надуваючи губи. Та самих слів Сергій уже не слухав. Вони ставали гідкими ропухами...* [1, с. 3]

Особливо продуктивними для вираження емоційного стану є вигуки, які можуть виражати:

- сум (*Ми наче мертві, але досі живі. Ох!* [1, с. 1]; *Гірко про це згадувати, а завжди пам'ятати? Ох, так!* [1, с. 5]; *Ех, наплакалася тоді. Охо-хо, багато сліз виплакано за життя...;*)

- нетерплячість (*– Ой, Сергійко-Мудрійко! Ти – зануда* [1, с. 2]);

- невпевненість (*– Е-е-е, зорі – то геть інше!* [1, с. 2]; *Вона й так би не народила сама. У неї... е-е-е... той...* [1, с. 3]; *Хоча у вашому припуцні є доля правди, бо дуже хочо стати астрономом, і тому, напевно, ви подумали, що я той, тобто не зовсім, не той... Е-е-е-е...* [1, с. 20]);

- радість (*– Ти хочеш бути астрономом, так? Я гадав? От яка в тебе мрія! Ура!* [1, с. 11]);

- іронію (*– Ага... Може, ти, Сірко, знаєш, що ж то за крутелик ту горошину, з якої Всесвіт взявся, створив? Хе!* [1, с. 20]);

- задумливість (*– Хм! А для чого про вулицю все знати?* [1, с. 28]);

- захоплення (*Ух ти! На «знімальному майданчику» – безлад!*) [2, с. 9] та інші емоційні стани.

Отже, у романах Дари Корній «Зірка для тебе» та «Зозуля зими» широко представлені різні групи емоційно-експресивної лексики, які впливають на почуття у творах Дари Корній, викликають різні емоції у читача, змальовують дійсність.

Перспективним вважаємо дослідження емотивної лексики в ідіостилі сучасних письменників у зіставному аспекті.

Література:

1. Кузенко Г. М. Мовні засоби вираження емотивності. *Наукові записки НАУКМА*. 2000. Т. 18: Філологічні науки. С. 107.
2. Филимонова О. Е. Эмоциология текста. Анализ репрезентации эмоций в английском тексте: Учебное пособие. СПб.: ООО «Книжный Дом», 2007. 448 с.
3. Филиппов А. В. К проблеме лексической коннотации. *Вопросы языкознания*. 1978. №1. С. 618.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Корній Д. Зірка для тебе. 54 с. URL: <https://www.litmir.me/br/?b=222611&p=1>.
2. Корній Д. Зозуля зими. 353 с. URL: <https://reader.bookmate.com/cyhFJo2u>.

KOVAL KATERYNA OLEXANDRIVNA CONOTATION AS A KEY ELEMENT OF THE LINGUISTIC EXPRESSION OF EMOTION IN THE WORKS OF THE KORNIY DARI

The article deals with the semantic properties of connotation in the idiot style of the Gift of Korniy. The peculiarities of linguistic expression of emotions in the works of Dari Korniy are analyzed.

Key words: emotionality, connotation, sem, art text, subjective, denotate, connotate.

Коломієць Аліна Вікторівна
 студентка 2 курсу СО «Бакалавр»,
 спеціальності 035 «Філологія»
 освітньої програми «Прикладна лінгвістика»
 Донецький національний університет імені Василя Стуса
 Науковий керівник – канд., філол. наук, асист. Бортун К. О.

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ІЗ СОМАТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТИ ТАНАТОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ (НА ПРИКЛАДІ КОМПОНЕНТУ «ВОЛОССЯ»)

У статті розглянуто опис українських танатологічних фразеологізмів, з'ясовано їхню мотивацію, походження та варіативність на прикладі компонента «Волосся».

Ключові слова: фразеологізм, ФО, соматизми, соматичний компонент, танатологічне значення.

Розмаїття фразеологізмів із танатологічним значенням в сучасній українській мові пов'язане із лексичним наповненням та мотиваційними механізмами. Серед них найчисельнішою є група фразеологізмів із соматичним компонентом.

В українському мовознавстві фразеологізми на позначення частин тіла привертали увагу таких вчених, як Й. О. Дзєндзєлівський, О. І. Андрейченко, Н. О. Скоробагатько, І. В. Тимченко, В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко та ін. Функціонуванню соматизмів у ФО присвячено праці З. С. Мацюк, О. О. Селіванової, Л. Г. Скрипник, В. А. Швелюк та ін.

Важливого значення у номінаційних процесах предметного світу набувають соматизми – частинами людського тіла. Оскільки унікальність людини, з мовного погляду, не лише в її інтелектуальних або душевних якостях, але й у особливостях її будови та у функціях частин тіла, які нерозривно пов'язані з цими якостями [1, с. 523–525].

ФО з соматичним компонентом – найдавніший культурологічний шар, що пояснює міфологічну світобудову. Вони – відображення різних сторін буття людини та навколишньої дійсності – від абстрактних понять до соціального устрою людини, характеризуючи людину, як живу істоту [2, с. 237].

Тіло людини із зовнішніми та внутрішніми проявами перебуває у фізичному світі. За визначенням Н. О. Скоробагатько: «воно є сутнісним чинником та основою людського буття, набуваючи для людини первинного значення. Тіло зберігає єдність і безперервність людського існування навіть за умови руйнації людського «Я». Тіло є особливою цариною, на яку накладають відбиток різноманітні соціальні та культурні норми»[4, с.153]. Культура ніколи не була байдужою до людської тілесності. Вона позначає різноманітними мітками різні частини тіла, органи, рухи. Одним тілесним виявам культура надає перевагу, а до інших – ставиться зневажливо[5, с.45]. Назви частин тіла людини належать до соматичної лексики у всіх мовах і є однією з основ для творення фразеологізмів. Досить цікавою для дослідження є група фразеологізмів із соматичним компонентом пов'язаних зі смертю та її реаліями.

Аналізована група включає ФО із танатологічним значенням соматичні компоненти «голова», «нога» («ноги»), «око» («очі»), «рука» («руки»), «тіло», «кістки», «в'язи», «волосина», «шия», «нігті», «плечі», «уста», «плечі», «нігті», «лице», «лоб», «кишки», «хребет», «серце», «горло», «кров» та «груди». Такі фразеологізми із соматичним значенням різні за кількістю, тому ми можемо умовно виділити 2 групи: фразеологізми із соматичним компонентом із високою фразеологічною активністю та фразеологізми із соматичним компонентом, що мають низьку фразеологічну активність.

ФО *вистіти на волоску* (*волосині, волосинці*) належить до другої групи та має античне підґрунтя утворення, що пояснює його сучасне вживання у значенні *«перебувати у критичному становищі, бути близьким(-ою) до смерті»*. Вважається, що джерелом походження фразеологізму із танатологічним значенням є давньогрецький міф про Дамокла, над головою якого цар Діонісій I наказав підвісити гострий меч на кінській волосині. Зброя

могла вбити в будь-який момент, і тоді Дамокл зрозумів, яка смертельна небезпека існує поруч із щасливим життям. Міф розповідає про реальні події минулого.

Суміщення семантики плану дій від реального до абстрактного спричинило вживання фразеологізму із соматичним компонентом *висіти на волоску*(*волосині, волосинці*) у значенні небезпечного, смертельного стану людини: Скільки людей він врятував, життя яких **висіло на волосинці!** (В. Кучер.); **Я висів на волосинці** від смерті, і Маша боролася за мою душу всю ніч. (Ю. Яновський) [6, с.22]. Існування лексичного (*триматися на волоску*) та структурного (*на волосині висіти*) варіантів підкреслює стійкість ФО: **Життя тримається на волоску.** (О. Гончар). Також присутня варіативність висіти(повисати)/повиснути на волосині(волосинці/волоску).

Отже, фразеологізми із соматичним компонентом є яскравими репрезентантами танатологічної лексики, що ми і переконались на прикладі ФО «*висіти на волосині*». Основою для творення танатологічних фразеологізмів із соматичним компонентом є метафоризація. Фразеологізми із соматичним компонентом ілюструють народні вірування, традиції та обрядовість поховального циклу в українській культурі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Булыгина Т.В., Шмелев А.Д. Языковая концептуализация мира (на материале русской грамматики). Москва. 1997.
2. Шевелюк В.А. Соматичний компонент як основа утворення вторинно-образного значення фразеологізмів в іспанській та українській мовах. *Проблеми зіставної семантики*. Київ: Вид. центр КНЛУ. 2003. Вип. 6. С. 236–141.
3. Вайнтрауб Р. Опыт сопоставления соматической фразеологии в славянских языках. *Труды Самарканского университета. Вопросы фразеологии*. 1975. Вип. 9. С.161–167.
4. Скоробагатько Н.О. Фразеологічна семантика в дзеркалі архетипних уявлень людини. *Лінгвістика*. Луганськ: Альма-матер. 2008. Вип.1(13). С. 154-159.
5. Левченко О.П. Фразеологічна символіка: лінгвокультурологічний аспект. Львів: ЛРІДУ НАДУ. 2005. 352 с.
6. Ужченко В.Д., Ужченко Д.В. Фразеологічний словник української мови. Київ: Освіта, 1998. 224 с.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ:

ФО – фразеологічні одиниці.

KOŁOMIETS ALINA VIKTORIVNA FRAZEOLGY WITH SOMATIC COMPONENT AS REPREAZANTS OF TANATOLOGICAL LEXICS (AT AN EXAMPLE OF «VOLOSYA COMPONENT»)

Description of Ukrainian thanatological phraseological units is considered in the article, their motivation, origin, is found out and variants on an example the component of «hairs».

Keywords: phraseological unit(PhU), somatism, component-somatism, thanatological value.

УДК 81'373.47(05)

Лозко Анна Миколаївна
 студентка 2 курсу СО «Бакалавр»,
 спеціальності «Журналістика»
 Національний авіаційний університет
 Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. Кравченко Є. Г.

СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У РОМАНІ Л. КОСТЕНКО «ЗАПИСКИ УКРАЇНСЬКОГО САМАШЕДШОГО»

У статті проаналізовано стилістичні функції фразеологічних одиниць в світлі розвитку фразеологічної теорії; визначено структурно-семантичну специфіку фразеологічних одиниць та їх експресивний потенціал у мові роману Л. Костенко «Записки українського самашедшого».

Ключові слова: фразеологізм, фразеологічні одиниці, стилістичні функції, експресивність, структурно-семантичні ознаки.

Художня література є потужним і невичерпним джерелом використання узуальних і продукуванняю опазональних фразеологічних одиниць.

Ліна Костенко посідає виняткове місце в історії української літератури, бо її самобутня творчість характеризується ідейно-тематичним і жанровим розмаїттям ліричних і ліроепічних творів, творчими пошуками і в царині прози. За жанровою стилістикою роман Л. Костенко «Записки українського самашедшого» — насичений мікс художньої літератури, внутрішніх щоденників, сучасного літописання і публіцистики із іронічним, песимістичним, скептичним, часом знущальним спрямуванням.

Мета статті полягає в дослідженні особливостей функціонування й стилістичних можливостей фразеологізмів у мові роману Л. Костенко «Записки українського самашедшого». Крім того, надзвичайно цікавими є випадки використання виражальних можливостей загальнонародної фразеології та індивідуально-авторського контекстного обігрування фразеологічних одиниць, змін їхнього компонентного складу, граматичної форми, синтаксичних модифікацій. Індивідуально-авторське використання фразеологічних одиниць ми розглядаємо не як окремі стилістичні прийоми, а як важливу ознаку мовленнєвої організації тексту іронічної прози, скеровану не стільки на конкретизацію, розвиток чи поглиблення змісту, скільки на гру з фразеологізмами у тексті, що естетизує авторську оповідь, художньо уваризное й насичує іронією зміст тексту [1]. Виразальні особливості фразеологічних одиниць (ФО) спираються на високий ступінь узагальненості значення, на експресивно-емоційну наповненість, наявність стилістичного забарвлення та образність, що, у свою чергу, зумовлює широкі можливості їх використання.

У романі фразеологізми пов'язані з сюжетом твору і мають тісний зв'язок з контекстом, функціонують переважно в одиничному комунікативному акті, лише в тому контексті, у якому виникають. Семантико-структурні перетворення фразеологізмів, а це нетрадиційна сполучуваність, заміна компонентів в ФО, буквализація значення фразеологізмів, - у мовотворчості письменниці Ліни Костенко є індивідуальними, своєрідними, викликаними завданнями контексту та особливостями твору.

Експресивність як онтологічна риса фразеологічних одиниць постає з їхнього призначення – передавати через почуття наше ставлення до фактів навколишньої дійсності, підсилувати логічний та емоційний зміст висловленого, виступати засобом суб'єктивного уваризнення мови. Фразеологізми виступають не для позначення нових реалій, а для оцінної характеристики вже названого [2, с.123].

Експресивність – це «сама інтенсифікована виразність» фразеологічної одиниці, що «підтримує загострену увагу, активізує мислення людини, викликає напругу почуттів у слухача (читача)» [3, с. 75].

Фразеологічні одиниці є оптимальним засобом впливу, послуговуючись яким «адресант кодує певну інформацію не лише з метою донесення її до читача (адресата), а й з метою актуалізації його уваги» [4]. Основне призначення фразеологізмів у мові роману – бути засобом актуалізації і сприйматися неординарно, без автоматизму: *Та ще й моє безробіття, ледве стягуємо кінці з кінцями* [7, с. 150]; *Саму згадку про них стирають з лиця землі* [7, с. 77].

З метою інтенсифікації виразності Л. Костенко вдається до найрізноманітніших індивідуально-авторських експериментів. Проте специфіка ФО, як такої (семантична цілісність нарізно оформлених компонентів, їх варіантність і факультативність) обумовлює певні труднощі у визначенні її нормативно-ненормативного використання, що пояснюється також і тим, що фразеологія – «надзвичайно мобільна мовна підсистема», де «досить щільно переплітаються зусилля й наслідки різномірної (у хронологічному, регіональному та інтелектуальному відношеннях) мовотворчості» [6, 152].

Зустрічаються широко у тексті перлини народної фразеології: *Це вже нова обойма Героїв, їх уже по сім на цибулю, сказала б моя теця* [7, с. 169]; *Вона вже нічого не каже. Вона махнула на мене рукою. Не трать, куме, сили, спускайся на дно* [7, с. 175]; *От я й вискочив, як Пилип з конопель, у цій демократії, нездатний відчувати самоцінність свого Я* [7, с. 180]; *«Півсвіту плаче, півсвіту скаче»*, – *як сказала б моя теця* [7, с. 180].

Фразеологізми авторкою використовуються як засіб експресії: *Щоправда, для цього довелося розгрібати такі авгівіє стайні, розворушити такий гадючник, що в суспільстві уже зовсім немає чим дихати* [7, с. 10]; *І все, що накопівало за ці роки, вибухнуло і зірвало дах* [7, с. 14]. За «Словником фразеологізмів української мови» *накопівати/накопати на душі (у душі, на серці, у серці) у кого* означає *збираючись, нагромаджуючись, хвилювати, непокоїти, тривожити* (про неприємні почуття, переживання і т.ін.) [5, с. 526]. Фразеологізм *зірвало дах* має два значення: 1) хтось божеволіє, втрачає здоровий глузд та самоконтроль; 2) хтось переживає сильні емоції, почуття екзальтації. Те, що вони вжиті в одному реченні, свідчить про сильні почуття емоції [5].

Зуважимо, що у романі Ліни Костенко фразеологізми використовуються як у зафіксованій словниковій формі, так і в зміненій, трансформованій: *Все схоплює на льоту, я вже не долітаю* [7, с. 62]. Значення фразеологізму *ловити (хопати, схоплювати і т. ін.) на льоту (на лету) що* (дуже швидко, легко сприймати, засвоювати і т. ін. що-небудь) зафіксоване у «Словнику фразеологізмів української мови» [5], а фразеологізм *я не долітаю* трансформований авторкою завдяки заміні компонента, за основу якого взято значення *не доганяти (-яю, -яш) недок., (що) у значенні «не розуміти щось на рівні вимог, що висуваються до інтелекту»* [5].

У романі Ліни Костенко нерідко зустрічаються речення, які містять нанизування кількох фразеологізмів – контамінація: *Справа Гонгадзе – остання крапля, що переповнила чашу терпіння* [7, с. 39]; *Будували поспіхом, знали вгору без тям, не заклавши як слід підмурок* [7, с. 277].

Фразеологізми, як відомо, вирізняються багатством емоційно-експресивних барв. Вони можуть надавати тексту невимушеності, передавати настрої, почуття, емоції, переживання (радість, ненависть, гордість, захоплення, тривога, відраз, переживання, хвилювання, співчуття, схвалення, осуд, розпач, жаль, страх тощо): *Той майор їм упав як сніг на голову* [7, с. 30]; *Навіть у радянському ідеологічному казані не варили в такій смолі українців* [7, с. 26]; Фразеологізми є засобом створення образу, особистісної характеристики героя: *Словом, все адекватно, а оце раптом, на зламі століть, відчув дискомфорт, кривля поїхала, звернувся до психіатра, але відхилень психіки він не знайшов* [7, с. 5]. У фразеологізмі *кривля поїхала* (втратити здоровий глузд) точно передано внутрішній стан героя. *У неї був знайомий, закоханий у неї по вуха, тепер він консул у європейській країні* [7, с. 137]. Значення фразеологізму *по вуха* (дуже сильно, надзвичайно [7, с. 163] яскраво характеризує персонажа.

Правильному розумінню зображуваної ситуації сприяють, по-перше, досвід того, хто сприймає ситуацію, фразеологічні знання адресата, його вміння сприйняти і правильно

виглядачати уставлену конструкцію: адресат повинен, як мінімум, знати продовження стійкого вислову, що трансформований у фразеологічний натак: *Та якби хоч смуга, а то ж все сплелось у такій **всесвітній вузол**, що нема того **Гордія**, який би його розрубав* [7, с. 189]; (пор.: *розрубати Гордіїв вузол*).

Експресивність фразеологічних одиниць породжують (утілені в них) яскраві метафори: – *Справа Гонгадзе заведена в **глухий кут*** [7, с. 253], метонімія – *Обіцяє такі **подробиці**, що **світ здригнеться*** [7, с. 247], промовисті гіпербола – *Диявол **сміявся до сліз*** [7, с. 267] або літота – *Там тої Тузли **кіт наплакав**, але для **пробного каменя дружби досить*** [7, с. 328] і породжують експресивність.

Авторкою книжні фразеологізми використовуються частіше, оскільки велика кількість їх пов'язана з античною міфологією, історією та літературою: *Отже, й **Вавилонську вежу** будували там, у долині **Сенаарській**, нащадки **Носві** сукупоно з іншими племенами* [7, с. 277]; – *У Біблії це називається: «**Пішло угору **Хамове плем'я****», – сказала **дружина*** [7, с. 292].

Офіційно ділові і термінологічні фразеологічні одиниці є нейтральними з погляду емоцій. Але значна їх частина у творі характеризується урочистістю і риторичністю або іронічністю і жартівливістю: *Але це було **справою честі** – він **уз'яв провину на себе*** [7, с. 139]; *Виставить долону вперед і з таким **смаком**, як **іноземною**: «**Srok!**» **Рух ніби заспокійливий**, а водночас **ставить на місце, усуває з дороги*** [7, с. 112].

Розмовні фразеологічні одиниці мають яскраво виражену експресивність, чому сприяє їхня метафоричність: – *Ти як **стіна**, – каже **дружина**. – Ти **черствий*** [7, с. 138]; *А тепер **аби день до вечора*** [7, с. 215]; *Вона [сучасність] відчайдушно відбивається, мотає головою, когось уже **підняла на роги**...* [7, с. 163]; *.Вони ж, **либонь**, і **гадки не мають**, що знаходиться на території колишнього **Раю*** [7, с. 317]

Отже, загальнонародні й трансформовані фразеологізми, які використала Ліна Костенко у мові роману «Записки українського самашедшого», мають значний експресивно-виражальний потенціал і виконують такі стилістичні функції як оцінку, емоційно-експресивну, функцію створення іронії й гумору.

Активно використовуються авторкою фразеологічні одиниці, які, переважно, вживаються в офіційно-діловому стилі, а також книжні, розмовні та просторічні сталі вислови.

ЛІТЕРАТУРА:

- 1.Калига О.М. Лінгвістична сутність іронії та семантичні механізми формування іронічного смислу. Українська мова. 2006. №2. С.67–74.
- 2.Мала філологічна енциклопедія /Уклад Скопненко О.І. та ін. Київ: Довіра, 2007. 478 с.
- 3.Чабаненко В.А. Стилістика експресивних засобів української мови: [монографія]. Запоріжжя: ЗДУ, 2002. 351 с.
- 4.Шицька Ю. І. Роль фразеологізмів у ситуаціях здійснення маніпулятивного впливу/ Лінгвістичні дослідження : зб. наук. праць Харківського нац. ун-ту імені Г.С. Сковороди. Харків, 2013. Вип.36. С.231–237.
- 5.Словник фразеологізмів української мови/ Уклад. Білоноженко В. М. та ін. Київ: Наук. думка, 2003.
- 6.Мізін К. І. Людина в дзеркалі компаративної фразеології: [монографія]. Київ: Кременчук: ПП Щербатих О. В., 2011. 448 с.
7. Костенко Ліна. Записки українського самашедшого: [роман]. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011. 416 с.

LOZKO ANNA MYKOLAIYIVNA STYLISTIC POTENTIAL OF FRASEOLOGICAL IN NOVEL L. KOSTENKO «NOTES OF THE UKRAINIAN CRAZY»

In the article the author analyzes all types of phraseological units in the light of the development фразеологічної теорії та різних видів трансформації оригінальних фразеологічних виразів; прислів'я

and sayings, defines the role of transformed word-combinations in the language of the novel «Notes of the Ukrainian crazy» L. Kostenko.

Key words: phraseological units, stylistic function, expressive, structural-semantic features.

УДК 801.81 (477.62)

Маруневич Валентина Сергіївна
студентка 1 курсу СО «Магістр»,
спеціальності «Українська мова та література»
Донецький національний університет імені Василя Стуса
Науковий керівник – доцент Лепеха Таїсія Василівна

ЕРГОНІМИ МІСТА ВІННИЦІ: ЛЕКСИКО-СТРУКТУРНИЙ АСПЕКТ

У статті здійснено спробу аналізу ергонімів міста Вінниці. Особлива увага приділена лексичному та структурному аспектам, висновки унаочнено діаграмами. Актуальність статті полягає в тому, що ергонімний простір Вінниччини досліджено недостатньо. Новизна роботи у тому, що вперше висвітлено особливості семантичних та структурних ергонімів міста Вінниці.

Ключові слова: ергонім, аспект, ергонімний простір, структури.

Ергонімія – специфічний розряд ономастики, котрий об'єднує назви суб'єктів господарської діяльності. Активне вивчення цього пласту лексики розпочалось у другій половині ХХ століття. Слід згадати таких вчених як Ю.О. Карпенко, Є.С. Отін, Н.В. Подольська.

Актуальність вивчення назв об'єктів зумовлена їхнім прагматичним навантаженням та специфікою функціонування. Ергонімний простір тісно пов'язаний з мовною ситуацією загалом, адже у назві підприємств прослідковуємо характеристики мовного колективу та норми поведінки.

Ергонімам притаманні певні ознаки, серед яких називаємо співвіднесення з одиничним денотатом, диференціацію однакових речей, трьохаспектне значення – доономастичне, ономастичного, відономастичне, втрату етимологічного значення, особливості написання, відзеркалювання у свідомості у вигляді уявлень, а не понять, на відміну від загальних назв.

Актуальність дослідження зумовлена недостатнім вивченням ергонімів міста Вінниці.

Мета роботи – проаналізувати особливості функціонування ергонімів в комунікативному просторі міста Вінниці.

Об'єктом дослідження є власні назви, які функціонують в українській мові.

Предмет дослідження – лексико-семантичні особливості ергонімії міста Вінниці.

Ергонімія – це динамічна, відкрита система онімного простору, яка зазнає постійних якісних та кількісних змін у зв'язку із впливом екстралінгвальних чинників, зокрема соціально-економічних та політичних, а тому вимагає застосування різноманітних методів і наукових підходів у ергонімічних дослідженнях [1, с.114].

Невирішеним залишається питання класифікації ергонімів, тому науковцями виокремлено 3 основних підходи: структурний, денотатно-номінативний, мотиваційний. Структурно ергоніми можна розподілити на однокомпонентні, двокомпонентні та багатокомпонентні структури. Номінативно-денотатна класифікація передбачає розподіл ергонімів на три класи: колективоніми, конфедераціоніми, пресулатоніми, однак цей перелік не є повним, бо духовні потреби людства є потенційно безмежними [2, с.86].

Проаналізувавши найменування комерційних підприємств м. Вінниці, ми виділили такі смислові групи ергонімів відповідно до лексем, які лежать в їхній основі:

- **Предметна лексика** – це група, яка містить назви предметів, продуктів, лексеми узагальнювальної семантики – «Одяг з Європи», «Якісна канцелярія», «Кінопалац»,

«Сан Технік», «Аптека», «Родинний магазин одягу», «Перукарня-сервіс», «Техніка з Європи», «Ремонт взуття», «Швейна майстерня», «Елітне срібло», «Шоколадна лавка», «Ремонт годинників», «Квіти», «Дім кави», «Квіткова лавка», «Автозапчастини», «Грузинська випічка», «Склад весільного одягу», «Фабрика вхідних дверей», «Нотаріус», «Вища професійна школа краси», «Кабінет манікюру та лікувального педикюру», «Меблі», «Столична ювелірна фабрика», «Фотостудія», «Сімейна перукарня».

• **Лексика просторової та локальної тематики:**

а) топоніми (макро- та мікротопоніми) – «Франція», «Оптіма Херсон», «Версаль» (готелі), «Арбат», «Джалінго» (магазини одягу та взуття), «Chicago» (ресторан), «Україночка» (магазин продуктів), «Вінниця», «Львівська цукерня» (заклади харчування), «Тифліс», «Шанхай», «Прага», «Європа», «Меделін», «Ізіум», «Прованс» (ресторани), «Варшава» (супермаркет), «Мед Поділля» (ресторан), «Олексіївські поля», «Якушинці» (кафе), «Вінницькі Куркулі» (кафе-клуб), «Поділля» (туристичний комплекс), «Вінницька реберня» (гриль-бар), «Віденська кава» (кав'ярня);

б) назви водних об'єктів – «Південний Буг» (готель), «Колиба над Бугом» (ресторан).

• **Власні назви:**

а) особові імена та прізвища – «Софія» (готель), «Чехов», «Плюшкін» (заклади харчування), «Вікторія» (перукарня), «Анастасія», «Беатріче» (ресторани), «Челентано» (піцерія), «Солоха», «Доктор Гурвін» (ресторани), «Дар'я», «Кароліна», «Ірен» (перукарні), «Володимир» (музей автомобілів), «Катрін» (готель), «Пан Заваркін та його син» (кафе-музей), «Артинов» (коворкінг), «МакДональдз» (заклад швидкого харчування), «Амелі», «Стелла», «Роксолана», «Олена», «Марія +», «Наталія», «Ірма», «Валері», «Адам і Єва», «Мар'ям» (салони-перукарні), «Валентина» (продуктовий магазин), «Антошка» (дитячий магазин), «Донна» (магазин жіночого одягу);

б) імена казкових, літературних та міфологічних персонажів – «Фенікс» (готель), «Фея», «Галатея» (перукарня), «Кузя» (магазин канцелярських товарів), «Піноскіо» (магазин дитячих товарів).

- **Назви, пов'язані з рослинним та тваринним світом** – «Орхідея» (магазин одягу), «Смерек» (ресторан-бар), «Кенгуру» (одяг та взуття), «Лайм» (ресторан), «Лаванда» (магазин одягу та взуття), «Сакура», «Мальва», «Зебра», «Апельсин», «Подорожник» (салони-перукарні), «Модрина», «Діброва» (ресторани), «Курочка», «Бджілка» (кафе), «Бугай» (сімейний ресторан), «Кедр» (ресторан), «Гофер» (магазин меблів), «Червоні маки» (продуктовий магазин), «Носорог» (магазин дитячого одягу), «Колібри» (послуги ксерокопії), «Чайка», «Лимон» (послуги таксі), «Vovk» (одяг), «Кактус» (кафе) тощо.
- **Дорогоцінні та напівдорогоцінні камені** – «Вінниця Кристал», «Діамант-Л», «Алмаз-Е» (ювелірні магазини), «Платинум» (банк), «Діамант» (ресторан).
- **Космічні назви** – «Меркурій» (магазин одягу), «Юнона» (перукарня), «Зоря» (палац мистецтв).
- **Лексика з семантикою престижності** – «Модна точка», «Подіум», «Спокуса», «Грація» (магазини одягу та взуття), «Модерн», «Бомонд», «Гламур», «Еліт стиль» (перукарні), «Статус» (приватна клініка), «Панська хата» (готель), «Бест» (магазин одягу), «Престиж Холл» (ресторан), «Королівський смак» (продуктовий магазин), «Тріумф» (перукарня).
- **Лексика з семантикою ментальної сфери (інтелектуальна продукція)** – «Дім книги», «Кобзар», «Буква», «Книжковий клуб. Клуб сімейного дозвілля» (канцтовари, книги).
- **Іншомовна лексика** – «Kleo», «Mangus», «Mrugala», «Stradivarius», «Bershka» (магазини одягу та взуття), «ArtHall», «RoyalBeautyHouse» (салони краси),

«OxfordMedical» (приватна клініка), «SmartCinema» (кінотеатр), «Ares», «Сумки-Fashion» (магазини одягу та аксесуарів), «Aura» (ресторан-лаундж бар), «DaLucio» (ресторан), «Mafia», «New-York-StreetPizza» (піцерія), «Beef-Eater» (арт-паб), «BikerCityPub», «Royal pub» (паби), «Driveclub» (готель-ресторан), «StarvinCoffee», «Coffeetogo» (кав'ярня), «LaGazette», «Zharcoff», «PanCake», (кафе), «4ROOM» (кафе-клуб), «AmericanBar&Grill» - «AMBar» (ресторан), «Ares» (салон хутра), «Jeans&Casual», «Adidas», «Chartage», «Crocs», «Dresscode», «Intrasi», «Ladylike» (магазини одягу), «Milavitsa» (магазин жіночої білизни).

Характеризуємо *структурні особливості ергонімів* міста Вінниці:

1. Однокомпонентні: Кінопалац», «Аптека», «Квіти», «Автозапчастини», «Нотаріус», «Мелбі», «Фотостудія», «Франція», «Версаль», «Колібри», «Версаль», «Арбат», «Джалінго», «Україночка», «Вінниця», «Тифліс», «Шанхай», «Прага», «Європа», «Меделін», «Ізом», «Прованс», «Варшава», «Софія», «Чехов», «Плошкін», «Вікторія», «Анастасія», «Беатріче», «Челентано», «Солоха», «Дар'я», «Кароліна», «Ірен», «Володимир», «Катрін», «Артинов», «Амелі», «Стелла», «Роксолана», «Олена», «Марія», «Наталія», «Ірма», «Валері», «Мар'ям», «Фенікс», «Шахерезада», «Фея», «Галатея», «Кузя», «Орхідея», «Смерека», «Лайм», «Лаванда», «Сакура», «Мальва», «Зебра», «Апельсин», «Подорожник», «Модрина», «Діброва», «Курочка», «Бджілка», «Бугай», «Кедр», «Гофер», «Носорог», «Платинум», «Діамант», «Меркурій», «Юнона», «Віртуоз», «Леді», «Буржуй», «Подіум», «Спокуса», «Грація», «Модерн», «Бомонд», «Гламур», «Статус», «Кобзар», «Буква», «Мисливець», «Максимум», «Старт», «Метроном», «Діадема», «Крокотоп», «Музикант», «Метр», «Зоомагазин», «Артем», «Антонік», «Гном», «Керавін», «Маєток», «Пуховичок», «Попелюшка», «Жовтень», «Колібри», «Урожай», «Подіум», «Конекс», «Штори», «Добро», «Ярмарок», «Алло», «Флора», «Стиль», «Круасан», «Цирюльня», «Конфіскація», «Катрен», «Верона», «Атлантик», «Плато», «Дефіле», «Крокс», «Запонка», «Мереживо», «Зоологія», «Мірмакс», «Мобік», «Непосиди», «Одуванчик», «Свакаро», «Табакорка», «Гастроном», «Княжна», «Вишенька», «Тканини», «Гардинія», «Малютко», «Ломбарт», «Володарка», «Галерея», «Ягуар», «Попелюшка», «Гном», «Матуся», «Гетьман», «Мисливець», «Грант», «Чобіток», «Сніжинка», «Компікс», «Арак», «Термінал», «Колібри», «Валентина», «Здоров'я», «Вацак», «Ключі», «Лимон», «Чайка», «Нокаут», «Фігура», «Аквамарин», «Маяк», «Копієчка», «Амур», «Оптовичок», «Шоколадниця», «Верона», «Свромода», «Модесса», «Сассофоно», «Соєлі», «Тигрес», «Веніс», «Піраміда», «Ритуал», «Ніагара», «Локомотив», «Лучанка», «Донна», «Сумки», «Троянда», «Сушия», «Люстра», «Експедиція», «Владіс», «Еверест», «Королева», «Токіо», «Антошка», «Боулінг», «Більярд», «Боулінг», «Гості», «Піноккіо», «Перлина», «Зоря», «Дельфін», «Перли», «Джентельмени», «Теремо», «Кактус», «Тамара», «Олена», «Едельвейс», «Велла», «Плеяда», «Одягайка», «Бідняжка», «Тріумф», «Дзеркало», «Наомі», «Мамзель» тощо.

2. Двокомпонентні:

а) прикметник+іменник: «Золотий вік», «Панська хата», «Південний Буг», «Старий Йорк», «Срібний вік», «Червоний маркет», «Червоні маки», «Спортивне життя», «Жіночий одяг», «Теплий дім», «М'ясна лавка», «Дешеві продукти», «Гранатовий сад», «Комп'ютерний світ», «Свіжий хліб», «Можна точка», «Взуттєвий хаб», «Паспортний сервіс», «Жіноча білизна», «Рибні снасті», «Джинсовий одяг», «Пивна лавка», «Український сувенір», «Дитяча кімната», «Елітне срібло», «Казковий світ», «Кожаний стиль», «Ювелірний салон», «Кедрова бочка», «Косметичний кабінет», «Грова хатина», «Італійська білизна», «Килимовий ярмарок», «Натуральне каміння», «Столична ювелірна фабрика», «Роликова арена», «Льодова арена», «Настільний теніс», «Слов'янський двір», «Ляльковий театр», «Ігрові автомати», «Дитяча ігрова кімната», «Швейна майстерня», «Шоколадна лавка», «Українські товари», «Український сувенір», «Грузинська випічка», «Квітова лавка», «Олексіївські поля», «Вінницькі Куркулі», «Вінницька реберня», «Панська хата», «Віденська кава», «Картопляна хата», «Кльове місце», «Зачароване озеро», «Зелений туризм», «Дитяча планета», «Вінницькі реалії», «Гостинний двір», «Меблева архітектура», «Нове таксі», «Стара кав'ярня», «Львівська цукерня», «Козацький стан», «Гостинний пан», «Небесний

зал», «Сімейна перукарня», «Золотий ключик», «Нова пошта», «Китайські запчастини», «Казковий світ», «Старе місто», «Червоний квадрат», «Золотий дукат», «Лісова сторожка», «Королівський паб», готель «Жовтневий», «Вінницький інструментальний завод», «Свіжий хліб» тощо;

в) іменник+іменник: «Квітка життя», «Мастер Плюс», «Світ багету», «Світ рукоділля», «Крамниця творчості», «Фіфочка і Фантик», «Центр стопи», «Стейк-хауз», «Фея-люкс», «Перукарня-сервіс», «Леді-шик», «Адам і Єва», «Студія краси», «Песто кафе», «Старвін кава», «Пан Торт»;

г) числівник+іменник (і навпаки): «1000+1 ніч», «Аптека 911», «4 сезони», «Два кота», «Два капітани», «Два колеса», «Галерея ХХІ»;

г) прийменник + іменник: «У Флінта», «У фонтана», «З любов'ю», «На майдані»;

д) іменник + прийменник + іменник: «Одяг з Європи», «Техніка з Європи»;

е) абрєвіатури: «ВТБ», «ОТП», «ПУМБ», «АТБ», «ДзВінка», «БМ-Банк», «ВІЕС Банк», «Кредобанк», «ПриватБанк», «Промінвестбанк», «Укргазбанк», «Укрєксібанк», «Укрсіббанк», «Ошадбанк», «Мегабанк», «Сбербанк», «Таскомбанк», «Укрєсоцбанк», «Індустріалбанк».

Аналіз ергонімів міста Вінниці здійснювали за принципом тдвохаспектності, тобто, досліджували семантичну типологію, яка ґрунтується на значенні, семантиці назви та структурну типологію, що допомогла диференціювати групи ергонімів за будовою. Опрацювавши результати дослідження, розшифруємо дані вищеподаних діаграм.

За результатами вивчення даних семантичної типології, найбільшу кількість одиниць зареєстровано у полі власних назв, що називають власника підприємства – 36 одиниць (26%). На другій позиції предметна лексики, що своїм найменуванням позначає сферу діяльності підприємства – 26 одиниць (18%) та просторова лексика, що вказує на точне або приблизне місцезнаходження підприємства – 26 одиниць (18%). Третє місце посіли назви, що пов'язані з рослинним чи тваринним світом – 24 одиниці (17%). Четверта позиція – ергоніми з семантикою престижності закладу – 14 найменувань (10%). П'ята позиція – найменування, семантично пов'язані із дорогоцінним камінням – 5 одиниць (4%). Шосте місце – назви підприємств, що пов'язані з інтелектуальною сферою суспільства – 4 одиниці (3%). Сьому позицію розділено між полем космічних назв – 3 найменування (2%) та полем назв з оцінною семантикою – 3 найменування (2%).

Не менш цікавими є результати опрацювання даних структурної класифікації, що передбачає диференціацію за будовою. Однокомпонентних ергонімів у місті Вінниці виявилось найбільше – 211 одиниць (62%). Другу позицію зайняли найменування, які побудовані за моделлю «прикметник+іменник» – 80 одиниць (24%). Третя позиція – абрєвіатури – 19 (6%). На четвертій позиції опинились ергоніми, що будуються за моделлю «іменник+іменник» – 16 одиниць (5%). П'ята позиція – назви, побудовані за моделлю «числівник+іменник» (і навпаки) – 7 одиниць (2%). Шосту позицію зайняли найменування, побудовані за моделлю «прийменник+іменник» – 4 одиниці (1%) та найменування – побудовані за моделлю «іменник+прийменник+іменник» - 2 одиниці (0%).

Отже, лексико-структурні типи ергонімів міста Вінниці надзвичайно різноманітні, перебувають в стані постійного оновлення, що зумовлює перспективу подальшого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Мельник О. А. Основні підходи до вивчення вітчизняної ергонімії / О. А. Мельник. // Актуальні проблеми філології та перекладознавства. – 2014. – №7. – С. 110–115.
2. Дідур Ю. І. Лінгвістична природа ергонімів / Ю.І. Дідур. // Записки з ономастики. – 2017. - №20. – С. 84-102.

MARUNEVYCH VALENTYNA SERGIYVNA. ERGONIMS OF CITY OF VINNITSA: LEXICO-STRUCTURAL ASPECT

The article attempts to analyze ergonomics in the city of Vinnytsia. Special attention is paid to the lexical and structural aspects, the conclusions are illustrated by the diagrams. The urgency of the article lies in the fact that the ergonomics space of Vinnytsia is insufficiently investigated. The novelty of the work is that for the first time the features of semantic and structural ergonomics of the city of Vinnytsia were highlighted.

Key words: ergonomy, aspect, ergonomics space, structure.

УДК 811.161.2373.7

Метельна Ангеліна Дмитрівна

*студентка 2 курсу СО «Бакалавр»,
спеціальності 035 «Філологія»*

освітньої програми «Українська мова та література»

Донецького національного університету імені Василя Стуса

Науковий керівник – канд. філол. наук, ст. викл. Важеніна О. Г.

СЕМАНТИКА ПЕРИФРАЗОВИХ ОДИНИЦЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті розглянуто перифрастичні звороти в ономасіологічному аспекті як комунікативну одиницю, досліджено значення перифразових одиниць у межах тематичних груп, визначено синонімічні зв'язки перифраз одного денотата.

Ключові слова: семантика перифраза, перифрази-синоніми.

Вступ: Одна з найголовніших ознак сучасної лінгвістики – це посилений інтерес до семантичної оболонки слова. У науковій літературі існує розгалужена диференціація складників лексичного значення. В. Левицький зазначає, що в сучасній лінгвістиці значення слова трактується як структура, що складається з кількох ієрархічно пов'язаних між собою субструктур, як багатощаровий комплекс, конститuentами якого є семантика (інформація чи знання про позначені словом предмети та явища зовнішньої дійсності), прагматика (інформація і знання про умови комунікації), синтактика (інформація чи знання про правила вживання знака) [1]. Проблема значення є однією з найбільш дискусійних у мовознавстві. У сучасній лінгвістиці особливий інтерес викликає вивчення семантики широко поширених неоднослівних засобів номінації, де насамперед виділяються перифрастичні найменування.

Основний розділ. Перифрази – це мовні одиниці, що виникли внаслідок вторинної номінації. Сутність явища перифраз полягає в заміні одного слова на розгорнутий вислів. Наукові дискусії щодо статусу перифраз дають можливість для виокремлення двох напрямів дослідження цих одиниць: стилістичний та ономасіологічний аспекти.

Н. Сологуб уважає явище перифрастичної номінації одним із видів вторинної номінації, що дає змогу вивчати це явище в ономасіологічному аспекті: «Перифрази – один із засобів вторинної номінації, за допомогою якого позначається те, що вже має найменування» [2, с. 41]. Розглядаючи перифразу в ономасіологічному аспекті, Г. Євсєєва слушно зауважує, що майже всі роботи, які описують ономасіологічну сутність перифрази, не враховують те, що вторинне позначення предмета, так само як і перифрастичне найменування, є узагальненням властивостей, ознак цього предмета, які формують поняття про нього. Позначуваний перифразом предмет, певний обсяг знань про нього (денотат) і поняття про клас однорідних предметів (десигнат) протиставляються одне одному як ті, які мають певні загальні підстави – перифраза співвідноситься в системі номінативних одиниць, лише з тим предметом, суттєві ознаки якого входять у зміст поняття, що виражене нею [3, с. 43].

Пропоную розглянути перифрастичні одиниці у межах тематичних груп, виокремити у них денотат і спробувати визначити десигнат. Отож, усі загальноновживані перифрази можна поділити на: *перифрази, що стосуються періоду Радянського Союзу; сучасні перифразові одиниці; перифрастичні звороти, що не обмежуються часовими рамками.*

Перифрази, що тяжіють своєю тематикою до СРСР, у свою чергу диференціюють на: *антропонімічні, топонімічні, загальні номінативи*. Антропонімічні перифрази: *великий вожде світового пролетаріату, вожде революції (Володимир Ленін), батько всіх народів (Йосип Сталін), батько російської авіації (Микола Жуковський)* тощо. Топонімічні ПО: *Батьківщина Великого Жовтня, Батьківщина соціалізму (СРСР), батьківщина почину (Москва), місто революції (Ленінград), всесоюзна кочегарка, вугільний край (Донбас), всесоюзна здравниця (Крим)*. Загальні номінативи радянської тематики: *головний документ комуніста (партійний квиток), головне свято (свято Великого Жовтня), збори року (звітно-виборні збори), день комуністичної праці (ленінський комуністичний суботник)*. Легко бачити, що всі зазначені перифразові одиниці мають урочисте піднесення і несуть у собі позитивне забарвлення. Це зумовлено тогочасним режимом, насадженням «правильних» думок серед населення, що підтверджується сучасною перифразою «*нафталінова ідеологія – комуністична ідеологія*», «*безмозгий сувенір – Володимир Ленін*». Семантика представлених перифрастичних зворотів стає зрозумілою завдяки стрижневим словам, які виконують не лише номінативну функцію, а й інформативну.

Сучасні перифразові одиниці можна розділити на: політичні перифрази та повсякденні. Політичні перифрази: *верховний ляльковий будинок України (Верховна Рада України), декларації-пустушки (порожні декларації з податку на доходи фізичних осіб), вибори барсеток (голосування за багатів на виборах до Верховної Ради України), виборчий гарбуз (поразка на виборах)*. Повсякденні перифрастичні словосполучення: *віртуальна настка, бінарний лабіринт (Интернет), віртуальний паспорт (логіні і паролі), велика футбольна забава (Євро-2012), вічно живий салат (олів'є), повітряні ворота (аеропорт)*. Подані перифрази, що стосуються політичної тематики, мають гостросатиричний викривальний характер, несуть негативне емоційно-оцінне забарвлення. Повсякденні загальноживані перифразові сполучення утворилися на ґрунті технологічного прогресу й еволюції людського розуму загалом, тому завдяки інформативності та описовості семантика цих одиниць стає зрозумілою.

Перифрастичні звороти, що не обмежуються часовими рамками. Цей великий тематичний клас перифраз можна поділити на менші групи ПО: *антропоніми, топоніми, перифрази на позначення професій, номінативи речовин, матеріалів, гідроніми, зооніми, номінативи рослинного світу, номінативи свят тощо*. До антропонімів, що не мають часового обмеження, можна віднести: *Кобзар (Тарас Шевченко), Великий каменярь, Вічний революціонер (Іван Франко), дочка Прометей (Леся Українка)*. Топоніми: *світова столиця (Нью-Йорк), столиця моди (Париж), вічне місто (Рим), країна великих живописців (Італія), країна кленового листка (Канада), країна карнавалів (Бразилія), країна пірамід (Єгипет)*. Перифрази на позначення професій та захоплень: *мисливці за старовиною (колекціонери антикваріату), майстри пензля (художники), майстри бритви і помазка (перукарі), люди в білих халатах (лікарі), люди воєнної професії (сталевари), представники небесної професії (льотчики), майстер слова (письменник), майстер сцени (актор), любителі тихого полювання (грибники)*. Номінативи речовин, матеріалів: *біла нафта (газоконденсат), біле золото (бавовна), польський шовк (льон), горючий камінь (кам'яне вугілля), золоте руно (вовна)*. Гідроніми, що знаходяться поза часовими проміжками: *королева англійських річок (Темза), найбільша річка України (Дніпро), царство Нептуна (море), янтарне море (Балтійське море), Лесине болото (Нечимне озеро, що надихнуло Лесю Українку на створення драми-фєєрії «Лісова пісня»), злине море (Сиваш), вірменське море (о. Севан)*. Зооніми: *цар звірів (лев), санітари лісу (мурахи), вірний друг (пес), хазяїн Арктики (білий ведмідь), срібні косяки (риба), сірі гіганти (слони), пернаті друзі (птахи), пташиний цар (орел) національна тварина Австралії (кенгуру), крилаті трудівники (бджоли), лісові сторожі (сороки), королівський птах (фазан), корабель пустині (верблюд)*. Номінативи рослинного світу: *цілючі трави та ягоди (лікарські рослини), сонячна квітка (соняшник), лісові дари (ягоди, гриби, горіхи), корінь життя (женьшень), золоте дерево (обліпиха), дерево життя (фінікова пальма), вічнозелена лісова красуня (ялинка), багатирська культура (кукурудза), золоті плоди (цитрусові)*. Номінативи свят: *свято життя (весілля), свято знань*

(1 вересня), золоте весілля (50-річчя подружнього життя). Усі зазначені перифразові одиниці, утворившись у різні часові періоди, перейшли у поза часове функціонування. Семантика зрозуміла, адже перифрази виконують описову та інформативну функції, що полегшує розуміння значень представлених одиниць.

Дослідники ономасіологічного аспекту перифрази порушують проблему синонімічних зв'язків між перифразою і перифразованим словом. Цієї ж проблеми торкається Є. Регушевський, наголошуючи на тому, що особливістю перифрази є синонімічність слову чи словосполученню, що замінюється. Він говорить: «Здатність перифрази виступати в ролі синонімічної заміни слів і словосполучень є основною причиною виникнення їх у мові. Перифрастичні звороти можуть утворювати цілі синонімічні ряди, що дає змогу уникнути багаторазового повторення одного і того ж слова і вести в номінацію елемент характеристики» [4, с. 78]. Прикладом може слугувати синонімічний ряд до слова *вугілля*, адже у повсякденному житті ми використовуємо такі словосполучення, як *горючий камінь*, *сонячний камінь*, *хліб промисловості*, *чорне золото* – всі ці слова мають одне семантичне значення. Незважаючи на такі вагомні погляди, не всі дослідники дотримуються цього твердження. У зв'язку з цим утворилося два табори вчених: одні є прихильниками того, що перифраз і перифрастичне слово є синонімами, вони навіть називають їх квазісинонімами або оказіональними синонімами, інші ж заперечують таку особливість, вважаючи, що перифраза і перифразоване слово є ономасіологічними варіантами найменувань одного денотата.

Перифрази варто зарахувати до моносемічних мовних одиниць, адже вони безпосередньо, відносячись до одного об'єкта, вказують на його особливості, які притаманні у певній ситуації, і не мають відношення до інших об'єктів, а тому мають одне значення, що вказує на первинний денотат. Наприклад, *голуба траса*, *блакитна (голуба) нива*, *голубі артерії*, *голубі плеса*, *голубі широти*, *царство Нептуна* є вторинним найменуванням *водоїми*, що є десигнатом поданих словосполучень. Проте легко бачити: представлені перифразові одиниці містять у собі певні семантичні особливості, тому це дозволяє виділити окремі денотати до кожної перифрази. Так, *голуба траса* – *водний шлях* (у свою чергу, може вибудовувати синонімічний ряд: *блакитне шосе*, *голубий шлях*, *блакитна дорога*), *блакитна нива* – *риболовецькі угіддя* (синоніми: *голубі плантації*, *блакитні гектари*), *голубі артерії* – *річки*, *голубі плеса* – *озера*, *голубі широти* – *морські простори*, *царство Нептуна* – *море*.

Цікавим є той факт, що перифрази можуть входити до складу фразеологічних одиниць. Таке можливо лише в тому випадку, якщо вона набуває певного узагальнювального змісту і втрачає певною мірою зв'язок з реальним референтом або починає позначати не один, а кілька референтів. Суттєвим у цьому процесі є те, що фразеологізм не стає перифразою, він лише виконує функцію перифрази, залишаючись при цьому у своєму фразеологічному статусі. Це представляється як функціональний, мовленнєвий перехід. Перифраза з часом може стати фразеологізмом, це ономасіологічний перехід: у цьому випадку мовленнєва одиниця (перифраза) змінює свій статус – стає одиницею мови. Така зміна здійснюється протягом досить тривалого часу.

Висновки: Як свідчить наше дослідження, перифрази є одним з найважливіших засобів збагачення словникового запасу, адже використовуються на позначення різних об'єктів та аспектів життя. Роль перифраз у мові схожа дечим на роль займенників, тобто ці мовні явища не називають об'єкти, а лише вказують на них. Варто зазначити, що вивчення перифраз залишається і сьогодні актуальним, адже з технічним прогресом та розвитком людства приходять нові сполучення слів, що потребують подальшого аналізу. До того ж на сучасному етапі розвитку лінгвістики немає усталеного поняття на позначення перифраз: ми зустрічаємо перифраза, перифраз, парафраз – що залишає місце для дискусій мовознавців.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сологуб Н. М. Перифрази у мові творів О. Гончара // Українське мовознавство. 1993. № 20. С. 41–47.

2. Євсєєва Г.П. Перифраза в системі номінативних одиниць мови // Дослідження з лексичної граматики української мови. Т.2. Дніпропетровськ: Навчальна книга, 2000. С. 42–48.

3. Коломієць М. П., Регушевський Є.С. Короткий словник перифраз /За ред. М.М. Пилинського. Київ: Рад. шк. 1985. 152 с.

4. Словник медійних перифразів XXI століття /уклад.: Я.В. Козачок, В.М. Васильченко, І. А. Костюк [та ін.]. Київ: НАУ, 2014. 152 с.

METELNA ANGELINA DMYTRIVNA SEMANTICS OF PERIPHERALS UNITS OF UKRAINIAN LANGUAGE

The article deals with the peripheral inversion of the onomasiological aspect as a communicative unit, the significance of periphrased units within the thematic groups, and the synonymic communications of the periphrasis of one denotatum.

Key words: *semifinality of perifras, periphrasis-synonyms.*

УДК: 81'255.4

Мойсєєва Валерія Олегівна

студентка 3 курсу СО «Бакалавр»,

спеціальності 035 «Філологія»

освітньої програми «Прикладна лінгвістика»

Донецький національний університет імені Василя Стуса

Науковий керівник – д-р філол. наук, проф. Коваль Л. М.

МЕЖМОВНІ ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ВІДПОВІДНИКИ В «КОРОТКОМУ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ СЛОВНИКУ З КОМП'ЮТЕРНОЇ ТЕХНІКИ»

У статті розглянуто специфіку перекладу комп'ютерної лексики з англійської мови на українську в короткому англо-українському словнику з комп'ютерної техніки, проаналізовано структуру нееквівокабульних еквівалентів.

Ключові слова: *переклад, текст, нееквівокабульні еквіваленти.*

Термін як слово або словосполучення, що визначає чітко й однозначно окреслене поняття та його співвідношення з іншими поняттями в межах спеціальної сфери постає точкою опертя в тексті, зумовлює сполучуваність слів, визначає характер повідомлення. Як відомо, в основі кожного терміна обов'язково лежить визначення (дефініція) реалії, яку він позначає, завдяки чому терміни являють собою точну і в той же час стислу характеристику предмета чи явища. Кожна галузь знання оперує власними термінами, які й складають суть термінологічної системи певної науки.

У перекладацькій практиці особливу увагу зосереджують на пошукові адекватних перекладацьких еквівалентів у різних галузевих терміносферах. Переклад терміна – це точне відтворення оригінальної лексичної одиниці засобами іншої мови за умови збереження змісту й стилю. Для повної передачі поняття оригіналу слід не лише знаходити в мові перекладу адекватні терміни та відповідні лексичні одиниці, але й відбирати необхідні граматичні форми й стилістичні чинники.

Мета нашої статті – проаналізувати контент «Короткого англо-українського словника з комп'ютерної техніки» на предмет кореляції міжмовних відповідників за структурним критерієм (співвідносність слова зі сполученням слів). За цією ознакою в теорії сучасної транслятології розмежують еквівокабульні / нееквівокабульні відповідники.

Еквівокабульні відповідники – термінологічні перекладацькі еквіваленти, репрезентовані словом як у мові оригіналу, так і в мові перекладу. Натомість *нееквівокабульними* визначаємо ті відповідники термінів, яким властива структурна

асиметрія, коли слово мови оригіналу перекладається як словосполучення в мові перекладу чи навпаки словосполучення мови оригіналу перекладається словом.

З-поміж 300 словникових статей у досліджуваному словнику 277 із них репрезентують еквівокабульну еквівалентність і лише 23 – нееквівокабульну.

Основним виявом нееквівокабульної еквівалентності постає співвідношення «слово → словосполучення» на кшталт: *alert – сигнал попередження; alias – альтернативне ім'я; board – друкована плата; caps – великі літери; configure – задавати конфігурацію; digit – однозначне число; filename – ім'я файлу; hardware – апаратна частина; integer – ціле число; interface – засоби сполучення; joystick – важільний покажчик; logout – вихід системи, кінець сеансу; magnitude – абсолютна величина; mailbox – поштова скринька; motherboard – базова плата; pathname – ім'я маршруту; shareware – вільне використання; software – програмне забезпечення; spacebar – клавіша пропуск; tutorial – курс навчання; utility – сервісна програма.*

Кореляція, що має зворотній вектор, «словосполучення → слово» у словнику периферійна. Нами зафіксовано лише два випадки, коли словосполученню з мови оригіналу в перекладі відповідає слово: *diskdrive – дискковод; tabcharacter – табулятор.*

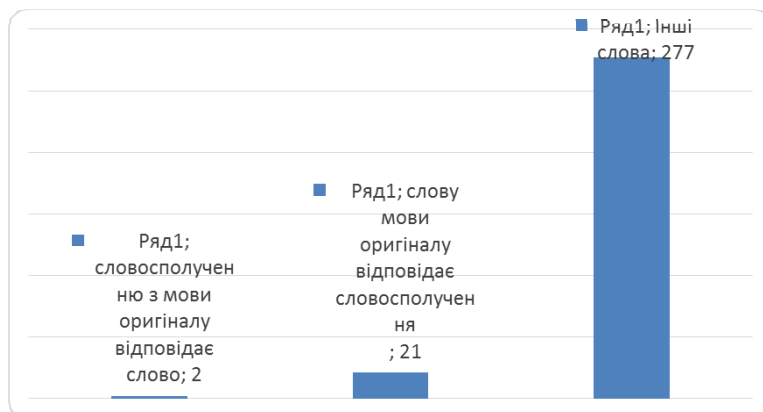

Рис. 1 Співвідношення екві- та нееквівокабульних відповідників у «Короткому англо-українському словнику з комп'ютерної техніки»

Отже, у «Короткому англо-українському словнику з комп'ютерної техніки» наявні еквівокабульні та нееквівокабульні термінологічні перекладацькі відповідники. Еквівокабульні відповідники кількісно превалюють. Нееквівокабульні еквіваленти репрезентовано двома різновидами – асиметрійна пара «слово → словосполучення» та асиметрійна пара «словосполучення → слово». Пара англо-українських відповідників, структурний обсяг яких співвідноситься за моделлю «слово → словосполучення», чисельно переважає.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Борисова Л.И. Особенности перевода общеупотребительной и общенаучной лексики с английского языка на русский. Москва : ВЦП, 2000. 171с.
2. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово стилістичні проблеми. Вінниця: Нова книга, 2004. 548 с.
3. Мамрак А. В. Вступ до теорії перекладу: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 304 с.

4. Коптілов В. Теорія і практика перекладу: навч. посібник. Київ : Юніверс, 2003. 280 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Савенко Ю. П., Довгань А. А., Ткаченко В. М. Короткий англо-український словник з комп'ютерної техніки. Суми, 2012. 50 с.

MOYSEYEVA VALERIYA OLEGIVNA INTERMEDIATE TERMINOLOGICAL RESPONSES IN THE «BRIEF ENGLISH-UKRAINIAN COMPUTER ENGINEER»

The article deals with the specifics of the translation of words from English into Ukrainian in the «Short English-Ukrainian dictionary on computer technology, have been analyzed the structure of non-equivocabul equivalents.

Keywords: translation, text, non-equivocabul equivalents.

УДК 005.311.11:303.62-057.875(038)

Мойссєва Валерія Олегівна

студентка 3 курсу СО «Бакалавр»,

спеціальності 035 «Філологія»

освітньої програми «Прикладна лінгвістика»

Донецький національний університет імені Василя Стуса

Науковий керівник – д-р філол. наук, доц. Ситар Г. В.

ЯКИМ МАЄ БУТИ СУЧАСНИЙ СЛОВНИК? (АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ОПИТУВАННЯ СТУДЕНТІВ)

У статті проаналізовано дані опитування про словники, проведеного серед студентів ДонНУ імені Василя Стуса. Виявлено, що студенти філологічного факультету частіше використовують як паперові, так і електронні словники різних типів, оскільки вони потрібні для їхньої професійної діяльності. Студенти інших спеціальностей надають перевагу електронним словникам через зручність та швидкий доступ, при цьому серед усіх можливих типів обмежуються перекладними, термінологічними, енциклопедичними працями та словниками-довідниками. Одним із визначальних факторів для потенційних покупців словника є його ціна.

Ключові слова: електронний словник, паперовий словник, лексикографія, опитування.

Вступ. Важливість словників у житті будь-якої людини важко переоцінити. Незалежно від типу словника він виконує інформативну та нормативну функції [1]. Словники завжди будуть універсальними джерелами інформації, які допомагають зрозуміти те чи інше явище. За академічним словником української мови, «Словник — книга, в якій в алфавітному чи тематичному порядку подано слова якоїсь мови (з тлумаченням, перекладом на іншу мову і т. ін.)» [2, с. 367].

Відомо, що на сучасному етапі активно розвивається комп'ютерна лексикографія, це дозволяє створювати електронні словники. За визначенням Н.М. Сінкевич, «Електронний словник — це особливий лексико-графічний об'єкт, у якому може бути реалізовано і введено до обігу багато продуктивних ідей, які з різних причин не мали попиту в паперових словниках» [3, с. 243].

З появою електронних словників будь-який користувач може отримати доступ до словника, але чи означає це, що сучасна молодь не буде використовувати паперові словники? Які словники цікавлять студентів і скільки вони планують витратити на лексикографічну

працю? Якими словниками типово користуються студенти? Щоб знайти відповіді на ці та інші питання, ми провели опитування серед студентів Донецького національного університету імені Василя Стуса. Опитування проводилося на трьох факультетах: економічний, філологічний, математики та інформаційних технологій. Опитування є в мережі Інтернет під назвою «Анкета про словники» [4], воно створене з використанням Google Forms та охоплює 26 питань про словники та можливі відповіді, серед яких студент має змогу обрати одну або кілька. В результаті здійсненого анкетування ми отримали 162 анкети. Аналіз відповідей дає змогу виявити, яким словникам студенти надають перевагу (паперовим чи електронним) та які фактори впливають на цей вибір.

У цій статті проаналізуємо основні питання, подані в анкеті (див. додаток 1).

На питання: «Чи користуєтеся ви паперовими словниками?» і «Чи користуєтеся ви електронними словниками?» було лише три варіанти відповіді: так, ні та інколи. Лише 15,4% (25 осіб) опитуваних користуються паперовими словниками. З них 63% (19 осіб) – це студенти філологічного факультету та 37 % (6 осіб) — економічного, математики та інформаційних технологій; 45,1% (72 особи) лише інколи звертаються до паперового словника, з них 75% (55 особи) студенти-філологи, 25% (20 осіб) студенти інших спеціальностей; 39,5% (64 осіб) зовсім не використовують паперові словники.

Опитування показало, що студенти надають перевагу електронним словникам: 75,9% (123 особи) відповіли, що користуються (з них 61% (73 особи) — це філологи, 39% (50 осіб) — студенти інших спеціальностей); інколи використовують 20,4% (33 особи), взагалі не використовують 3,7% (6 осіб). Отриманні результати досить цікаві, що ж вплинуло на такі відповіді, ми розглянемо далі.

Наступне питання — мета користування словником. У кожної людини може бути власна мета використання словника, саме це й буде одним із чинників, що зумовлює частоту його використання (рис. 2-3). В анкеті був можливий вибір декількох варіантів відповіді. З рис. 1 зрозуміло, що більша частина студентів використовують словники для навчання (119 осіб) та в особистих цілях (112 осіб).

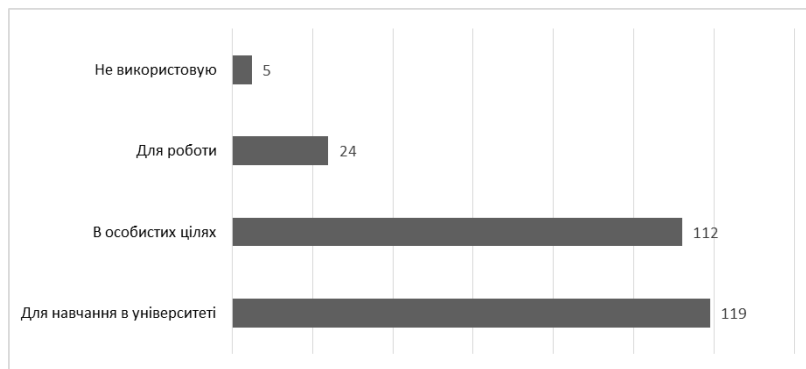

Рис. 1

З якою метою Ви використовуєте словники?

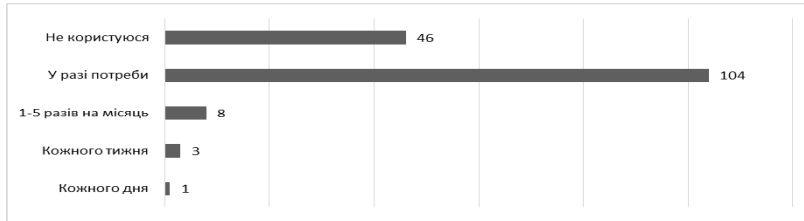

Рис. 2

Як часто Ви користуєтесь паперовими словниками?

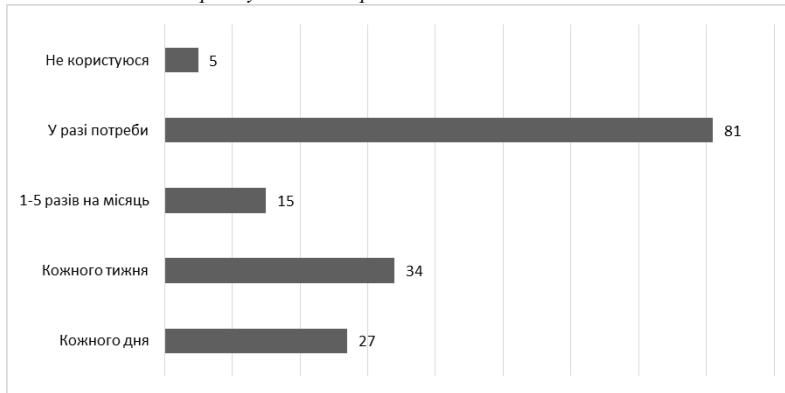

Рис. 3

Як часто Ви користуєтесь електронними словниками?

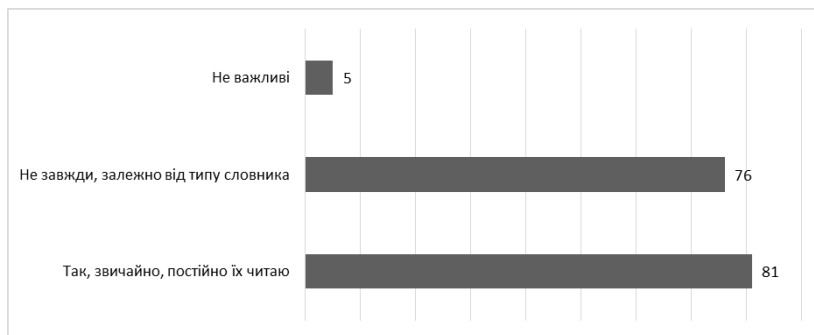
У запропонованій анкеті є кілька питань, що стосуються важливості для користувача розміру, зовнішнього вигляду, оформлення словника, якості паперу та типу обкладинки (м'яка чи тверда). Як свідчить опитування, споживачі звертають увагу на всі ці елементи під час покупки паперового словника. Водночас саме ці моменти суттєво збільшують його вартість, що мотивує до пошуків електронних версій і навіть піратських копій.

На питання: «Чи є важливим для Вас зовнішній вигляд словника при покупці?» 67,9 % (110 осіб) опитуваних відповіли «Так», лише для 32,1% (52 особи) неважливий зовнішній вигляд, головним є лише вміст словника. На питання: «Чи важлива для Вас якість паперу словника?» відповіді розділилися порівну. Одне з питань: «Чи є важливим для Вас оформлення словника (шрифт, кольоровий друк)?» 65,4% (106 осіб) студентів відповіли, що важливо, а для 34,6 % (56 осіб) цей критерій не є обов'язковим.

Питання про обкладинку словника видається важливим, оскільки словник має відповідати очікуванням покупців щодо якості оформлення, водночас саме тип і якість обкладинки суттєво впливає на ціну паперової книги. Опитування показало, що для 46,9 % (76 осіб) важливо, щоб обкладинка була твердою, 13,6 % (22 особи) хотіли б м'яку обкладинку, а для 39,5 % (64 особи) студентів цей критерій не є пріоритетним. Аналізуючи відповіді на питання, стає зрозуміло, що при придбанні словника його оформлення є не менш важливим фактором, ніж сам вміст словника. Можливо, покращення якості оформлення зумовило б збільшення відсотка осіб, які використовують паперові словники.

Наступні два питання безпосередньо стосуються того, як користувач буде сприймати інформацію, яка подана в словнику (важливість прикладів та ілюстрацій). Для 50% (81 особа) опитуваних приклади є важливим елементом словникової статті. 46,9% (76 осіб) вважають, що приклади незавжди необхідні, це залежить від типу словника і для 3,1 % (5

осіб) приклади не важливі (див. рис. 4). Як бачимо, більшість схильна саме до того, що приклади потрібні. Це можна пояснити тим, що саме приклади допомагають студентам краще зрозуміти та запам'ятати нову інформацію.

Рис. 4
Чи важливі для Вас приклади у словнику?

Одне із суперечливих питань – «Чи потрібні, на Вашу думку, ілюстрації (малюнки, фото, схеми і под.) у словниках?». На цьому питанні думки розділилися. На рис. 5 ми бачимо, що частина студентів хотіла б бачити приклади, щоб було цікавіше та краще запам'ятовувати інформацію. Але частина вважає, що будь-які ілюстрації відволікали б їхню увагу та збільшували б обсяг словника. Цілком прогнозовано, що серед студентів, яким необхідні приклади та ілюстрації, переважають філологи 76% (123 особи), 24% (39 осіб) становлять студенти інших факультетів. Очевидно, студенти філологічного факультету частіше користуються, зокрема, тлумачними, перекладними словниками, у яких приклади та ілюстрації є край необхідними, щоб зрозуміти відмінність різних значень і відтінків значень слова. Саме це є запитуваним у їхній професійній діяльності.

Рис. 5 *Чи потрібні, на Вашу думку, ілюстрації (малюнки, фото, схеми і под.) у словниках?*

Важливим чинником при покупці будь-якого товару є його ціна. Не винятком, за результатами анкетування, стали і словники. 74,7 % (121 особа) студентів у випадку високої ціни на словник скористаються електронним відповідником і лише 25,3 % (41 особа) придбають словник, якщо він дійсно дуже потрібен.

На питання про ціну, яку студент готовий заплатити за лексикографічну працю, відповіді виявилися такими: 50% (81 особа) обрали варіант до 200 грн.; 35,1 % (57 осіб) до 300 грн.; 9,9 % (17 осіб) до 500 грн; 3 % (5 осіб) до 1000 грн.; 2 % (2 особи) ціна не має значення.

Останнє питання щодо цінової політики було таким: «Який варіант співвідношення ціни та якості для Вас є прийнятним: а) якісний папір, тверда обкладинка, відповідно висока ціна; б) дешевий папір, м'яка обкладинка, відповідно низька ціна». 60,1 % (97 осіб) обрали перший варіант, 39,9% (65 осіб) — другий варіант.

Розглянемо типи словників, якими найчастіше користуються студенти-філологи та представники інших спеціальностей. Цілком закономірно філологи використовують різні типи лексикографічних праць: перекладні, тлумачні, термінологічні, орфографічні, орфоепічні, діалектичні, словники синонімів, антонімів, омонімів та паронімів, а також етимологічні та фразеологічні. Студенти економічного факультету, математики та інформаційних технологій використовують тільки перекладні, термінологічні, енциклопедичні та словники-довідники, тобто ті, що безпосередньо потрібні в їхній професійній діяльності.

Останні питання анкети були відкриті, тобто студенти могли написати власну думку щодо переваг та недоліків паперових та електронних словників.

Перевагами паперових словників, на думку студентів, є такі:

- зручність;
- змістовність;
- доступність;
- можна виділити, підкреслити, поставити закладку чи навіть приклеїти паперовий стікер;
- краще запам'ятовувати інформацію саме з паперового;
- більше люблю паперові книги, тому такий варіант для мене;
- завжди можна взяти з собою.

До недоліків паперових словників студенти зараховують такі:

- займає багато місця;
- не оновлюється інформація;
- можна загубити;
- велика ціна.

До переваг електронних словників, на думку студентів, належать:

- доступність;
- інтерактивність;
- швидкий пошук;
- компактний;
- безкоштовний;
- екологічність;
- швидкий пошук;
- швидке оновлення інформації;
- можливість редагування.

Недоліки електронних словників, за даними опитування, є такими:

- можна втратити доступ без мережі Інтернет;
- неповнота словника.

При цьому важливо, що відповіді представників різних спеціальностей суттєво не відрізнялися.

Висновки. Отже, проаналізувавши опитування студентів, робимо висновок, що словники є для них невід'ємною частиною навчання. Чим далі рухається людство у різних сферах, тим швидше збільшується лексичний склад мови. Поява електронних словників закономірно зменшила частоту використання паперових словників. Але не зважаючи на це, студенти виділяють багато переваг як паперового, так і електронного словника.

Студенти-філологи частіше використовують як паперові, так і електронні словники різних типів як авторитетні джерела інформації, безпосередньо потрібної для їхньої професійної діяльності. Студенти інших спеціальностей більше звертаються до електронних словників через зручність та швидкий доступ. Фактор ціни залишається важливим для потенційних покупців лексикографічної праці і породжує деяку суперечливість у відповідях. У питанні про співвідношення ціни та якості більшість студентів 60,1 % (97 осіб) надає перевагу якісно оформленому словнику за високу ціну, водночас 50% (81 особа) обрали як прийнятний варіант найменший ціновий діапазон до 200 грн.

Проведення опитування є складником маркетингового дослідження словників, подальший етап передбачає детальніший аналіз маркетингових засобів впливу на вибір споживачем словника.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мацюк З., Станкевич Н. Українська мова професійного спілкування. Львів, 2005. Розділ 1, § 3.
2. Словник української мови: в 11 томах. Том 9, 1978. С. 367.
3. Сінкевич Н.М. Сучасний електронний український словник як база лінгвістичного аналізу слова. Дослідження з лексикології і граматики української мови, вип. 10, 2011. С. 240-244.
4. «Анкета про словники» [Електронний ресурс]: Доступно: <https://forms.gle/FYsXNh4EpCivsm6VA>.

MOYSEYEVA VALERIYA OLEGIVNA WHAT IS THE MODERN DICTIONARY? (ANALYSIS OF RESULTS OF STUDENTS' INTERVIEW)

The article analyzes data from a survey of dictionaries conducted among students of the DonNU named after Vasyl' Stus. It is revealed that students of the Faculty of Philology use paper and electronic dictionaries of different types more often as they are directly necessary for their professional activity. Students of other specialties are more likely to turn to electronic dictionaries through convenience and quick access.

Keywords: *electronic dictionary, paper dictionary, lexicography, poll.*

АНКЕТА ПРО СЛОВНИКИ

1. Ваш вік: _____
2. Ваша стать:
А) Жіноча; Б) Чоловіча.
3. Курс, факультет, спеціальність (для студентів) / професія:
_____
4. Чи користуєтеся Ви паперовими словниками?
А) Так; Б) Ні; В) Інколи.
5. Чи користуєтеся Ви електронними словниками?
А) Так; Б) Ні; В) Інколи.
6. Як часто Ви користуєтеся паперовими словниками?
А) Кожного дня; Б) Кожного тижня; В) 1-5 разів на місяць; Г) У разі потреби; Д) Не користуєтесь.
7. Як часто Ви користуєтесь електронними словниками?
А) Кожного дня; Б) Кожного тижня; В) 1-5 разів на місяць; Г) У разі потреби; Д) Не користуєтесь.
8. З якою метою Ви використовуєте словники? (Можливий вибір двох варіантів)
А) Для навчання в університеті; Б) В особистих цілях; В) Для роботи;
Г) Не використовую.
9. Чи є у Вас вдома паперовий словник?
А) Так, звичайно; Б) Ні, мені це не потрібно.
10. Чи є важливим для Вас зовнішній вигляд словника при покупці?
А) Так, звичайно; Б) Ні, головне його вміст.
11. Чи є важливим для Вас розмір словника?
А) Так, краще, щоб був компактним для зручності носити з собою;
Б) Так, краще, щоб був великим для зручності читання;
В) Не має значення.
12. Чи є важливим для Вас оформлення словника (шрифт, кольоровий друк)?
А) Так; Б) Ні.
13. Чи важлива для Вас обкладинка словника (м'яка чи тверда)?
А) Так, краще м'яка; Б) Так, краще тверда; В) Ні.
14. Чи важлива для Вас якість паперу словника?
А) Так; Б) Ні, важливий зміст словника.
15. Чи важливі для Вас приклади у словнику?
А) Так, звичайно, постійно їх читаю; Б) Не завжди, залежно від типу словника;
В) Не важливі.
16. Яка кількість прикладів на одну реестрову одиницю, на Вашу думку, має бути у словнику?
А) 1-5; Б) 5-10; В) 10-15; Г) 15 і більше.
17. Чи потрібні, на Вашу думку, ілюстрації (малюнки, фото, схеми і под.) у словниках?
А) Так, мені було б простіше запам'ятати нову інформацію;
Б) Так, мені було б цікавіше;
В) Ні, це б відволікало увагу;
Г) Ні, це збільшувало б обсяг словника;
Д) Це залежить від типу словника.

18. Чи важлива для Вас ціна словника?
А) Так, якщо ціна висока, не буду купляти; Б) Так, краще знайду електронний відповідник; В) Ні, якщо мені словник потрібен.
19. Яка, на Вашу думку, має бути середня ціна на словник?
А) до 200грн.; Б) до 300 грн.; В) до 500 грн.; Г) до 1000 грн.;
Д) Ціна не має значення.
20. Який варіант співвідношення ціни та якості для Вас є прийнятним:
А) якісний папір, тверда обкладинка, відповідно висока ціна;
Б) дешевий папір, м'яка обкладинка, відповідно низька ціна;
В) Ваш варіант _____
21. Якщо Вам потрібен словник, то Ви:
А) Одразу придбаєте його;
Б) Підете до бібліотеки;
В) Знайдете електронний відповідник;
Г) Скачаєте піратську копію.
22. Якщо Вам потрібен словник, то де Ви його придбаєте?
А) У книгарні; Б) Замовлю в Інтернеті; В) На ринку.
23. Які типи словників Ви знаєте?
_____
24. Оберіть електронні словники, які Вам відомі?
А) Словники України on-line;
Б) АBBYY Lingvo;
В) Babylon;
Г) GoldenDict;
Г) словники на порталі MOVA.info;
Д) Jargon File;
Е) StarDict;
Є) Ваш варіант _____
25. Які, на Вашу думку, переваги паперового словника?
_____
26. Які, на Вашу думку, переваги електронного словника?
_____

Павленко Анастасія Вячеславівна
студентка 3 курсу СО «Бакалавр»,
спеціальності 035 «Філологія»
освітньої програми «Прикладна лінгвістика»
Донецький національний університет імені Василя Стуса
Науковий керівник – д-р філол.наук, проф. Коваль Л.М.

НЕЕКВІВОКАБУЛЬНІ ЛЕКСИЧНІ ВІДПОВІДНИКИ В «УКРАЇНСЬКО-ФРАНЦУЗЬКО-АНГЛІЙСЬКОМУ СЛОВНИКУ ЗОВНІШНІХ ЗВ'ЯЗКІВ, СТРАТЕГІЙ ТА БЕЗПЕКИ»

У статті розглянуто проблему виокремлення одиниці перекладу, проаналізовано нееквівокабульних перекладацьких відповідників на базі «Українсько-французько-англійського словника зовнішніх зв'язків, стратегій та безпеки», виділено 4 різновиди таких відповідників.

Ключові слова: лексичний відповідник, безеквівалентна лексика, переклад.

Однією з проблем сучасного перекладознавства є пошук адекватної одиниці перекладу (транслему). Л. Бархударов визначає одиницю перекладу як одиницю вихідного тексту, який може бути знайдено відповідник у тексті перекладу, але складові якої не мають аналогів у мові перекладу. Одиниці перекладу учений отожднює з одиницями мовних рівнів і пропонує визначати транслемі на всіх рівнях: від фонемі до тексту. Як одиниці перекладу здебільшого розглядають одиниці лексичного рівня, що отримали назву перекладацькі *лексичні відповідники* або *перекладацькі еквіваленти* – це слова та сполуки мов оригіналу та перекладу, які в одному зі своїх значень передають однаковий або відносно однаковий обсяг інформації та є функціонально рівнозначними.

Метою статті є аналіз перекладацьких відповідників в «Українсько-французько-англійському словнику зовнішніх зв'язків, стратегій та безпеки» Ольховою І. О., Акульшина О. В. та Білана М. Б. Словник визначає та представляє основні поняття таких галузей: оборона, політика, міжнародне право, право війни, національна військова структура, військова стратегія, концепція оборони та технологічної політики, гуманітарна діяльність та операції з підтримки миру. Видання призначено спеціально для військових та політичних інституцій Франції та України, а саме: для дипломатів, військових та експертів з національної та міжнародної безпеки.

Загалом в історії транслемології відомо кілька типологій лексичних відповідників, ґрунтованих на різних параметрах. Однак найточнішою з них, на нашу думку, є типологія, запропонована В. С. Виноградовим, яка враховує низку параметрів – об'єм інформації, що передається, форму вираження, характер функціонування в мові та спосіб співвіднесеності. За цими ознаками розмежовано два основних типи лексичних відповідників: *еквівокабульні* (слову оригіналу відповідає слово в перекладі, а словосполучі – словосполучка) та *нееквівокабульні* (слову оригіналу відповідає словосполучка в перекладі або навпаки). У свою чергу, серед еквівокабульних відповідників дослідник диференціює *еквівотрядні*, якщо лексичні одиниці, що зіставляються, відносяться до однієї частини мови, та *нееквівотрядні*, якщо названі одиниці є різними частинами мови [2, с. 51].

В «Українсько-французько-англійському словнику зовнішніх зв'язків, стратегій та безпеки» здебільшого репрезентовано еквівокабульні лексичні відповідники:

укр. *акредитація* – фр. *accréditation*, англ. *accreditation*;

укр. *вразливість* – фр. *vulnérabilité*, англ. *vulnerability*;

укр. *прикордонна служба* – фр. *Contrôle des frontières*, англ. *Border control*.

Однак, в окремих випадках автори вважають за краще використати нееквівокабульний переклад, який, на їхню думку, точніше визначає те чи інше поняття. Нами зафіксовано 27 нееквівокабульних еквівалентів та розмежовано 4 різновиди таких відповідників:

1. Кореляція слова в українській мові зі словосполученням в англійській та французькій мовах:

- укр. *біотероризм* – фр. *bio-terrorisme*, англ. *bio-terrorisme*;
- укр. *посередництво* – фр. *Bons offices*, англ. *Good offices*;
- укр. *боєздатність* – фр. *Capacité opérationnelle*, англ. *Combat capability*;
- укр. *геноцид* – фр. *Crime de génocide*, англ. *Crime of genocide*;
- укр. *військовополонений* – фр. *Prisonnier de guerre*, англ. *Prisoner of war*.

2. Кореляція словосполучення в українській мові зі словом у французькій та англійській мовах:

- укр. *антитерористичні заходи* – фр. *antiterrorisme*, англ. *antiterrorism*;
- укр. *воююча сторона (країна)* – фр. *belligérant*, англ. *belligerent*;
- укр. *введення в оману* – фр. *déception*, англ. *deception*;
- укр. *повідомлення про правопорушення* – фр. *dénonciation*, англ. *denunciation*;
- укр. *відхилення від курсу* – фр. *déroutement*, англ. *diversion*;
- укр. *введення в бій* – фр. *engagement*, англ. *engagement*;
- укр. *навколишнє середовище* – фр. *environnement*, англ. *environment*;
- укр. *оперативна взаємусумісність* – фр. *interopérabilité*, англ. *interoperability*;
- укр. *затримання особи* – фр. *interpellation*, англ. *interpellation*;
- укр. *тилове забезпечення* – фр. *logistique*, англ. *logistics*;
- укр. *попереднє розміщення* – фр. *prépositionnement*, англ. *prepositioning*;
- укр. *військова поліція* – фр. *prévoité*, англ. *provostship*;
- укр. *удари у відповідь* – фр. *représailles*, англ. *retaliation, reprisals*;
- укр. *план дій* – фр. *scénario*, англ. *scenario*;
- укр. *підривна діяльність* – фр. *subversion*, англ. *subversion*.

3. Кореляція словосполучення в українській та французькій мовах із словом в англійській мові:

- укр. *здатність до виживання* – фр. *Capacité de survie* – англ. *survivability*;

- укр. *зміцнення миру* – фр. *Consolidation de la paix* – англ. *peacebuilding*;
- укр. *комендантська година* – фр. *Couvre feu* – англ. *curfew*;
- укр. *кримінальне ув'язнення* та фр. *Detention criminale* – англ. *imprisonment*;
- укр. *приведення до стану бойової готовності* – фр. *Montée en puissance* – англ. *activation*.

4. Кореляція словосполучення в українській та англійській мовах із словом у французькій мові:

- укр. *партизанська війна* – англ. *Guerilla warfare* – фр. *guérilla*;
- укр. *оборонний огляд* – англ. *Defence review* – фр. *inspection*.

Аналіз вживань нееквівокабульних лексичних відповідників таких типів у «Французько-українсько-англійському словнику зовнішніх зв'язків, стратегії та безпеки» репрезентує діаграма.

Отже, у «Французько-українсько-англійському словнику зовнішніх зв'язків, стратегії та безпеки» нееквівокабульні лексичні відповідники посідають периферійне місце. За співвідношенням обсягу в українській, французькій, та англійській мовах, їх розмежовано на 4 різновиди:

1. Кореляція слова в українській мові зі словосполученням в англійській та французькій мовах

2. Кореляція словосполучення в українській мові зі словом у французькій та англійській мовах:

3. Кореляція словосполучення в українській та французькій мовах із словом в англійській мові:

4. Кореляція словосполучення в українській та англійській мовах із словом у французькій мові:

Найпоширенішими з них є лексичні відповідники 2 типу «Кореляція слова в українській мові зі словосполученням в англійській та французькій мовах» – 52%.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Виноградов В. С. Перевод : Общие и лингвистические вопросы. 2-е изд., перераб. Москва : Университет, 2007. 240 с.

2. Володіна Т. С., Рудківський О. П. Загальна теорія перекладу для першого (бакалаврського) рівня. Навч.-метод. посібник. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2017. 296 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ольховой І. О., Акульшин О. В., Білан М. Б. Українсько-французько-англійський словник зовнішніх зв'язків, стратегії та безпеки. Київ : Логос, 2006. 232 с.

PAVLENKO ANASTASIA VYACHESLAVIVNA NON-INFLAMMATORY LEXICAL REFERENCES IN UKRAINIAN-FRENCH-ENGLISH EXTERNAL LANGUAGE, STRATEGY AND SECURITY

In the article the problem of singling out the unit of translation are considered, analysis of non-equivocal equivalent on the basis of the «Ukrainian-French-English Dictionary of International Relations, Strategies and Security» was conducted, and four varieties of such equivalents were identified.

Keywords: *lexical equivalent, non-equivocal lexicon, translation*

Пасічник Альона Сергіївна
студентка 5 курсу ОС «Магістр»,
спеціальності «Українська мова та література»
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. Павлушенко О. А.

ОБ'ЄКТИВАЦІЯ КОНЦЕПТІВ «ПРАВДА» Й «КРИВДА» В УКРАЇНСЬКОМУ ФОЛЬКЛОРНОМУ ДИСКУРСІ

У статті розглянуто вербальну експлікацію двох ключових для багатьох культур концептів “правда” і “кривда” в українському фольклорі.

***Ключові слова:** концепт, мовна картина світу, концептуальна картина світу, етноментальність.*

Термін «концепт» бере свій початок від латинського слова conceptus, який в перекладі означає «думка, уявлення, поняття». Первинними осередками його функціонування були філософія та логіка. За В. Колесовим під концептом розуміється а conceptum («зародок», «зернятко»), з якого й виростають у процесі комунікації всі змістові форми його втілення в дійсності [3, с. 81].

Наука про мови стала активно послуговуватися цим терміном у другій половині ХХ ст. Лінгвоконцептологію у східнослов'янському мовознавстві досліджували В. Іващенко, Ю. Степанов, С. Воркачов, В. Карасик, І. Стернін, З. Попова, Г. Слишкін, І. Голубовська, О. Григор'єва, О. Селіванова.

На сьогодні усі мовознавчі підходи до розуміння поняття «концепт» зводяться, зазвичай, до лінгвокогнітивного, психолінгвістичного та лінгвокультурологічного тлумачення цього явища. Під концептом як поняттям лінгвокогнітивної площини слід розуміти «одиницю ментальних або психічних ресурсів нашої свідомості і тієї інформаційної структури, яка відображає знання і досвід людини; оперативна змістова одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи мови і всієї картини світу, відображеної в людській психіці» [1, с. 90]. А з позицій лінгвокультурології концепт, визначається базовою одиницею культури, є її концентратом.

У сучасному мовознавстві існує велика кількість визначень поняття «концепт». Серед дослідників, які їх подають, можна виокремити

Ю. Степанова, Д. Лихачова, В. Карасика та ін. Наприклад, В. Карасик вважає, що концепт з'являється в результаті взаємодії досвіду, відбору на основі критерію цінності та механізму запам'ятовування [2, с. 75].

Незважаючи на велику кількість досліджень, які присвячені осмисленню концептів, все ж не можливо віднайти дефініцію, до якої б схилились усі науковці.

Дослідники відзначають, що концепт як категорія, яка є однією з найважливіших для цілої низки гуманітарних наук, характеризується своєю неоднорідністю. Виділяють різні типи концептів: конкретні та абстрактні, індивідуальні та групові, їх поділ можна продовжити до транскультуральних універсалій.

Нас зацікавили лінгвокультурні концепти, які містять етноментальні ознаки. Найчастіше ці ознаки простежуються у фольклорному дискурсі, оскільки саме він відзеркалює світоглядні традиції народу, його морально-етичні орієнтири.

Український фольклор є важливою частиною духовного розвитку нації. Він накопичує досвід попередніх поколінь, містить у собі ідеали, уявлення, погляди на життя та вірування, які формувалися протягом усього існування народу, тому досі залишаються актуальними. У фольклорі існує гармонія між мотивами, образами та вербальними засобами,

різними за часом та джерелами своєї появи. Саме у фольклорі найчастіше спостерігаємо концепти-опозиції – «правда» та «кривда».

Початкові уявлення українців про правду та кривду сформувались та знайшли своє відображення у мовній картині світу народних казок, які спираються на глибинне філософське знання.

С. Лавриненко дослідив вербальну реалізацію концепту «правда» в українських народних казках та виділив сім концептуальних ознак, що визначають зміст цього мовно-ментального конструкту:

- 1) правда як реальність (*Може, се й є правда, що вони казали?*);
- 2) правда як те, що треба перевірити (*– Чи тому правда?*);
- 3) колективно визнана правда (*Пішов сказав чоловік громаді: роздумалась громада, що правда сьому*);
- 4) правда як достовірність, підтверджена очевидцем подій (*– Ну, оце раз моя правда! – каже дядько. Увійшли до хати, почали розповідати всю правду...*);
- 5) правда як засіб маніпуляцій (*Скільки літ ти зі мною живеш, а ніколи мені правди не скажеш*);
- 6) правда як те, що протиставляється брехні, неправді (*– Коли це правда, дам тобі тридцять п'ять золотих. Коли брехня – тридцять п'ять палиць*) [6, с. 191].

Основним центром казкового сюжету є опозиція «правда-кривда»:

– Скажи, будь ласка, чоловіче, як тепер краще жити: чи правдою, чи неправдою? – Е-е-е-!.. Добрі люди! Де ви теперчки правду найшли? Її тепер і в світі нема. Краще жити кривдою, аніж правдою [6, с. 192].

Об'єктивізацію концептів «правда» та «кривда» знаходимо в народних баладах, які переважно характеризуються дидактичним спрямуванням та пропагуванням народної моралі, саме тому там часто описані трагічні помилки, аморальні вчинки тощо, за здійснення яких народні традиції обирають суворе покарання у вигляді перетворення. Явище метаморфози супроводжує концепт «кривда». Часто у народних українських баладах зображені незвичні та фантастичні події, у яких елементи фантастики поєднуються з стародавніми язичницькими віруваннями. Головний герой такого тексту перетворюється на об'єкт світу природи, наприклад, квітку, пташку, тварину тощо. (*Чом ти не держав: ото ж засць! Ну, тепер більше ніде його не піймаши, хіба я перекинуся зайцем, а ти мене принесеш і покладеши на стільці, тільки не віддавай змій у руки, бо як віддаси, то вона пізнає та розірве і тебе і мене. От вона так і зробила.*) Суттєвою особливістю фантастичних балад є трагізм, у них переважно нещасливий кінець. Читач завжди відчуває сильне психологічне потрясіння та співчуття.

Концепти «правда» та «кривда» характеризуються протилежною оцінністю: добре - погано. Казковий дискурс містить традиційні народні уявлення про позитивне й негативне в суспільних стосунках, морально - етичній площині життєдіяльності соціуму.

Отже, фольклор виконує педагогічну функцію - формує в колективній свідомості стандарти справедливості (правди) і несправедливості (кривди).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аргуткіна О.А. Концептуально-семантичний і функціональний аспекти мікросистеми «число». Автор. дис...канд. філол. наук. Харків, 2001. 18 с.
2. Карасик В.И. Лингвокультурный концепт как единица исследования/ Методологические проблемы когнитивной лингвистики: Сб. научн. тр. Воронеж: ВГУ, 2001. С. 75–80.
3. Колесов В.В. «Жизнь происходит от слова...». Санкт-Петербург: Златоуст, 1999. 368 с.
4. Компоненти опозиції правда / неправда у «Словнику синонімів української мови» // Система і структура східнослов'янських мов. Київ: Знання, 2002. С.201–204.
5. Кононенко В. Концепти українського дискурсу. Монографія. Київ-Івано-Франківськ: Плай, 2004. 248 с.

6. Лавриненко С.Т. Лінгвокультурний концепт «правда» в українських народних казках. /Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. 2015. Вип. 38. С. 190–195.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Українські народні казки / авт.– упоряд. Н. В. Хаткіна. Донецьк: БАО, 2007. 400 с.

PASICHNYK ALYONA SERGIYIVNA OBJECTIVING CONCEPT «TRUTH AND CRYDE» IN UKRAINIAN FOLKLORE DISCOURSE.

The article deals verbal explication of two key concepts for truth and wrong in Ukrainian folklore is considered verbally.

Key words: *concept, the language picture of the sew, the conceptual picture of the world, ethnality.*

УДК 811.161.2'367.625(072)

Полторак Жанна Петрівна

спеціальності 035 «Філологія»

освітньої програми «Прикладна лінгвістика»

Донецький національний університет імені Василя Стуса

Науковий керівник – канд. філол.наук, ст. викл. Важеніна О.Г.

ЛІНГВІСТИЧНИЙ СТАТУС КРИЛАТИХ СЛІВ І ВИСЛОВІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У статті розглянуто проблему лінгвістичного статусу крилатих слів та висловів у сучасній українській мові, проаналізовано джерела їх походження та специфіку їхнє функціонування у творах українських письменників.

Ключові слова: *крилате слово, крилата фраза, фразеологізм, ептонім.*

Вступ. Невід’ємною складовою лексичного запасу мови є крилаті слова та вислови, які відзначаються влучністю та відтворюваністю і є специфічними для кожної культури. Крилаті вислови є складовою частиною когнітивної бази носіїв мови і мають великий асоціативний потенціал, роблячи мову експресивною й емоційно забарвленою.

Ці лінгвістичні одиниці все частіше стають об’єктом різноманітних лінгвістичних досліджень. Так, опубліковано чимало наукових праць, у яких описано проблеми семантики, структури та функціонування крилатих одиниць. Тему крилатих фраз та виразів розкривали такі відомі мовознавці, як Л. Дядечко, Т. Доценко, Ф. Медведєв, А. Коваль, В. Коптілов, В. Жайворонок, С. Ожегов, С. Шулежкова та інші.

Незважаючи на чималу зацікавленість крилатими словами і висловами з боку лінгвістів, недостатньо вивченими на сьогодні залишаються не лише загальнотеоретичні засади виникнення і функціонування цих одиниць, але й проблеми функціонування крилатих слів в окремих мовах, у тому числі в українській. Думки вчених розбігаються навіть щодо визнання їх мовного статусу: одні науковці стверджують, що крилаті слова є безпосереднім об’єктом вивчення фразеології, інші ж, виходячи із того, що вчення про крилаті слова розвивалося самостійно і має свою більш ніж вікову історію, вбачають сенс у вивченні крилатих слів за межами фразеології, тобто як окремої науки, та вводять такі терміни на її позначення, як крилатологія (С. Шулежкова, 1995 р.) та ептологія (Л. Дядечко, 2002 р.).

Саме тому дослідження лінгвістичного статусу крилатих слів і висловів в українській мові потребує більш детального розгляду та є актуальним.

Виклад основного матеріалу. Щодо визначення терміну «крилате слово» у лінгвістичній науці немає єдиного підходу. Це саме стосується і самої назви поняття. Наприклад, Л. Скрипник у своїй монографії «Фразеологія української мови» об'єднує сталі формули, що являють собою часто повторювані в писемній і усній мові влучні вислови видатних осіб – письменників, філософів, учених, політичних діячів, під назвою *крилаті вислови (слова)*, додаючи, що у вітчизняній науковій літературі існують синонімічні найменування: *літературна цитата, фразеологічна цитата, крилата фраза* тощо [9, с. 44].

Компромісний варіант запропонував Б.Шварцкопф, який вживає разом із загальноприйнятими, а саме крилате слово і крилатий вислів, назву *крилаті слова/вирази*, що відображає діалектику лінгвістичного пізнання, що пройшло від обмежених уявлень про кількісний склад номінативних засобів мови до широких, коли до них були віднесені фразеологізми [11, с.14-15].

Дослідниця С.Шулежкова, стверджуючи, що поняття «крилаті слова» об'єднує різнорідні мовні явища: власні імена, які отримали узагальнене метафоричне значення, афоризми, сентенції, гасла й заклики, питання, жартівливі репліки тощо та пропонує термін «*крилаті одиниці*», який позначає систему власне крилатих слів й власне крилатих висловів. На думку дослідниці, все це доводить виправданість введення до наукового обігу цих термінів, якими повинна оперувати наука «крилатологія» [12, с. 18-19].

О. Долгополов [5] та О. Беркова [1] у своїх кандидатських дисертаціях зазначають, що крилатими одиницями є достатньо поширені цитати з певного писемного джерела або висловлювання історичних постатей.

Ще один можливий варіант для називання крилатих висловів (слів) запропонувала українська дослідниця Л. Дядечко, яка ввела у науковий обіг такий термін, як *ептонім* (від давньогр. ερεα πτεροεντα «крилаті слова» та опута «ім'я, назва») для всіх типів найменування. Цей термін, тобто ептонім, вона вважає кращим і через те, що він вільно входить у дериваційні зв'язки, стаючи вершиною словотвірного гнізда, члени якого призначені задовольнити потреби лінгвістів у галузі вивчення крилатих висловів [7, с. 139].

Л. Дядечко утворила цілу систему термінологічних визначень для слів та висловів, позначених «печаттю авторства» (ептонімія – явище збереження «печаті авторства» у семантичній структурі слова / виразу, ептонімічний – крилатий та ін.). Дисципліна, що вивчає ептоніми, називається ептологією, а наука, яка займається створенням ептонімічних словників – ептографією [7, с. 141].

І, нарешті, нове тлумачення понять крилате слово і крилатий вислів, на думку С.Чурикова, склалося в роботах, присвячених дослідженню інтертекстуальності та інтертексту. У своїй кандидатській дисертації вчений відзначає, що під час вивчення різноманітних міжтекстових зв'язків поруч з термінами крилаті слова і крилаті вислови вживається ціла низка інших термінологічних одиниць: *чуже слово, цитата, ітертекстема, алюзія, ремінісценція, прецедентний текст* тощо [10, с. 18-19].

Отож, помітним є те, що, незважаючи на значну зацікавленість крилатими словами і висловами з боку мовознавців, єдиної загальноприйнятої думки щодо термінології та визначення цих мовних одиниць на сьогодні не існує. Загалом, більшість мовознавців погоджуються, що «крилатими» є сталі, відтворювані фрази і вирази, які часто використовуються іншими мовцями для позначення певного поняття чи явища.

До диференційних ознак крилатих виразів, на нашу думку, слід віднести: 1) належність до лексико-фразеологічного фонду національної мови як наслідок масової відтворюваності (в умовах, що відрізняються від первинної конситуації) та упізнаваності в процесі комунікації (усталеність); 2) специфічне походження (створення певною особою; належність до певного тексту, твору мистецтва), пам'ять про яке зберігається у внутрішній формі звороту, визначаючи його семантичні параметри; 3) експресивність (образність); 4) лаконічність.

Однією з провідних і відмінних рис крилатих слів є саме їхній зв'язок із джерелом, тому цей фактор не можна залишати поза увагою. На основі проаналізованих лінгвістичних праць та власних спостережень, у нашому дослідженні ми виділяємо такі джерела крилатих

слів та висловів: фольклор, антична культура, Біблія, художня і публіцистична література, фільми і серіали, засоби масової інформації (газети, радіо, телебачення). Розглянемо кожне із джерел більш детально.

Народ завжди відзначався здатністю до формулювання влучних висловів задля характеристики того чи іншого явища або поняття, саме тому фольклорна джерельна база крилатих слів та висловів є однією із найбільш широких в українській мові: *жива вода; Ілля Муромець; пуп землі; змотувати вудки; кіт наплакав; курям насміх; пускати ману; замовляти зуби; по щучому велінню; за тридев'ять земель; давати гарбуза; варити воду* та інші.

Відомо, що внесок античної культури у розвиток людської цивілізації є досить великим. Саме античність значно збагатила літературний фонд української мови. Це, зокрема, пов'язано й з тим, що в середні віки в Україні вивчалися грецька й латинська мови, була поширеною антична література. В українських словниках крилатих висловів неодмінно знаходимо велику кількість слів, які належать античним філософам: *ахілєсова п'ята; троянський кінь; Я мислю – значить я існую; спалити кораблі за собою; лавровий вінок; перейти Рубікон; Дамоклів меч; муки Тантала; Прокрустове ложе; Авгієві стайні; Ахілєсова п'ята; троянський кінь; нитка Аріадни; сади Семіраміди; подвиг Геракла* та інші.

Найбільшим джерелом крилатих висловів, розповсюджених серед християнських народів, є священна книга християнства Біблія. Так, широко вживаними є такі слова, як *манна небесна, земля необітванна, Кесарю кесаре, Чаша святого Граля* і таке інше. В українській мові крилаті слова та вирази є також надзвичайно поширеними: *око за око; манна небесна; друге прищестя; неопалима купина; сім смертних гріхів; тьма єгипетська; Носів ковчег; терновий вінець; поцілунок Іуди; Содом і Гоморра; книга за сімома печатями; блудний син; кесарево кесарю; всевидяче око; змій-спокусник; витити чашу до дна; нести свій хрест* тощо.

Ще одним продуктивним джерелом крилатих виразів є художня література та публіцистика. Крилатими стали влучні вислови з української літератури як давньої, так і сучасної: *Мертві сорому не ймуть; іду на ви* (князь Святослав); *колотопська відьма* (Г. Квітка-Основ'яненко); *мертві душі* (М. Гоголь); *незлим тихим словом; неситий не вiore на дні моря поле; і чужому научайтесь, і свого не цурайтесь; караюсь, мучуся, але... не каюсь* (Т. Шевченко); *досвітні вогні; той, що греблі рве* (Леся Українка), *коні не винні* (М. Коцюбинський) та інші.

Часто вживаються слова не лише вітчизняних авторів, але і зарубіжних. Так, в українському суспільстві поширені такі вирази: В. Гюго (*Життя – квітка, кохання – мед з неї*), О. Пушкіна (*Кохання кожен вік підвладний!; Що менше жінку ми кохаєм, То більше ми до серця їй*), Шекспіра (*Бути чи не бути – ось в чому питання; У всякого Божевілля є своя Логіка*) та багатьох інших.

Сьогодні, з розвитком засобів масової інформації, все більше крилатих слів з'являється із художніх фільмів, телесеріалів, реклами. Загальновідомими стають слова улюблених героїв із телерадика телесеріалів, мультфільмів тощо: *Багати теж плачуть; рабіна Ізаура; Здрастуйте, а ваша тітка; Замурвали, демони!; Місце зустрічі змінити не можна; Муля, не нервує мене ...; Я не боягуз, але боюсь; у палки два кінця; Ну, засць, постривай!; Якщо я встану, то ти ляжеш ...; І чому я в тебе так закоханий?; Лишов, впад, отямився – гіпс ...; зарядка для хвоста.*

Як пише Л. Дядечко, «найбільш продуктивним джерелом крилатих слів і висловів стали рекламні тексти й політична риторика» [7]. Наприклад, в українській мові доволі розповсюдженими є такі крилаті фрази, родом із політики: *Ці руки нічого не крали* (В. Ющенко); *Вона працює* (Ю. Тимошенко); *Маємо те, що маємо* (Л. Кравчук); *Куля в лоб, так в лоб* (А. Яценюк) та ін.

Отож, крилаті слова і вислови є класом, який постійно розширюється і поповнюється новими елементами. Джерела крилатих слів і висловів найрізноманітніші – від фольклорних та античних творів до фільмів, мультфільмів, політичних промов тощо. Вважаємо, що найбільш популярними є ті крилаті фрази і вислови, які мають певну історію свого

виникнення і відзначаються влучністю щодо позначення певних життєвих реалій, тобто апелюють до народного бачення тих чи інших подій і явищ.

Крилаті вислови, як компоненти того чи іншого тексту, тісно пов'язані з контекстом твору, оскільки саме в живому мовленні вони виявляють свій зміст повною мірою. Аналіз цих одиниць поза контекстом є малоефективним, адже він не може забезпечити розкриття глибини семантики значених одиниць, оскільки крилаті вислови у більшості випадків вступають у складні смислові відносини з певним контекстом. Проаналізувавши крилаті вислови у контексті творів українських письменників за семантичним критерієм, виділяємо серед них три основні групи: ідіоми, словосполучення та вирази.

Серед ідіом у творах українських письменників часто трапляються одиниці із повною втратою внутрішньої форми, тобто такі, походження яких пояснити неможливо: «*А найтяжче було нести два нуди борошна... «Собачою тропою» ніс, а потім Шевченківським бульваром*» [2, с. 46] («забутий шлях»), «*І бачите, як пише? «Як муха дише»*» [2, с. 18] («швидко», «без проблем»), «*Це вам не „фунт ізюму”*» [2, с. 64] («не дрібничка»); «*Директорові ці фільтри в печінках, простіше йому потрібне, дешевше, а поки що він давитиме вас димом, сотні тонн залізної пилюки викидатиме на місто, і сам нею дихатиме також...*» [4, с. 23]; «*Розмахував руками, упивався своїм голосом, який то спадав завчено, то верескливо ліз кудись угору, – ось-ось пустить півня!*» [4, с. 28] («підпалювати що-небудь, викликати пожежу з метою розплати, помсти»); «*Порозлітались хлопці, дівчатами по селах хоч згреблю гати...*» [4, с. 36] («дуже багато, велика кількість кого-, чого-небудь»); «*Віюно, як Галька-перестарок стоїть біля кучугури колбикорму, тримаючи лантух розкритим, їй хтось насипає, а потім вона раптом задерла голову й ні сіло ні впало дико галаснула догори...*» [4, с. 37] («зненацька»).

Можна віднайти також крилаті вислови, які виникли внаслідок узагальненого переносного значення вільного словосполучення та є результатом його образного метафоричного переосмислення: «ну, як ото вихор, *шеїмін хлопонець!*» [2, с. 88] (зірвіголова), «*Велика, – думав я собі, – значить, бариня цабе, коли їй ручку цілувати треба*» [2, с. 16] (велика пані).

Словосполучення, в яких самостійне значення кожного слова є абсолютно чітким, але один із компонентів має зв'язане значення, у творах українських письменників відзначаються авторською своєрідністю. Автори розбавляють такі крилаті вислови вставними словами, підлаштовуючи їх під загальне звучання твору: «*Там такий голова, „що на голову не налізе”*» [2, с. 44] (лексема «не налязати» є зв'язаною, адже реалізує значення «не вкладається в голову» лише у поєднанні зі словом «голова»), «*...от доводиться писати, прийхавши вже на місце „капітального ремонту”*» [2, с. 40] (слово «капітальний» реалізує значення «серйозний, всеохопний» лише зі словами «ремонт», «прибирання» та їх синонімами); «*Ми аж очі, було, повитріщаємо...*» [28, с. 163] («витріщити» реалізує значення «здивуватися» тільки зі словом «очі»); «*Зійшлися характерами Іван та Вірунька. Живуть душа в душу...*» (лексема «душа» реалізує значення «мирно», «дружно» лише зі словом «в душу») [4, с. 65]; «*А воно ще й дибки стає, лихословить...*» [4, с. 12] («ставати» реалізує значення «не погодитися з чим-небудь, запротестувати» лише з лексемою «дибки»); «*Роботи вчинив на ніготь, в рот пакуєш жменями, – погиркував я*» [6, с. 64] («вчиняти» реалізує значення «мало» з лексемою «на ніготь»); «*Пішов чоловік у небуття, так і не повідавши нікому тасмиці, де придбав хлопчину, з якого той кореня*» [6, с. 48]; «*Ховайся, ховайся, дівчино! Час тобі скидати квітки та покривати голову хусткою*» [8, с. 667].

Вирази українські письменники вживають найчастіше, особливо активно використовуючи народні прислів'я («*Господь дав дітей, дасть і на дітей*» [2, с. 12], «*Так отой мудрий філософ Йосип казав колись: „Мотузочка? Давай сюди й мотузочку! В дорозі все в пригоді стане”*» [2, с. 28], «*Гуртом, панове товариші, добре ї батька бити*» [2, с. 37], «*Обіцянка, як кажуть, цяцянка, а дурневі радість*» [2, с. 192] та приказки («*Але, нема де правди діти, – багацько ще часу проминуло, доки батькове віщування в життя втілюлося*» [2, с. 11], «*Воно, положим, ні к лихій годині не годиться, та незручно: старий письменник...*» [2, с. 25], «*Бубликом не годуй – дай газету*» [2, с. 52], «*– Та я хіба, тату,*

що?! Я ж – нічого...» [2, с. 12], *«І дома, мовляв, і замужем»* [2, с. 202]; *«Приденно, від першої зорі і до нічного зоряного завіву піднімав переліг»* [6, с. 117]; *«Нехай не дивує тебе, що мої думки скачуть на папері, як блохи на вереті»* [6, с. 25].

Як бачимо, особливістю деяких крилатих висловів є те, що письменники до їхнього складу ввели вставні слова та звертання («тату» – «*Та я хіба, тату, що?! Я ж – нічого...*», «панове товариші» – *«Гуртом, панове товариші, добре й батька бити»* та ін.). Введення до складу усталених фразеологізмів таких слів та словосполучень інтегрує фразеологічні мовні одиниці до розмовного мовлення. При цьому подібні прислів'я краще сприймаються читачем і, в той же час, достатньо влучно відтворюють прагматичне навантаження, покладене на них авторами. До цього типу фразеологізмів належить також фразеологічні одиниці *«Що ж ми, в бога теля з'їли, чи що? І ми на конкур!»* [2, с. 233], *«Посіиши – людей насмієши»* [2, с. 201].

Цікавим є те, що деякі крилаті вислови письменники переробили на власний лад, надаючи їм дещо іншого змісту. Так, приказку *«Дивні діла твої, господи!»* зустрічаємо у таких варіантах: *«Дивні діла твої, хіміє»* [2, с. 88], *«Дивні діла африканські»* [2, с. 320]. Крім того, письменники досить часто зміщують прислів'я у контексті, вдаючись до повного перефразування словосполучень: *«Краще сім раз горіти, як один раз удівити»* [2, с. 214], *«А далі ми собі лежимо, а справа йде, як біля бабиного воза»* [2, с. 341]. Такі індивідуально-авторські крилаті вирази можемо відносити до різновиду неологізмів, які часто називають редукцією, еліпсисом, фразеологічною деривацією, усиченням. Останнє найменування є досить доречним, адже, як бачимо, найчастіше авторські модифікації досліджуваних одиниць полягають у відкиданні окремих компонентів фразеологізму, додаванні так званих «своїх» слів, в об'єднанні кількох «урізаних» письменником стійких словосполучень.

Цікавим є також використання українськими письменниками висловлювань інших авторів, які стали загальновідомими та сприймаються як фразеологізми: *«Та куди ж мені в ті чиновники, коли «мені тринадцятий минало»»* [2, с. 10].

Варто відзначити, що серед названих крилатих висловів переважають такі, які створені письменниками на власне українському ґрунті з відносно прозорою етимологією, що робить сприйняття творів доступним і зрозумілим читачам.

Отже, українські письменники у своїх творах піддають загальновідомі крилаті вислови обробці, додаючи введені конструкції або навіть повністю перефразовуючи оригінальне висловлювання. Автори модифікують оригінальні одиниці шляхом відкидання їх окремих компонентів та додавання власних слів. В деяких випадках автори змінюють лише форму крилатих висловів, а в інших – навіть семантичну структуру разом з відтінками значень. Така трансформація надає численні можливості для створення додаткових значень, що надає творчості українських письменників неповторності і своєрідного колориту.

Висновки. У вивченні сутності крилатих висловів (слів) та їх лінгвістичного статусу є досить багато суперечностей, різних тлумачень, діаметрально протилежних поглядів мовознавців, що зумовлено об'єктивною складністю цього лінгвістичного явища. Особливо дискусійними є думки лінгвістів у тлумаченні лінгвістичного статусу крилатих слів та висловів.

Мовознавці, представники широкого розуміння фразеології, відносять крилаті вислови (слова) до фразеологічних одиниць. Представники вузького тлумачення фразеології вносять крилаті вислови (слова) за межі фразеологічного фонду. Різняться, як уже зазначалося, погляди мовознавців і щодо диференційних ознак цих одиниць. Така неоднозначність трактувань зумовлює ще більшу плутанину та складність у визначенні і розумінні й без того непростих єдностей, які часто можуть плутати із приказками, прислів'ями, цитатами тощо.

Ми схилиємося до думки мовознавців, які відносять крилаті слова і вислови до фразеології, адже між крилатими словами і фразеологізмами є велика кількість спільних ознак: належність до лексико-фразеологічного фонду національної мови як наслідок масової відтворюваності (в умовах, що відрізняються від первинної конситуації) та упізнаваності в процесі комунікації (усталеність); специфічне походження (створення певною особою; належність до певного тексту, твору мистецтва), пам'ять про яке зберігається у внутрішній

формі звороту, визначаючи його семантичні параметри; експресивність (образність); лаконічність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Беркова О. В. К определению понятия "крылатое слово"/Общая стилистика: теоретические и прикладные аспекты. Калинин, 1990. 143 с.
2. Вишня О. Вишневі усмішки. Заборонені твори. укл., прим. і передм. С.А. Гальченка. 2-ге вид., доп. Харків: Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2016. 416 с.
3. Головченко І. Золоті ворота; Чорне сонце. Київ: Дніпро, 1968. 750 с.
4. Гончар О. Т. Собор: роман. Київ: Дніпро, 1989. 270 с.
5. Долгополов О.В. Формирование фондов крылатых единиц русского и немецкого языков (сопоставительный анализ): автореф. дис. канд. филол. наук. Магнитогор. гос. ун-т. Волгоград, 2004. 26 с.
6. Дочинець М. Криничар. Діяріюш найбагатшого чоловіка Мукачівської домінії / Мирослав Дочинець. – Мукачєво: Карпатська вежа, 2013. 331 с.
7. Дядечко Л.П. Крылатые слова как объект лингвистического описания: история и современность. Киев. нац. ун-т им. Т. Шевченко. К.: ВПЦ «Київ. ун-т», 2002. 293 с.
8. Нечуй-Левицький І. Кайдашева сім'я [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=907>
9. Скрипник Л.Г. Фразеологія української мови. Київ: Наукова думка, 1973. 280 с.
10. Чуриков С.А. Крылатые выражения А.В.Кольцова в современном русском дискурсе: автореферат дис. на соискание науч.степени канд. филол. наук. Воронеж, 2011. 24 с.
11. Шварцкопф Б.С. Основные параметры описания крылатых выражений современного русского литературного языка. Фразеология в Машинном фонде русского языка. Москва, 1990. С.110–118.
12. Шулежкова С. Г. Крылатые выражения русского языка, их источники и развитие / С.Г. Шулежкова. Челябинск, 1995. 241 с.

POLTORAK ZHANNA PETRSVNA LINGUISTIC STATUS OF CREATED SUCCINS AND EXPLANATIONS IN THE CURRENT UKRAINIAN LANGUAGE

The article deals with the problem of the linguistic status of catch words and expressions in the modern Ukrainian language, considers the sources of their origin and the specifics of their functioning in the works of Ukrainian writers.

Key words: catch word, catch phrase, idiom, eponym

УДК 811.161.2'373.7:821.161.2.'06-1Костенко.09

Попова Анастасія Вікторівна
студентка 4 курсу СО Бакалавр
спеціальності 035 «Філологія»
освітньої програми «Українська мова та література»
Донецький національний університет імені Василя Стуса
Науковий керівник – ст. викл. Н.А.Митько

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ТВОРАХ ЛІНИ КОСТЕНКО

У статті розглянуто структурно-семантичні особливості фразеологічних одиниць, а саме: фразеологічні варіанти, фразеологічні синоніми та антоніми.

Ключові слова: фразеологізми, структурні особливості, семантичні особливості, синоніми, антоніми, варіанти.

Актуальність роботи зумовлюється незначною кількістю в сучасному українському мовознавстві праць, присвячених питанню стилетворчих властивостей фразеологічних одиниць у мові художньої літератури, а також відсутністю ґрунтовного дослідження ідіостилю Л.В.Костенко, що дає площину для подальшого вивчення і освоєння цього інформаційного пласту.

Об'єктом дослідження є фразеологізми в історичних романах Л. Костенко «Маруся Чурай», «Берестечко» та віршах.

Предмет дослідження – структурні і семантичні особливості фразеологічних одиниць у творах авторки.

Метою роботи є вивчення семантичних особливостей фразеологічних одиниць, використаних Л. Костенко, та розгляд структурних видозмін, до яких вдається письменниця.

Фразеологія є найбільш оригінальним мовним матеріалом, який характеризує ту чи іншу мову.

Сучасний етап вивчення фразеологічного фонду представлений у працях Г. Удовиченка, М. Жовтобрюха, М. Пилинського, Л. Скрипник, В. Ващенко, А. Коваль, В. Коптілова, Л. Авксентьева, Ф. Медведєва, В. Ужченка, Д. Ужченка та багатьох ін.

Об'єктом дослідження фразеології як розділу мовознавства є стійкі вислови, їх семантика, структура, походження, роль у мові, взаємозв'язок з іншими мовними одиницями, зокрема словом і реченням. Фразеологічний фонд охоплює всі стійкі сполуки слів, у тім числі прислів'я, приказки, крилаті слова та афоризми.

З боку форми граматичної структури фразеологізми виявляють чітке розмежування. Серед них наявні одиниці, співвідносні із словосполученням, а також утворення, співвідносні з реченням.

Фраземи, як і одиниці інших рівнів мови, вступають між собою у різні парадигматичні відношення – синонімічні, антонімічні, омонімічні та полісемантичні. Одним із джерел збагачення семантичних парадигм – фразеологічної синонімії, антонімії, омонімії – служить багатозначність [1; с. 11].

Як зауважує А. Авксентьев, синонімічними слід вважати вирази, близькі за своєю семантикою, здатні виконувати однакову синтаксичну роль, але які можуть відрізнятися відтінками свого значення або стилістичним забарвленням [1; с.71].

Під час добору синонімічних одиниць письменниці необхідно зважати на сполучуваність фразем та їх компонентів – як семантичну, так і синтаксичну.

Заміна одного фразеологічного синоніма іншим залежить від структурної організації, будови фразеологізмів, що вступають у синонімічні відношення, від міри семантичної близькості фразеологічних зворотів, від здатності фразеологізмів мати при собі однакове

лексичне оточення і вживатися в одній загальній конструкції, від характеру співвідносності синонімічних фразеологізмів з однією й тією ж частиною мови, від стилістичної співвідносності синонімічних зворотів та їх емоційного забарвлення. Наприклад, у значенні «померти» вживаються такі синоніми, які трапляються зокрема в романі «Берестечко»: *душу Богу віддати* (« Аж перша жінка і злягла, і вмерла, і тиху *душу Богу віддала*» [2; с.90]), *кінчати свій вік* («Тут, певно, вже й *кінчати свій вік*» [2; с.100]), *мені кінець* (« Тепер *мені кінець*» [2; с.110]), *врізати дуба* (« Я скорше *дуба вріжу*, ніж мене поставлять на коліна» [2; с. 38]), *витягти ноги* (« І встань із мертвих — наче *витяг ноги?*» [2; с.40]), *тополя стане в головах* (« Комусь *тополя стане в головах*» [3; с.34]), *прощатися із життям* (« І спогади сльозами не омити, приходили *прощатися з життям*» [3; с.36]), *спати непробудним сном* (« Шість тисяч *спати непробудним сном*» [3; с.149]), *земля пером* (« Доп'яв біди, *земля йому пером*» [3; с.22]), *схрестити руки на грудях* (« Мій батько проплива, *схрестив на грудях руки*» [2; с.48]); наявні у творах і синонімічні фразеологізми із значенням «говорити неправду» зокрема: *чесати язиком* («Людей накликач, зробив перепросини, щоб знали всі, хто *чеса язиком*» [3; с.72]), *знати сухого вовка* («Отаман Гук, що так гукає ловко, уже їм з валу *зне сухого вовка*» [3; с.133]), *круг пальця обвести* (« Стою собі та й думаю: а дулі, щоб ви мене *круг пальця обвели*» [3; с.15]), *слова ганяти як плотву* (« Мій Боже, що ті мелють! *Слова ганяють як плотву*» [2; с.22]); із значенням «бути непоміченим» наявні у реченнях: « Уміє *перекинутись в сороку*, а то *виходить з комина як дим*» [3; с.11]; « *Як тінь Саулом знаного Давида*, метнувся тихо на воді скляній» [3; с.67]; зі значенням «повністю»: *з голови до ніг* («А це Сисой, що хіть свою презміг, щодня ходив до річки у веретці і роздгався з *голови до ніг*, щоб комарі кусали в очереті» [3; с.114]), *вздвож і вперехрест* (« Про це написано аннали, про це писали так і в риму, зучили *вздвож і вперехрест*» [3; с.102]); на позначення важкого досвіду: «Як той казав, *поразка – це наука. Ніяка перемога так не вчить*» [2; с.150]; «*Пройшли крізь пекло, то дорогу знають*» [2; с.150].

Антонімічні відношення у фраземіці розвинені менше, ніж синонімічні. Найбільш яскраву фразеологічну антоніміку утворюють одиниці, що частково збігаються за складом, але мають компоненти, які протиставлені за значенням: *камінь на душі – бальзам на душі* («Він теж мені – *як камінь на душі*» [3; с.152]; – «Може, це біль наш, а може, вина, може, *бальзам на занедбані душі*» [3; с.95]); *час пролітає зі свистом – пливуть роки* (« І вицвітали писані тарелі, і плакав батько, і *пливуть роки*, – коли над нею не було вже скелі, а тільки небо, небо і зірки...» [4; с.103] – «*Час пролітає з реактивним свистом*. Жонглює будень святістю і свинством» [4; с.120]. Прикладами антонімічних пар також є: «*Від брата до брата* ходжу – як від Понтія до Пілата» [2; с.13] – «*Між Богом – чортом* душу не двоїв» [4; с.162].

Більшою мірою в основі фразеологічної антонімії лежать логіко-поняттєві відношення протиставності (протилежності) та асоціації за контрастом.

Л. Булаховський застерігає від сплутування протилежності значень із запереченням, яке є однією з форм виявлення суперечливості явищ. Мовознавець наголошує на тому, що під антонімією слід розуміти перш за все протиставлення значень. Частка *не* в такому разі може виступати звичайним запереченням фразеологізму без *не*. Проте В. Ужченко та Д. Ужченко звертають увагу на те, що заперечення вважають найпоширенішим виявом антонімічності фразеологічних одиниць однотипних структур. Слід зауважити, що у фраземах, лексеми-компоненти яких є синонімами (тобто вирази не дослівні), заперечна частка *не* обов'язково вказуватиме на антонімічність фразеологізмів: « *Дав Бог* сусідів ласих до нашестя» [2; с.110] – « І каже нам, що ми його онуки, *не дав Бог* рідних, не було коли» [3; с.38]; « Жінки *дорогу слізьми перемилу*» [3; с.35];– « І спогади, *сльозами не омити*, приходили прощатися з життям» [3; с.36].

Під фразеологічними варіантами розуміємо такі фразеологічні одиниці, які відрізняються між собою компонентами і, допускаючи видозміну їх порядкового розташування та граматичних форм, зберігають спільність загального значення: *й оком не веде – не веде і вухом* (« Нікому ні руки не шлюбувала, ані на кого й *оком не веда*» [3; с.19] – « Але ж полковник *не веде і вухом*» [3; с.133]); *допився до зеленого змія – допився до зеленого коня* («Певно *допився до зеленого змія*» [3; с.52] – « Така мені лучилася бредня – *допився до*

зеленого коня» [2; с.65]); *стрибати в гречку – лізти в гречку* («Король, той має жінку, що *в гречку не полізе*» [2; с.75] – « Але якщо вже *стрибати в гречку*, то хай би в гречці хоч добрий грек» [2; с.64]); *один у світі – один у Всесвіті* («І як же ти *один у Всесвіті?*» [4; с.74]); «Стоїть собі проти неба як *один у світі*» [2; с.45]); *душа рвонулась – душу понесло – душа летить – душа іде* («*Душа рвонулась* – і застряла в ґратах, прозорі руки з ґратами сплела» [4; с.34] – « І підхопило *душу й понесло*, і закутило у такому вирі...» [3; с.36] – « *Душа летить* в дитинство, як у вирій, бо їй на світі тепло тільки там» [3; с.37]; « Життя прожив – і ось мої набутки. *Душа іде* сама собі одна» [2; с.128]).

Внесення змін різного типу до словникових фразеологічних одиниць дає можливість письменниці розширити межі вживання тієї чи іншої фрази: так, словникова одиниця *дуба дати* [5] у творі змінена («Я скорше *дуба вріжу*, ніж мене поставлять на коліна» [2; с.38]; чи *працювати до сьомого поту* («Він *працював до поту на возлобі* і грошей зроду шеляга не мав» [4; с.162]); *сізіфова праця* («І тільки *ми, подряпані Сізіфи*, тябричим вгору камінь-рюкзаки» [4; с.148]); *ходити по бритві* («Моя муко, ти *ходиш по грані!*» [4; с.124]); *час летить* («*Час пролітає з реактивним свистом*» [4; с.120]); *перевертатись у труні* («Не дай мені заплутатись в дрібницях, не розмінй на спотички доріг, бо *кості перевернуться в сробницях* гірких і гордих прадідів моїх» [4; с.49]); *твереза голова* («Так ніжно, так беззахисно, так віддано, так всупереч *тверезому уму*» [4; с.30]).

Дослідниця А. Матвієнко звертає увагу на критерії розрізнення фразеологічних синонімів і фразеологічних варіантів. «Фразеологічні синоніми звичайно виражають те саме предметне значення різними лексичними і структурними засобами, допускаючи ту чи іншу міру можливої спільності» [6; с.16]: «Тут, певно, вже й *кінчатиму свій вік*» [2; с.100], – « Тепер *мені кінець*» [2; с.110].

«Фразеологічні варіанти побудовані на тих же образах і зворотах, тими ж в основному засобами, але з частковою граматичною або лексичною видозміною» [6; с.16]: « Нікому ні руки не шлюбувала, ані на кого й *оком не веда*» [3; с.19] – « Але ж полковник *не веде і вухом*» [3; с.133].

Отже, у творах Ліни Костенко представлені найрізноманітніші структурно-семантичні групи фразеологічних одиниць. Варіантні фразеологізми та фразеологічні синоніми дозволяють письменниці досягти милозвучності, уникнути тавтологій. Антонімічні фрази у творах Л.Костенко трапляються рідко. Основне місце належить фразеологічним варіантам та фразеологічним синонімам.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Авксент'єв Л. Г. Сучасна українська мова. Фразеологія: Навчальний посібник для філологічних факультетів. Харків: Вища школа, 1988. 134 с.
2. Костенко Л. В. Берестечко. Київ: Укр. письменник, 1999. 157 с.
3. Костенко Л., Олесь О., Симоненко П., Малишко А. Поезія. Київ: Наукова думка, 1999. 272 с.
4. Матвієнко А. М. Фразеологічні синоніми і варіанти. *Українська мова і література в школі*. 1965. № 8. С. 16-20
5. Костенко Л. В. Вибране. Київ: Дніпро, 1989. 559 с.
6. Білоноженко В. М., Гнатюк І. С., Дятчук В. В., Неровня В. Н., Федоренко Т. О. Словник фразеологізмів української мови. Київ: Наукова думка, 2003. 788 с.
7. Ужченко, В. Д. Фразеологія сучасної української мови: навч. посібник. Київ: «Знання», 2007. 494 с.

POPOVA ANASTASIA VIKTORIVNA STRUCTURAL-SEMANTIC FEATURES OF PHRASEOLOGISMS IN THE CIRCUITS OF LINA KOSTENKO

The article deals with the structural-semantic features of phraseological units, namely: phraseological variants, phraseological synonyms and antonyms.

Key words: phraseologisms, structural features, semantic features, synonyms, antonyms, variants.

Рогова Марина Олександрівна
студентка 4 курсу СО «Бакалавр»,
спеціальності «035. Філологія»
освітньої програми «Прикладна лінгвістика»
Донецький національний університет імені Василя Стуса
Науковий керівник – д-р філол. наук, доц. Ситар Г. В.

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОГРАМИ КАНДИДАТА У ПРЕЗИДЕНТИ УКРАЇНИ Ю. Л. ЛИТВИНЕНКО: СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ І КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТИ

У статті розглянуто сутність і типи політичної програми. Проаналізовано структурно-семантичні особливості програми кандидата у Президента України Ю. Л. Литвиненко. Визначено комунікативну роль політика. Подано її характеристику.

Ключові слова: політична програма, гасло, кандидат у президенти, комунікативна роль, передвиборча кампанія.

Вступ. Одним із найпотужніших інструментів впливу на суспільну свідомість у всі часи вважався політичний дискурс. Усі політичні діячі звертаються до комунікативних стратегій для досягнення своєї мети, а саме – ідеологічного впливу на сучасне суспільство. Зазначена тема є досить актуальною для сьогодення, адже інформація отримана завдяки аналізу політичної програми, дає змогу простежити структурно-семантичні особливості впливу політика на виборців з метою встановлення влади.

Комунікативний імідж політика – це один із найефективніших способів управління суспільною свідомістю для досягнення соціального успіху, у цьому випадку, – підтримки ідеї та особистості. Політологи вважають його одним із найвагоміших факторів у встановленні влади [1, с. 110].

В українському мовознавстві політичне мовлення стало предметом дослідження у працях М. Бабак, Ф. Бацевича, А. Башук, Я. Бондаренко, В. Демецької, Г. Джинджолії, О. Зернецької, К. Кантура, Н. Кондратенко, Н. Петлюченко, Г. Почепцова.

Мета дослідження – визначити структурно-семантичні особливості програми кандидата у Президенти України Ю. Л. Литвиненко (на матеріалі виборів Президента України 2019 р.).

Передвиборча кампанія – це один із найважливіших елементів процедури виборів. М. Степанова наголошує, що передвиборча компанія з лінгвістичного погляду – це «складний комунікативний процес, що відбувається між адресантом і адресатом у процесі комунікативної взаємодії у часовому, просторовому та інших контекстах» [2, с. 482]. Особливе місце під час передвиборчої кампанії посідають агітаційні матеріали, одним з таких матеріалів є політична програма. Вона є чи не найпотужнішим елементом впливу на людську свідомість.

Передвиборча програма – концептуальний документ, оприлюднений кандидатом або виборчим об'єднанням (політичною партією) під час виборчої кампанії або незадовго до її початку, який порушує найактуальніші проблеми розвитку країни (регіону, території, населеного пункту) і пропонує шляхи їхнього вирішення [3].

М. Вегеш стверджує: «Політична програма (від грецьк. programma – оголошення, розпорядження, приписання) – це план, за яким готові діяти та чи та партія, блок, соціальна група, клас, нація, світове співтовариство» [4, с. 144].

У Національній політичній енциклопедії подано три класифікації політичних програм [5]: за змістом, аспектами, статусом кандидата.

За змістом політичні програми можуть бути: короткими, концептуальними, деталізованими. Загальні, концептуальні програми звичайно називають стратегічними. Вони припускають формулювання загальних цілей і загальних, фундаментальних способів їх

досягнення. Деталізовані програми є тактичними, втілюють у собі спосіб реалізації стратегії, що найчастіше складається із частин, рівнів, кроків реалізації стратегії.

Політичні програми містять два аспекти: спекулятивно-ідеологічний та управлінсько-технологічний. Управлінсько-технологічний аспект виступає підґрунтям майбутніх дій, які реалізуються з приходом до влади. Ідеологічний (спекулятивний) аспект передбачає зосередження на певному явищі чи процесі, потрібному для отримання народного визнання, переважно йдеться про традиції, культуру народу.

Всі політичні програми можна поділити на два типи за статусом кандидата: опозиційні програми та програми чинної влади. Опозиційні програми спрямовані на електорат, їх основна мета — забезпечити перемогу на виборах. Програма чинної влади демонструє здобутки, визначає завдання та дії, потрібні для їх досягнення.

Політична програма передбачає наявність політичного слогана, або політичного гасла, що дозволяє лаконічно й афористично сформулювати мету й завдання, що зазначені у програмі політика.

Юлія Леонідівна Литвиненко стверджує: *«Україна потребує змін!»*. Слоганом виступає окличне речення з очевидною декларативністю цінностей та намірів. За комунікативною метою це – слоган-повідомлення, тобто є чітка відповідність політичній ідеології, зв'язок з програмними положеннями політика. Гасло такого типу закріплюється у свідомості людей як пов'язаний із державними інтересами.

У праці О. Чорної виділено 16 комунікативних ролей політичного лідера [Чорна 2017], що можуть бути реалізовані у програмі певного політика. Найбільш виразною у програмі 2019 року кандидата у Президенти України Ю. Л. Литвиненко є комунікативна роль політичного лідера «Компетентний керівник».

Програма починається з констатації факту, розповідного речення, що каже про рішучість жінки. Усі положення подано за тематичними блоками.

Об'єктиваторами зазначеної комунікативної ролі виступають:

1) «Я-висловлювання», що містять позитивну само презентацію діяльності / компетентності політика на займаній посаді: *я відчуваю це щоранку; я працюю; я закликаю; я вважаю (2 рази); я пропоную; я думаю; я хочу брати участь; я впевнена (4 рази);*

2) негативні «Я-висловлювання», що мають форму заперечних речень, проте передають позитивну інформацію про політика: *Я не буду говорити про Україну як утопію. Я пропоную порядок денний, що створить основу для реальних змін;*

3) трикомпонентна смислова структура: *«є проблема – до мене її якісно не вирішили – я вчиню так-то, щоб все владнати»: Вже п'ятий рік поспіль триває війна. І п'ятий рік поспіль частина суспільства заперечує її як частину реальності. Україна перетворилась на антитопію, де панує безвідповідальність різних соціальних верств. Я пропоную порядок денний, що створить основу для реальних змін;*

4) стратегія апелювання до базових потреб людини (життя, здоров'я, безпека, мир): *п'ятий рік поспіль в Україні триває війна; проводити стримування Росії; запровадити обов'язкове медичне страхування громадян;*

5) стратегія апелювання до сімейних цінностей: *везу доньок нечищеною дорогою; обираю лікаря й вчителя для дітей; реформах, що допоможуть моїм дітям; одним із найбільш шкідливих наслідків війни на сході є стан сімей, а особливо дітей воїнів АТО;*

6) стратегія нагромадження проблем, окреслення плану їх вирішення: *Наука в Україні сьогодні не впливає на економічний та соціальний розвиток держави. Університети й наукові заклади не мають необхідних матеріально-технічних засобів, там використовуються застарілі й неконкурентні практики управління й контролю якості освіти. За певними напрямками науково-технічний потенціал України знизився до рівня, що загрожує національній безпеці. Тому українських фахівців треба терміново залучити до програм обміну та проєктів міжнародної співпраці.*

7) стратегія Ми-інклюдивного: *ми зможемо структурувати роботу всередині країни.*

Характерним є використання слогана саме в тексті програми. *Україна потребує змін* читаємо три рази, а також зустрічаємо модифікований варіант словосполучень

(єдинопочаток): *Україна потребує конструктивного діалогу; Україна потребує консолідації*. Таким чином Юлія Литвиненко спочатку наголошує на необхідності змін, а потім звертає увагу виборців на першочерговість дій і ключові моменти.

Цікаво, що в тематичному блоці «Чому я вважаю, що Україні потрібна модернізація» використано комунікативну роль «Сім'янин». Вона є засобом апелювання до емоцій, створює позитивний емоційний фон політику. Ю. Литвиненко пише: «Основний мотив – мої діти. Мої старший доньці 13 років, вона – гуманітарій. Менший – лише 6, та вона дуже любить математику, добре грає в шахи. Я думаю про їхнє майбутнє: чим вони займатимуться через 5-10 років?» [7]. Читаючи це, виборці думають: «Вона хороша жінка, мати, дбає про майбутнє дітей, живе не тільки сьогоднішнім, а й завтрашнім днем. Можливо вона є таким же гарним політиком і ми можемо очікувати кращого майбутнього».

Висновки. Отже, ми бачимо, що модель програми Ю. Л. Литвиненко є досить вдалою, оскільки одночасно використовується не одна, а кілька взаємопов'язаних комунікативних стратегій, що, безсумнівно, позначається на рівні впливу на електорат.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Романова Т. В. Коммуникативный имидж и речевой портрет современного политика / Т. В. Романова / Политическая лингвистика / гл. ред. А. П. Чудинов. Екатеринбург : ГОУ ВПО «Урал. гос. пед. ун-т», 2009. Вып. (1) 27. С. 109–117.
2. Степанова М. М. Лексические особенности предвыборного дискурса США. Активные процессы в различных типах дискурсов: политический, медийный, рекламный дискурсы и интернет-коммуникация. Материалы международной конференции 19-21 июня 2009 года. Москва. Ярославль: Ремдер, 2009. С. 482–486.
3. Методичний посібник з громадянської освіти та політичної просвіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.austausch.org/zanjattja-1-5/>
4. Вегеш М. М. Політологія: підручник. 3-тє вид., перероб. і доповн. Київ: Знання, 2008. – 384 с.
5. Национальная политическая энциклопедия [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://politike.ru/termin/programma-politicheskaja.html>
6. Чорна О. О. Комунікативний імідж президента : Монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 300 с.
7. Передвиборча програма Литвиненко Ю. Л. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2019/WP001>.

ROGOVA MARYNA OLEKSANDRIVNA LINGUISTIC ANALYSIS OF THE CANDIDATE PROGRAM IN PRESIDENT OF UKRAINE YU. L. LYTUVYENKO: STRUCTURAL-SEMANTIC AND COMMUNICATIVE ASPECTS

The article considers the essence and types of the political program. Analyzed structural-semantic features of the candidate of the President of Ukraine L. Yu. Litvinenko. The communicative role of politics is defined. Enjoyed it a description.

Key words: *political program, slogan, presidential candidate, communicative role, election campaign.*

УДК: 81'255.4

Телецька Аліна Олександрівна
студентка 3 курсу СО «Бакалавр»,
спеціальності 035 «Філологія»
освітньої програми «Прикладна лінгвістика»
Донецький національний університет імені Василя Стуса
Науковий керівник – д-р філол.наук, проф. Коваль Л.М.

ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В ПЕРЕКЛАДІ НОВЕЛИ О. ГЕНРІ «ОСТАННІЙ ЛИСТОК»

У статті розглянуто класифікацію основних типів перетворень під час перекладу. Досліджено вживання лексичних трансформацій Миколою Дмитренком у перекладі новели О. Генрі «Останній листок».

Ключові слова: переклад, трансформація, калькування, генералізація, конкретизація, модуляція, експлікація, адаптація, компенсація, антонімічний переклад..

Переклад – це перетворення тексту однієї мови засобами іншої [3, с. 196]. Окрім передачі змісту та форми, важливим у цьому процесі постає збереження прагматики висловлювання. Комунікативна релевантність тексту перекладу забезпечується, насамперед, добром адекватних транслятем через трансформацію, що може бути застосована на різних мовних рівнях.

За класифікацією В. Комісарова розмежовано такі основні типи трансформацій:

- перекладацьке транскрибування;
- перекладацька транслітерація;
- калькування;
- лексико-семантичні заміни:
  - конкретизація;
  - генералізація;
  - модуляція (сміслові узгодження);
- граматичні трансформації:
  - синтаксичне уподібнення (дослівний переклад);
  - поділ речення;
  - об'єднання речення;
  - граматичні заміни (форми слова, частини мови або члена речення);
- комплексні лексико-граматичні трансформації:
  - антонімічний переклад;
  - експлікація (описовий переклад);
  - компенсація [4, с. 172-173].

Мета нашої праці – проаналізувати лексичні трансформації, використані Миколою Дмитренком, при перекладі новели О. Генрі «Останній листок».

Лексичну трансформацію потрактуємо як перетворення одиниць мови оригіналу на одиниці мови перекладу, які не є прямими словниковими еквівалентами.

Досліджено, що основними трансформаційними прийомами при роботі з текстом «Останнього листка» постають адаптація та модуляція.

Приєм **адаптації** полягає в пристосуванні тексту мови оригіналу до тексту мови перекладу з урахуванням соціальних, культурних, психологічних різнобіжностей. Автор використовує його, перекладаючи фразеологізми, стійкі вирази, лексику обмеженого вжитку. Наприклад, *made up her mind – вирішила; there is nothing of the kind – нічого такого немає; I'll not be gone a minute – Я вийду на хвилинку, не більше; Don't be a goosey – Не будь дурненькою.*

Модуляція, або смислове узгодження, являє собою контекстуальну заміну слова або ж словосполучення на іншу мовну одиницю, релевантність якої одиниці мови оригіналу визначається лише конкретними контекстуальними умовами: *pave their way – мостити свій шлях; from the vine – з нього; let's see exactly what he said – стривай, як же він сказав; go back to her drawing – докінчити малюнок*. Такий прийом потребує від перекладача не тільки висококласного знання мови, а й неабияких творчих умінь.

Досить уживаним прийомом трансформації для М. Дмитренка є й **компенсація** як заміна елемента оригіналу, який не можна передати елементом іншого порядку згідно із загальним ідейно-художнім характером оригіналу й там, де це є зручним за умов мови перекладу. У тексті виявлено 5 випадків використання цього прийому: *Bosh – Дурниці; Gott! – Боже мій! Some day I will baint a masterpiece, and ve shall all go away. Gott! yes. – Колись я намалюю шедевр, і ми всі виберемося звідси. Їй-бо, виберемося! But, lo! – Неймовірна річ! Dear, dear! – Та Бог з тобою!*

До периферійних трансформацій відносимо генералізацію, конкретизацію, експлікацію, калькування та антонімічний переклад.

Прийоми **генералізації** та **конкретизації** автор застосовує за потреби розширення чи звуження значення лексеми або словосполучення. Пор.: *the mercury in his clinical thermometer – ртуть у термометрі* (генералізація); *there yet stood out against the brick wall one ivy leaf. It was the last one on the vine – а на цегляній стіні це виднів листок плюща. Один-єдиний* (генералізація); *hand-mirror – дзеркало* (генералізація); *places – проїздами* (конкретизація); *valuable – надзвичайно цінні* (конкретизація); *joint studio resulted – вирішили найняти спільну студію* (конкретизація).

Характерно, що автор полюбляє звертатися й до **експлікації** – опису мовної одиниці. Наприклад: *collectorwith a billforpaints, paperandcanva s – збирач боргів з рахунком за фарби, папір та полотно; lowrents – низька квартирна платня; northwindows – вікна, що виходять на північ; eighteenth-centurygables – гостроверхі дахи XVIII століття*.

М. Дмитренко використовував також такий тип заміни, як **калькування** – поморфемне перетворення мовних одиниць (*the old hermit miner – відлюдько-золотошукач; wide-open eyes – широко розплющені очі*) та **антонімічний переклад**. Останній полягає в заміні стверджувальної фрази на заперечну й навпаки: *keeping her eyes fixed out the window – не відриваючи погляду від вікна; will you promise me to keep your eyes closed – ти можеш пообіцяти мені, що заплющиш очі й не дивитимешся у вікно* [2].

Співвідношення використаних прийомів трансформації в перекладі М. Дмитренка новели О. Генрі «Останній листок» продемонстровано на діаграмі (рис. 1):

Рис. 1

Отже, перекладаючи текст новели О. Генрі «Останній листок», М. Дмитренко досить часто апелював до лексичних перекладацьких трансформацій як закономірних замінь словникових відповідників. Улюбленими прийомами автора постають адаптація та модуляція. Решта прийомів – калькування, генералізація, конкретизація, експлікація, компенсація, антонімічний переклад – в авторській перекладацькій практиці мають значно нижчий рівень ужитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Володіна Т. С., Рудківський О. П. Загальна теорія перекладу для першого (бакалаврського) рівня. Навч.-метод. посібник. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2017. 296 с.
2. Лекція 6. Лексичні трансформації при перекладі. Режим доступу: http://info-library.com/content/2183_Lekciya_Leksichni_transformacii_pri_perekladi.html.
3. Словник української мови : в 11 томах. Том 6, 1975. С. 196.
4. Теория перевода (лингвистические аспекты) : Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. – Москва : Высш. шк., 1990. 253 с.
- 5.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. O. Henry. The Last Leaf. Режим доступу: <http://www.eastoftheweb.com/short-stories/UBooks/LasLea.shtml>.
2. О. Генрі. Останній листок. Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=503&page=2>.

TELETSKA ALINA OLEKSANDRIVNA LEXICAL TRANSFORMATIONS IN TRANSLATION OF NOVEL O. HENRY "LAST SHEET"

The classification of the main types of transformations during the translation is considered in the article. There is explored the use of lexical transformations by Mykola Dmitrenko in the translation of the novel «The Last Leaf» written by O. Henry.

Key words: translation, transformation, tracing, generalization, specification, modulation, explication, adaptation, compensation, antonymic translation

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ ПОТАТОК

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ЛІНГВОУКРАЇНІСТИКА ХХІ СТОЛІТТЯ: ТРАДИЦІЇ ТА НОВАТОРСТВО

ВИПУСК 2

**Матеріали II Всеукраїнської студентської
науково-практичної конференції
30 травня 2019 року**

Підписано до друку 24.05.2019.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Друк цифровий.
Умов. друк. арк. 5,12. Обл.-видавн. арк. 6,68.
Наклад 50 прим. Зам. № 4331.

Віддруковано з оригіналів замовника.
ФОП Корзун Д.Ю.

Видавець ТОВ «ТВОРИ».
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 6188 від 18.05.2018 р.
21027, м. Вінниця, вул. Келецька, 51А, прим. 143.
Тел.: (0432) 69-67-69, 603-000
e-mail: info@tvoru.com.ua
<http://www.tvoru.com.ua>